

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN İMAJI İNŞASI (1928-1938)

Hülya YALÇIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN İMAJI İNŞASI (1928-1938)

Hülya YALÇIN

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

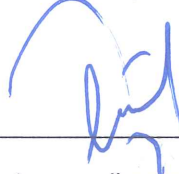
Hülya Yalçın tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmajı İnşası (1928-1938)” başlıklı bu çalışma 25.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Başkan)

Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA (Danışman)

Doç. Dr. İdris YÜCEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25.09.2019

Hülya YALÇIN

"*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hülya YALÇIN

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca maddi-manevi desteğini esirgemeyen babam Hasan DERBENT'e, annem Besime DERBENT'e ve kardeşlerime, tez yazım süresince beni motive eden eşim Gökhan YALÇIN'a ve Yüksek Lisans eğitimim süresince ilgisini ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA'ya teşekkürü borç bilirim.

Hülya YALÇIN

ÖZET

YALÇIN, Hülya, Cumhuriyet Dönemi Kadın İmajı İnşası (1928-1938), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Kadın, aile ve toplum arasındaki en önemli bağıdır. Toplumsal sistemin işleyişine katkısı büyüktür. Mustafa Kemal Atatürk, Türk toplumunu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırarak gücün, toplumsal değişme doğrultusunda yetiştirilmiş gençlerden oluşacağını düşünmüştür. Cumhuriyet kadını, hem aile içerisinde hem de toplumun her alanında erkeklerle eşit haklara sahip kadın olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin geri kalmışlığı ile kadınların erkeklerden çok farklı ikincil konumda tanımlanmış olması arasında bir bağlantı kurmuş ve kadının hem toplumsal hem de siyasal alandaki konumunu yeniden biçimlendirmeye ve toplumdaki görevlerini yeniden tanımlamaya yönelik çalışmalar başlatmıştır. Bu bilgiler ışığında yazılmış olan yüksek lisans tezi üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, "1927-1935 Nüfus Sayımlarına Göre Toplumsal Doku" başlığı altında kadın nüfusu ve kadının eğitim durumu hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, "Milli Mücadele Döneminde Kadın" başlığı altında, savaş yıllarında kadının cephede ve cephe gerisinde üstlendiği görevler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise "Cumhuriyet'in İnşa Etmeye Çalıştığı Kadın İmajı" başlığı altında, yasalar önünde kadın erkek eşitliğini sağlayan Türk Medeni Kanunu, siyasal alanda kadının önünü açan belediye, muhtarlık ve milletvekili seçme - seçilme hakları üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra, kadının sosyal yaşamında önemli bir payı olan moda ve güzellik konularına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kadın, imaj, modernleşme, nüfus, siyasal haklar

ABSTRACT

YALÇIN, Hülya, *The Image of the Women the Republic Is Trying to Build (1928-1938)*, Master Thesis, Ankara, 2019.

Woman is the most important bond between family and society. Her contribution to operating of social system is great. Mustafa Kemal Atatürk thought that the power to bring Turkish society to the level of contemporary civilizations would consist of young people who were trained in line with social change. He identified republican woman as women with equal rights to men, both within the family and in every aspect of society. Accordingly, he established a connection with the backwardness of the country and the fact that women were defined in a very different secondary position than men in the early years of the Republic. He started studies to reform the position of women in both the social and political spheres and to redefined their duties. This thesis wrote in the light of this information consist of three main sections. In chapter one, under the title of Social Fabric According to Censuses of 1927-1935 was emphasized female population and women's literacy rate and were compared with the male population of living in the Republic of Turkey. In chapter two, the tasks undertaken by the women during the war in front of and behind emphasized under the title of Women During the National Struggle. In chapter three, The Turkish Civil Code, which provides equality between women and men before the laws and municipality, mukhtar and parliamentary elections that paves the way for women in the political field will be emphasized under the title of *The Image of the Women the Republic Is Trying to Build*. In addition, fashion and beauty issues which have an important share in women's social life were informed.

Keywords: woman, image, modernization, census, political rights

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA FİKRİ VE MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

1927VE1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE TOPLUMSAL DOKU

1.1. TÜRKİYE’DE YAPILAN NÜFUS SAYIMLARI.....	12
1.2. 1927 VE 1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE KADIN VE ERKEK NÜFUSU.....	16
1.3. 1935-1960 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE YAŞ GRUPLARI VE NÜFUS.....	21
1.4. 1927 NÜFUS SAYIMINA GÖRE 7 YAŞ VE ÜZERİ ERKEK VE KADIN NÜFUSUN OKUMA YAZMA ORANININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	23
1.5. 1927 -1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE CİNSİYET VE MESLEKLER.....	27
1.6. 1935-1960 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE 6 YAŞ VE ÜZERİ KADIN VE ERKEK NÜFUSUN OKUMA YAZMA ORANININ KARŞILAŞTIRILMASI	29
1.7. KADINLARIN EĞİTİMİ.....	30

1.7.1. İlkokul Ve İlköğretim Okullarında Okul Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	35
1.7.2. Genel Ortaokullarda Okul Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	36
1.7.3. Genel Liselerde Okul Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanlar Sayısı.....	37
1.7.4. Mesleki Ve Teknik Okullarda Okul Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	38
1.7.5.Yükseköğretim Kurumlarında Okul Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	39

II. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADIN

2.1. KADINLAR MİTİNG ALANLARINDA	43
2.1.1. İstanbul Mitingleri.....	44
2.1.1.1. Fatih Mitingi.....	44
2.1.1.2. Üsküdar Mitingi.....	46
2.1.1.3. Kadıköy Mitingi.....	47
2.1.1.4. Sultanahmet Mitingi.....	48
2.1.2. Anadolu Mitingleri.....	50
2.1.2.1. Edirne Mitingi.....	50
2.1.2.2. Alayehir Mitingi.....	51
2.1.2.3. Kızılcahamam Mitingi.....	51
2.2. MİTİNGLERE KATILAN KADINLARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ.....	52
2.3. CEPHE GERİSİNDEKİ KADINLARIN FAALİYETLERİ.....	53

2.4. KADINLAR CEPHEDE.....	62
-----------------------------------	-----------

III. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İNŞA ETMEYE ÇALIŞTIĞI KADIN İMAJI

3.1. SİYASAL ALANDA İNŞA EDİLMEMEYE ÇALIŞILAN KADIN İMAJI.....	66
3.1.1. Belediye Seçimlerinde Seçme Ve Seçilme Hakkı	68
3.1.2. Muhtarlık ve İhtiyar Heyetine Seçme ve Seçilme Hakkı	70
3.1.3. Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı	71
3.1.3.1. Meclise Giren İlk Kadın Milletvekilleri.....	73
3.2. MEDENİ KANUNUN KABULÜ	78
3.3. SOSYAL ALANDA İNŞA EDİLMEMEYE ÇALIŞILAN KADIN İMAJI.....	79
3.2.1. Moda-Güzellik Yarışmaları.....	81
3.2.2. 1928-1938 Yılları Arası Arasında Basında Türk Kadını İmajı.....	83
3.2.3. Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti'nin Kadın Algısı.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	101
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU.....	110
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU.....	112

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

a.g.t: Adı geçen tez

bkz: bakınız

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

Yay.: yayınevi / yayınları

Haz : Hazırlayan

Yay. Haz. : yayına hazırlayan

ev: Çeviren

s: sayfa

Sa. : Sayı

C. : Cilt

ss: Sayfadan sayfaya

Vb: ve benzeri

Vd: Ve devamı

Tk: Türkiye İstatistik Kurumu

KB: Kutadgu Bilig

KSBD: Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi

ÇTTAD: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: 1927 Ve 1935 Nüfus Sayımlarına Göre Kadın Ve Erkek Nüfusu.....	16
Tablo 2: 1935 Ve 1960 Nüfus Sayımlarına Göre Yaş Grupları Ve Nüfus.....	21
Tablo 3: 1927 Nüfus Sayımına Göre 7 Yaş Ve Üzeri Erkek Ve Kadın Nüfusu.....	23
Tablo 4: 1927 Nüfus Sayımına göre Cinsiyet Ve Meslekler	27
Tablo 5: 1935 Nüfus Sayımına Göre Cinsiyet Ve Meslekler.....	27
Tablo 6: 1935-1960 Nüfus Sayımlarına Göre 6 Yaş Ve Üzeri Kadın Ve Erkek Nüfusun Okuma Yazma Oranı.....	29
Tablo 7: Şehirlerde Ve Köylerde Millet Mekteplerinin A Dersliklerine Katılan Öğrenci Sayısı.....	33
Tablo 8:Şehirlerde Ve Köylerde Millet Mekteplerinin B Dersliklerine Katılan Öğrenci Sayısı.....	34
Tablo 9: İlkokul ve İlköğretim Okullarında Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	35
Tablo 10: Genel Ortaokullarda Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	36
Tablo 11: Genel Liselerde Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	37
Tablo 12: Mesleki Ve Teknik Okullarda Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	39
Tablo 13: Yükseköğretim Kurumlarında Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı.....	39

GİRİŞ

Türk toplumsal yapısında kadının rolü, bütün toplumlarda olduğu gibi zaman içinde değişip gelişerek ve tabiatıyla gelenek oluşturarak günümüzdeki halini almıştır. Bizim inceleme alanı olarak seçtiğimiz 1930’lu yıllara kadar kadınların statüsünde ortaya çıkan değişimde rol oynayan kültürel unsurlar pek çok araştırmacı tarafından farklı yönleriyle ele alınmıştır¹. Özellikle popüler çalışmalarda birçok yazarın kurtulamadığı temel hatalardan biri: eldeki kaynakların nispeten bolluğu ve yönlendirmesi sebebiyle saray hayatında hassaten merkezde model olarak da öne çıkan kadın-erkek rol ve statülerini genelleştirme temayülüdür. Türk yenileşmesinin yarattığı derin değişim sürecinde Cumhuriyet dönemi çok keskin bir değişim dalgasını ifade etmektedir. Yeni bir meşruiyet zemininin oluşturulması kaygısıyla geliştirilen Cumhuriyet dönemi yazınında “eski-yeni” rekabetinde “yeni”yi öne çıkarmanın yöntemlerinden biri olarak “eskinin olumsuzlaştırılması” zaman zaman abartılı biçimde yapılmıştır denilebilir². Maamafih, Osmanlı toplumsal dokusunda kadın unsurunun statü ve rolü “öne çıkmamak ve erkeğin otoritesine tâbi olmak” şeklinde biçimlenmiş gibi görünmektedir. Cumhuriyet’in yönetici kadrosunun karşı karşıya bulunduğu temel meydan

¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 153-156; Afet İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1968, s. 34-35; Ekrem Memiş, **Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Bazı Kesitler)**, Ekin yay., Bursa, 2015, s. 248; Kenan Erzurumlu, **Türklüğe Bakış**, Çetin Veb-Ofset Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 12; Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Alter yay., Ankara, 2014, s. 152-153; Latife Kabaklı Çimen, **Türk Töresinde Kadın ve Aile**, IQ Kültür Sanat ve yay., İstanbul 2008, s. 303; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken yay., İstanbul, 2014, s. 259 vd.; Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 2001, s. 247-253; Rıza Zelyut, **Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği**, Fark Yay., Ankara, 2008, s. 237-240; Ziya Gökalp, **Türk Uygarlığı Tarihi**, (haz.) Yusuf Çotuksöken, İnkılap yay., İstanbul, 2008, s. 152-153; Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslami ve İnsanî Esasları**, Turan yay., C.1, İstanbul, 1969, s. 127-129; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, TTK yay., Ankara, 2014, s. 628; Yılmaz Öztuna, **Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler**, Babıalı Kültür yay., İstanbul, 2004, s. 226-230; Celal Nuri, **Türk Devrimi –İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri-**, Çevrimyazı: Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı yay. Cumhuriyet Kitaplığı, Ankara, 2002, s. 186-193; Hilmi Ziya Ülken, **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2013, s. 111; Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Harekatı**, Metis yay., İstanbul, 2016, s. 226; Çiğdem Ülker, **II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı 1908-1914**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2012, s. 86; Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 3. ; Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atam yay., Ankara, 1998, s. 74; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**, Ötüken yay., İstanbul, 2013, s. 106 vd.

²Peyami Safa, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Ötüken yay., İstanbul, 2013, s.44-48.

okumalardan biri uzun asırlar boyunca kendini “dinî kimliği” ile tanımlamış ve bu çerçevede bir kadın-erkek ilişkileri zinciri oluşturmuş bir geleneği, kendi “modern toplum” algıları çerçevesinde ve bir parça da bu değişimi destekleyebilecek biçimde nasıl değiştirebilecekleri olmuştur. Bu durumda da hiç şüphesiz yakın tarihin, yani “meşrutiyet dönemi”nin birikimi, ülkedeki çeşitli fikir akımlarının kadın sorununa nasıl baktıkları ciddi bir örnek teşkil etmiştir³. Balkan ve I. Dünya savaşının akabinde girilen Türk İstiklal harbi nüfus içerisinde kadın-erkek oranını etkilemiş, aşağıda ele alınacağı üzere kadın nüfusun toplumsal ve ekonomik hayata katılımının artırılmasını bir gereklilik olarak ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla “kadın hakları” bir motivasyon unsuru olarak öne çıkmıştır diyebiliriz. Fakat Cumhuriyet yönetiminin bu mesele ile ilgilenmesi salt bu sebebe dayanmaktan daha derin anlamlar da taşımaktadır. İstiklâl Harbi sırasında “Türk Kadını”, kahramanlıklarıyla ve fedakârlığıyla öne çıkmış bulunuyordu. Bu rolünün geliştirilerek sürdürülmesi, etkinleştirilmesi bir başka noktadan da önemliydi: Cumhuriyet değerlerini benimsemiş, yeni kuşağın “ilk terbiyecisi” olarak “farkındalık” içindeki bir kadın tipini, “vatandaş” profili içinde yaygın ve hâkim hale getirmek işi de hayati derecede önemliydi.

Keza, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren İslâm öncesi Türk tarihine ilişkin çalışmaların artması ve buna bağlı olarak eski Türk hayatına ilişkin tasavvurların şekillenmeye başlamış olması, aynı dönemde gelişmekte olan “Türkçülük” söylemi içinde “Batıcı” ve “İslamcı” fikir akımlarından farklı olarak, “Türkçü” bir kadın algısının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilhassa, İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerindeki “ideolojik” etkisi hakkında fikir sahibi olduğumuz Türk sosyolojisinin kurucularından Ziya Gökalp, bu “Orta Asya” algısının oluşmasında ve aydınlar arasında da güçlenmesinde ciddi bir rol üstlenmiştir⁴.

³Sedef Bulut, “*Türkçülerin Penceresinden Osmanlı’da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı*”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 10 (2013), s. 317-318; İbrahim Agah Çubukçu, “*Din açısından Kadınlar ve Bağımsızlık Savaşı*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 34 (1996), s. 239.

⁴Ziya Gökalp, **Yeni Hayat Doğru Yol**, (haz.) Müjgan Cunbur, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp yay:3, I. Seri: 3, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1976, s. 19-20.

Cumhuriyetin fikrî laboratuvarı⁵ mahiyetindeki II. Meşrutiyet dönemi Türk fikir hayatının en keskin tartışmaları “kadın” sorunu üzerine yapılan münazaralardır. Bugünden geriye baktığımızda, Cumhuriyetin şafağında son derece popüler bir tartışma konusu olarak kadının toplumdaki yeri ve statüsüne ilişkin münakaşaların, yeni Türk devletinin kurucu kadrosu tarafından bilindiği ve onların “Yeni Türkiye” tasavvurunda “Yeni Türk kadını” imgesini inşa etme kararlılığında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, Türk inkılâbının önderi Mustafa Kemal(Atatürk) Paşa, hayatının erken dönemlerinden itibaren “kadın” sorununun farkına varmış ve “muasır Türk kadını”na ilişkin bir tasavvur oluşturmuştur⁶.

Bilindiği gibi 1930’lu yılların başlarından itibaren şekillenen “Milli Tarih Tezi”nin ana temalarından biri “*Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu*”dur⁷. Meşrutiyet dönemi tartışmalarının bilhassa “*Türkçü*” aydınlar kanadında aşinalık yarattığı bu tema, “*iktidar*”ın gerçekten temsilcisi durumundaki Cumhurbaşkanı tarafından sistematik çalışmaların hedefi olarak ortaya konulduğunda tabiatıyla popüler hale geldi ve “kadın kimliği” meselesi bu konuya ilişkin çalışmalardaki yerini almış oldu. Bu araştırmanın başlangıcında Türk kültürünün doğup, mayalandığı “anayurt’tan, Anadolu’ya” bir gelenek köprüsünü oluşturmadan başlamak hem haksızlık hem de metodolojik bakımdan yanlışlık olur.

Orta Asya’nın bozkırlarında gelişen Türk kültürü çoğu zaman “konar-göçer kültürü” olarak tanımlanmaktadır. İ. Kafesoğlu göçebelikten farklı bir hayat tarzını ve kültürünü ifade etmesi bakımından “Bozkır Kültürü” tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Nitekim,

⁵Tabir, Tarık Zafer Tunaya’ya aittir ve Meşrutiyet’in fikir hayatının, siyasi, iktisadi ve toplumsal tartışmalarının Cumhuriyet döneminin inkılâp hareketlerine esin kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2001, s. 121-177.

⁶ Afet İnan, **Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları**, (haz. Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve yay., Nisan 1999, s. 20; Sibel Duroğlu, **Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 32-33; Hakan Uzun, “*Yazdığı Eserlerde Atatürk’ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 59, güz 2016, s. 174-175.

B. Ögel'in tespitleri de buna eklendiğinde Bozkır kültürünün hem yerleşik hem de konar-göçer bir kültür tipi olduğu söylenebilir. Türk kültürünün gelişim dönemlerindeki bu hayat tarzında esas ekonomik faaliyet, coğrafyanın da yönlendirmesiyle hayvancılık üzerine kuruludur. Kadınlar bu hayat tarzı içinde özgün bir davranış olarak son derece etkin bir rol üstlenmişlerdir. Bir taraftan evin ihtiyaçlarının karşılanmasında üstlendikleri görevlerle aile ekonomisine katkıda bulunurken, diğer taraftan da çocukların yetiştirilmesinde, kültürel birikimin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol oynamışlardır. Bu duruma ilişkin yorumlar Ziya Gökalp'in eserlerinde kadınlar ve erkekler arasındaki işbölümü hakkında genişçe bilgi verilmiştir. Örneğin erkeklerin dokunduğu aletlere ve kerestelere kadınlar dokunmazdı. Kadınlar, çeşitli resimlerden oluşan halılar dokumayı öğrenir, bunun dışında yün ve keçe dokuma sanatları ile meşgul olurlardı. Esas meşgalesi hayvancılık olan eski Türklerde peynir, kaymak, yoğurt, tereyağı, süt, ayran ve kıymız yine evin kadınları tarafından hazırlanıyordu.⁸ Verilen örneklerden kolayca anlaşılacağı gibi “üretken” ve “ekonomik hayatın içinde olan” bir “Türk Kadını” modeli oluşturulmuştur. Şüphesiz, Ziya Gökalp bu fikirleri ileri sürerken esasında akıp giden günlük hayat için bazı çıkarımlarda bulunmak amacındadır. Yeni Türkiye’de kadının aktif hale getirilerek “üretim süreçleri” içinde yer almasını sağlamak şeklinde özetleyebileceğimiz bu çıkarım pratik sebeplere de dayanmaktadır.

Kadın'ın Türk ailesi içindeki konumuna ilişkin olarak yapılan çalışmalarda, toplumu meydana getiren unsurun aileler olduğu bu yüzden toplumun siyasi, sosyal ve kültürel yapısını anlamak için önce aile yapısının incelenmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. A. Donuk bu konuya temas ederek özetle “...topluluğun en üst kademesi devlettir. Aile de, devletin en küçük modelini simgelemektedir. Aile içerisinde, babanın çocukları üzerindeki otoritesi, devleti yöneten hükümdarın millet üzerindeki otoritesine benzetilmiştir. Türklere göre Gök kubbe devletin, çadır da ailenin birer örtüsü ve kubbesi gibiydi. Gök altında devlet, çadır kubbesi altında ise aile düzeni yer alıyordu. Bu sebeple eski Türklerde devlet düzeni ile aile düzeni arasında benzerlik vardı. Ailede karı-koca, devlette kağan-hatun hukuku arasında pek fark yoktu. Türk ailesinde, aile

⁸ Ziya Gökalp, **Türk Uygarlığı Tarihi...**, s. 370-372.

içinde kadının ve çocukların kendine ait mülkleri vardı. Eski Türk toplumunda kadının önemli bir yeri vardı. Kadının, aile içinde çocuğun terbiyesi, ailenin ekonomi ile ilgili işleri, çadırın kurulması, keçe çorap örme, elbise dikme gibi işlerle ilgilendiği bilinmekte ve itibar sahibi olan Türk kadınının savaşta düşman eline geçmesi büyük zillet sayılmaktadır. Türk kadınının temizliği, cesareti, namus ve iffetine düşkünlüğü kaynaklarda yerini almıştır. Kadınların erkeklerle beraber top oynadığı, güreş, avcılık ve kayak sporu yaptığı, ata binip ok attığı kaydedilmiştir. Saçlarına güzel kokular da süren Türk kadınları süslenmek için ruj kullanmışlardır. Ayrıca giydikleri elbise başka yerlerde moda olmuştur.⁹

İslamiyet'in Türkler tarafından henüz yeni benimsendiği bir dönemde Türkistan coğrafyasına seyahat eden Arap gezgin İbni Battuta, "kadın" algısında Arap ve Türk telakkilerinin farklılığını derin biçimde gösteren ifadeler kullanır. O, Türk toplumunu yakından incelemiş ve kadının çok saygın bir yerinin olduğunu müşahade etmiştir. Aktardığı gözlemlere göre Türklerde kadınlar yüzlerini kapatmıyor ve erkeklerden kaçmıyorlardı. Onlar üretime katılıyorlar, ürettiklerini pazarda satarak aile bütçesine katkıda bulunuyorlardı. Kadınlara duyulan saygının mühim sembolik göstergelerinden biri olarak toplantılarda Hatunlar, Beyler tarafından daima ayakta karşılanıyorlardı. Bu durumu hayretle karşılayan Seyyah şu ifadeleri kullanır:

*"Bu memlekete geldiğimiz andan itibaren çevredeki komşularımız, kadın olsun erkek olsun durumumuzla ilgilenmeden yapamamışlardır. Buralarda kadınlar erkeklerden kaçmazlar ve yola çıkacağımız zaman akraba, ya da hane halkındanmışçasına bizimle vedalaşırlar, bu ayrılıktan dolayı üzüntülerini, gözyaşları dökerek belirtirlerdi. Bu ülkedeki adetler gereğince, ekmek haftada bir gün pişirilir ve pişirilen ekmek de haftanın öteki günlerine elverecek kadar olurdu. Ekmek günü belde erkekleri sıcak sıcak ekmekler, nefis yemeklerle çevremizi donatırlar, bunları size kadınlar gönderdi, sizden hayır dua bekliyorlar derlerdi."*¹⁰

"Bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan tutumlardan biri de buradaki erkeklerin kadınlarına gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar erkeklerden daha üstün sayılırlar. Gerçi beylerin kadınlarını ilk defa Kırım'dan ayrılırken görmüştüm. Saltuya Bey'in eşini, baştan aşağı mavi ağır kumaşlarla kaplı, pencere ve kapıları açık bulunan kendi arabasına bindiği sırada seyretmiştim. Yanında nefis elbiseler giymiş fevkalade güzel dört cariye vardı. Arkasından gelen bütün arabalarda da cariyeler

⁹ Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda Ve Eski Türklerde Aile", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı 33, (1980-81), s. 147-168.

¹⁰ İbn Battuta, İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 4.

bulunmakta idi. Beyin konağına yaklaşınca arabadan inmişti. Onunla birlikte en aşağı otuz cariye de inerek hatunun eteklerini tutmuşlardı. Kadın elbiselerinin eteklerinde ilikler vardı. Cariyeler buralardan tutarlar. Hatun beyin yanına geldiği zaman, bey yerinden kalkıp onu karşılamış ve yanına oturtmuştu.”¹¹

Türk kültürünün geçiş dönemindeki önemli kaynaklarından olan Kutadgu Bilig’de de kadınların toplum içindeki rollerine ve önemlerine temas edilir. Yusuf Has Hacib eserinde cinsiyet ayrımı yapmadan anne-baba, oğul-kız tabirlerini birlikte kullanarak nasihatlerde bulunur. Ayrıca evlilikle ilgili tavsiyelerde de bulunur. Burada kullanılan ifadeler dikkatle gözden geçirildiğinde kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan ve bütünleyen eşitlikçi bir telakki ile ele alındığı rahatlıkla söylenebilir.¹² Görüldüğü üzere Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra da kadına değer vermeye doğal olarak devam etmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde de eski Türk geleneklerinin devam ettirildiği açıktır. Örneğin; Orhan Gazi’nin eşi, elçi kabul etmiş, misafir ağırlamıştır. Kadınlar peçe kullanmamışlardır. Devletin güçlenmeye başladığı dönemlerde ise tam tersine kadının toplum hayatından uzaklaştığı görülmüştür. Şehirlerde yaşayan kadınlar toplumsal yaşamdan uzak kalmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’ndeki köylü kadınlar için durum farklıdır. Köylerde yaşayan kadınlar, eşi ile birlikte tarlada çalıştı, örtünme zorunluluğu yoktu. Hem tarımda hem de evde çalışan köylü kadınının ekonomiye katkısı büyüktü. Kilim, çarşaf, halı dokudu, örgü ördü, ev halkının giysilerini dikti.¹³

¹¹ Batuta, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹² Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, (haz.) Reşit Rahmeti Arat, TDK, Ankara, 1979.

“Yeme yakşı aymış bu Türk buyruku, körür köz yaruku oğul kız okı. (Bir Türk veziri de çok güzel söylemiş: -Oğul-kız, hakikatte, gören gözün nurudur- demiştir.)” (KB 1163) s. 64.

“Ne edgü bilig berdi bilgi koyuğ, oğul-kız atı erke kitmez oyuğ. (Bilgisi derin olan insan ne iyi bilgi vermiştir; oğul-kızın adı, insan için giderilemeyen bir gölgedir.)” (KB 3382) s. 177-178.

“Atannı anannı sevindür tapın, yanut berge tapğun tümen min asığ.(Babanı, anneni hoşnut eyle, onlara hizmet et; bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin.)” (KB 1569) s. 84.

“Yüzü körki kolma kılınç edgü kol, kılınç edgü bolsa tükel bolğa ol. (Yüz güzelliği arama, güzel huy ara; huyu güzel olursa, o mükemmel demektir.)” (KB 4484) s. 234.

“Özündü kodi al kişi alsa sen, bedük tüp ke yakma bulun bolğa sen. (Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biri ile evlen; kendinden yüksek ailelere yaklaşma, sonra onun esiri olursun.)” (KB 4479) s. 234.

¹³Zübeyde Terzioğlu, **Basma Göre Türk Kadınının Siyasi Hakları (1930-1935)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 9. Ayrıca bkz. Şerafettin Turan, **Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne Ve Evrenselliğe**, Bilgi Yay., Ankara, 1990, s. 223-232.

Şehirde yaşayan Osmanlı kadınları da herkes gibi çıkarılan fermanlara uygun hareket etmek zorundaydı. Fermanlarda, kadının hangi günler kimlerle birlikte sokağa çıkabileceğinden, gezebileceği yerlere kadar detaylı hükümler bulunabiliyordu. Giydikleri feracelerde kafalarına göre değişiklik yapamayacağı, ince ferace giymenin yasaklandığı, bu tarz ferace diken terzilerin uyarılacağı ve tekrarı halinde öldürüleceği yine fermanlarda belirtilmiştir.¹⁴

Görüldüğü gibi Osmanlı karar verici organlarının kapsayıcılığı hayatın her alanını etkilediği gibi kadın-erkek rollerini ve ilişkilerini de bilhassa “denetlenebilir” alanlarda yani şehirlerde biçimlendirmiştir.

Türk toplumunun karşı karşıya olduğu sorunların çözülmesinde “pragmatik” bir yaklaşımı ve üslubu tercih eden Gökalp’in yaklaşımı:

“Milli kültürün oluşturulabilmesi için Türk kültürünün, Arap ve İran kültürlerinin etkisinden kurtularak İslam öncesi Türk kültürüne dönülmelidir. Aile, devlet ve millet toplumun üç temel ögesini oluşturmaktadır. Ailenin temelini kadın, devletin temelini erkek, milletin temelini ise erkek ve kadın ortak biçimde oluşturmuştur. Bu üç alanda da kadının önemli rolü bulunmaktadır. Kadınların ilerlemesi için de bilgili olması şarttır. Dolayısıyla, ilerlemenin temeli kadın terbiyesidir, kızların iyi yetiştirilmesidir. Kızların iyi terbiye edilmesi milleti daha ileriye taşıyabilir. Çünkü iyi kadın, iyi aile meydana getirir, iyi aileden de iyi millet doğar...”¹⁵ şeklinde özetlenebilir.

Devlet bürokrasisinin genişlemesi, şehirlerin toplumsal dokusunun şekillenmesi gibi unsurlar kadının toplum içindeki yerini bilhassa seçkin sınıf açısından Ortadoğu gelenek ve algılarına yakınlaştırmıştır. Şehirliliğin cazibesi ile kadın, yavaş yavaş geri planda kalmaya, bu sebeple de şehir hayatındaki görünürlüğü azalmaya başlamıştır. Bu süreci inceleyen çalışmalar konuyu açıklamaya çalışırken değişik gerekçeler kullanmışlardır. Bunları din, yerleşik hayata geçiş, yaşanan coğrafya ve farklı kültürlerin etkisi altında kalmak şeklinde sıralamak mümkündür.

¹⁴ Afet İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması...**, s. 80.

¹⁵Latife Kabaklı Çimen, **a.g.e.**, s. 303.

Türklerin yerleşik hayata geçmesi ile İslam dinini kabul etmesinin hemen hemen aynı zamana denk geldiğini hangisinin etkin olduğunun bilinemediği görüşü de yaygındır. İslamiyet'in kabulünün kadınlara kısıtlamalar getirdiğini, böylece kadının toplumsal ve siyasal yaşamdan çıkarılarak erkeğin gerisinde bırakıldığını¹⁶; Türk kadınının İran, Bizans ve Arap kültürlerinin etkisinde kaldığı için toplumsal rolündeki değişimin şekillendiği¹⁷ ileri sürülmüştür. Gayet açıktır ki gerçek asla tek boyutlu değildir ve bu düşüncelerin hepsinde bir haklılık payı vardır.

II. Meşrutiyet döneminde, Türkçü aydınlar basın yayın yoluyla kadının toplumsal statüsü hakkında düşüncelerini belirtme ve halkı bu konuda bilgilendirme yoluna gitmiştir. Türkçülerin yayın organlarından biri olan Genç Kalemler Dergisi'nde kadınların toplumsal hayattaki önemine şu cümlelerle vurguda bulunulur:

*“Cemiyet hayatının verdiği değişmez kati kanaate istinaden iddia edebilirim ki, sosyal ve toplumsal hayatı maddi- manevi tesis ve tanzime, tadil ve ıslaha azmeden cemiyetler işe beşeriyetin bütün mevcudiyetlerinin nüvesi, temeli olan kadından başlamak mecburiyetindedirler. Bu tekâmül yolu gözden kaybedilince bütün çabalar boşa çıkar. Zeval bulan milletlerin tarihleri tetkik edilsin, görülecektir ki muhtelif sebepler ve muhitlerin tesirleri altında bu milletlerin gerek kuvvetten düşme gerekse güçlenme sebeplerini hep kadın hazırlamıştır.”*¹⁸

Nitekim I. Dünya savaşı yıllarında kadınların toplum içindeki konumlarını yükseltmeye yönelik olarak bazı adımlar atılmış, Aile hukuku kararnamesi çıkarılmış ve köklü reformlar için öncü adımlar atılmıştır. Ancak siyasal çekişmeler o kadar derin bir “inatlaşma” çerçevesinde şekillenmiştir ki; mütareke döneminde Damat Ferit Paşa hükümetinin ilk icraatlarından biri bütün “Kanun-u Muvakkat”ların iptali olmuş, bu cümleden olarak Aile hukuku kararnamesi de iptal edilmiştir.

¹⁶Elif Mamur Yılmaz, “Kurtuluş Savaşı (Milli Mücadele) Resimlerinde Anadolu Kadını İmgesi”, **KSBD**, Yıl 9, Cilt 9, Kadın Özel Sayısı,2017, s. 163.

¹⁷Şefika Kurnaz, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁸Çiğdem Ülker, **a.g.t.**, s. 86.

Gerek meşrutiyet döneminde ve gerekse sonrasında “kadın” sorununa yönelik olarak gelişen bu yaklaşımın bir başka boyutunu günümüzde de izleyebileceğimiz bir söylem olarak, kadının “kafes arkasına çekilmesi”, “haremlere kapatılması”, “erkeklerden kaçması” gibi İslamiyet’le özdeşleştirilen eleştirilere tabi tutulması oluşturmaktadır. Bu yorumların ve söylemin temel hedefinin kadının dinden kaynaklanan sebeplerle pasif hale geldiği ve aslında Türk geleneğinin bu olmadığını vurgulamaktır. “Osmanlılık” şehrili yahut saraylı olmakla özdeşleştirildiği için bunun genel ve yaygın “kadın” anlayışı olduğu zaman zaman öne çıkmaktadır. Halbuki, aşağıda gösterileceği üzere durum bundan çok farklıdır. İmparatorluk döneminden sonra bile 1927 ve 1935 yılı nüfus sayımlarında nüfusun ana gövdesini köyler ve karakterini de “köylülük” oluşturmaktadır.

Milli Mücadele döneminde, savaştan ve salgın hastalıklardan dolayı birçok insan hayatını kaybetmiştir. Aktif nüfus olarak kabul edilen 18-35 yaş arası erkek nüfus ciddi derecede azalmıştır.¹⁹ Bu dönemde esas olarak tek toplumsal iletişim ve etkileşim aracı olan gazetelerde, kadınların toplumun varlığını sürdürebilmesi için ne kadar mühim bir görev üstlendikleri üzerinde durulmuş ve bu düşünceler gazetelerde yayımlanmıştır²⁰. Nüfus kaybının telafi edilmesi, toplumun canlı tutulması, bilinçli, eğitimli, vatansever nesiller yetiştirmek kadınların başlıca görevi sayılmıştır. Bundan dolayı Türk toplumunu yaşatmak için kadının erkekten önce yaşaması gerektiği vurgulanmıştır. Erkeklerin cephede olmasından dolayı boş kalan kadrolara kadınlar yerleştirilmiş bu durum kadınların çalışma hayatında daha fazla yer bulmasına olanak sağlamıştır. Türk kadını aynı zamanda cephede ihtiyaç duyulan malzemelerin üretilmesinde ve cephe hattına ulaştırılmasında büyük bir fedakârlıkla gayret göstermiştir. Aydın ve önder kadınlar milli uyanışı tetikleyen mitinglerin düzenlenmesine öncülük etmişlerdir. Ayrıca dernekler kurarak yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Türk kadınının vatan savunmasında gösterdiği fedakârlık Mustafa Kemal tarafından her fırsatta takdir edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, kadınlara siyasal hakların verilmesinin

¹⁹Elif Mamur Yılmaz, *a.g.m.*, s. 163.

²⁰ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s. 71-137.

gerekliliği tartışılırken Türk kadınının Milli mücadele dönemindeki kahramanlığı ve fedakârlığı sıkça gündeme getirilmiştir.²¹

Esasen öteden beri “Türk kadınlığının yükseltilmesi gerektiği” kanaatinde olan Mustafa Kemal Atatürk, bu fikrini hemen her platformda dile getirmiş, milli mücadele sonrasında girişilecek köklü reformlarda kadınların etkin hale geleceğine ve bunun hangi temel ilkeler çerçevesinde gelişeceğine şu sözlerle işaret etmiştir :

“...kadının en büyük görevi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucacağı olduğu düşünülürse, bu görevin asıl önemi layıkıyla anlaşılır. Binaenaleyh kadınlarımız da bilinçli olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecesinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin destek ve yardımcı olacaklardır...”²²

Cumhuriyet ilan edildikten sonra TBMM’de kanunlar hazırlanırken, kadınların durumu da dikkate alınmaya başlandı. 1926’da Medeni kanunun kabulü ile aile hayatına getirilen yenilikler ve kadına erkekle beraber eşit hakların tanınması, sosyal ve siyasal açıdan çok önemli bir adım olmuştur.²³

Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin geri kalmışlığı ile kadının geri kalmışlığı arasında bağlantı kurmuş ve yenileşme hareketlerinde kadını ilk sıraya yerleştirmiştir. Cumhuriyet’i ilan etmeden önce kadının konumu hakkında düşüncelerini ifade etmiş ama uygun zamanın gelmesini beklemiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Medeni Kanun, Belediye, Muhtarlık ve Milletvekili seçme ve seçilme hakları her ne kadar tartışmalara yol açsa da kadının eski konumuna kavuşması yolunda atılan önemli adımlardandır.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet Kadını İmajını tanımlarken, eğitilmiş, bilinçli bir anne olarak yine kendi gibi çocuklar yetiştirmesi üzerinde durmuştur. İş hayatında

²¹Feyza Kurnaz Şahin, “Mağdur ve Sembol: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Kadına Yönelik Propaganda”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa. 44, 2018, s. 222.

²² Elif Mamur Yılmaz, *a.g.m.*, s. 164.

²³ İsmail Uzun, “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985)”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, Sayı 1, 2017, s. 74.

profesyonel, sosyal anlamda etkin, siyasal anlamda elde ettiği hakları koruyabilen, savunabilen, erdemli birer birey olmalarını istemiştir. Bu tezin ana konusunu ise bu “kadın imajı”nın ortaya konulması oluşturmaktadır.

I.BÖLÜM

1927 VE 1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE TOPLUMSAL DOKU

1.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN NÜFÛS SAYIMLARI

Bilindiği gibi Osmanlı Devletinin modernleşme çabaları III. Selim döneminde başlamış, esaslı kurumsal değişiklikler ise II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. II. Mahmut döneminde modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımı, nüfus ve yönetim planlaması arasındaki ilişkinin yeniden kurgulanması anlamında büyük önem taşımaktadır. Adnan Güriz, Osmanlı Devletinde ilk tahririn ne zaman yapıldığına dair farklı görüşler olduğunu ifade ettikten sonra ilk tahririn Orhan Bey döneminde (1326-1360) yapıldığına dair tespitler olduğuna temas ederek, Osmanlı Devleti'nde en eski tahririn Sultan Murat (1360-1389) döneminde yapıldığına dair düşüncelerin de olduğunu kaydeder. Son tahririn ne zaman yapıldığı konusunda ise herhangi bir fikir birliği yoktur.²⁴ 19. Yüzyılda ise birçok nüfus sayımı yapıldığı bilinmektedir.²⁵ İlk nüfus sayımı için II. Mahmut döneminde 1829 yılında teşebbüste bulunulmuş²⁶ ancak genel bir sayım için deneme niteliği taşıyan bu sayım savaş sebebi ile sonuçlandırılmamıştı. Osmanlı-Rus Savaşı'nın Edirne Antlaşması ile sona ermesini müteakiben 1831'de Rumeli ve Anadolu'yu kapsayan ilk nüfus sayımı gerçekleştirildi. 1844 yılında Kur'a usulünün kabul edilmesi sebebiyle askere alınacak eratin belirlenmesi için ve 1856'da da gene aynı maksatla kısmî nitelik taşıyan bir sayımın daha yapıldığı kaydedilmektedir. 1870 yılında ise genel bir nüfus sayımı için karar çıkarılmış fakat iç

²⁴ Adnan Güriz, **Türkiye'de Nüfus Politikaları ve Hukuk Düzeni**, Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., Ankara, 1975, s. 16-17.

²⁵ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev. Ceren Elitez, Timaş yay., İstanbul, 2014, s. 132-142.

²⁶ Kemal Karpat, 19.yy'da ilk nüfus sayımının 1831-1838 yapıldığını, bu sayımda kişilerin değil hane sayısını kapsayan bir sayım olduğunu söylemektedir. Bkz. Kemal H. Karpat, **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Çev: Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 404; Hüseyin Arslan, **16.yy Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün**, Kaknüs yay., İstanbul, 2001, s. 88-90; Sedat Bingöl, **1829 İstanbul Nüfus Sayımı ve Tophane Kasabası**, Anadolu Üniversitesi yay., Eskişehir, 2004, s. I-II.

koşulların elverişsizliği sebebiyle uygulanamamıştır. 1874 yılında sadece Tuna vilayetini kapsayan bir sayım yapılmış, 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra umumi nüfusun tespiti için yapılan sayımla ilgili olarak bu işin zorluğuna işaretlerle yalnızca İstanbul'da 6 ay sürdüğü dile getirilmiştir.²⁷

Osmanlı Devleti'nde nüfus kayıtlarını düzenli şekilde tutmak suretiyle vatandaşlara nüfus tezkeresi sağlamak maksadıyla bazı girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin; her baba, doğan meşru²⁸ kız veya erkek çocuğu için altı ay içerisinde nüfus dairesinden çocuğun kimliğini bildiren bir nüfus tezkeresi almak zorundaydı ve bu tezkerede çocuğun ismi, oturduğu yer, doğum tarihi, anne ve babasının adı ve ev adresi belirtilirdi.²⁹

1830'lu yıllardaki nüfus sayımları ile 1870'te yapılan sayım arasındaki mühim bir fark, kadınların da sayıma tâbi tutulmuş olmasıdır. Ancak, bu sayımdan sonra doğum, ölüm, evlenme veya farklı sebeplerle yer değiştirenlere dair kayıtlarla daha sonra yapılan kayıt ve işlemler karşılaştırıldığında sadece erkek nüfusun sıkı bir şekilde takip edilmesinin âdeta alışkanlık haline geldiği görülmektedir. Önceki nüfus sayımlarında olduğu gibi burada da temel amacın askerliğe elverişli Müslüman erkek nüfusun belirlenmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira kadınlara ilişkin doğum ölüm, evlenme vb. işlemlere ait kayıtlar azalmaktadır.³⁰

Bu duruma ilişkin bir başka görüş ise 1880'den beri sayıma tabii tutulmalarına rağmen kadın nüfusun, sayım sonuçlarında hep eksik kaydedildiği, bunun esas sebebinin ise

²⁷ Güriz, **a.g.e.**, s. 17.

²⁸ Adnan Güriz, konu ile ilgili yayımlanan hukuki metnin 26. Maddesinde “Her baba doğan meşru kız veya erkek çocuğu için altı ay içinde nüfus dairesinden çocuğun kimliğini bildiren bir nüfus tezkeresi almak zorundadır.” İfadesinin daha sonra yine aynı hukuki metnin 31. Maddesinde “terkedilmiş çocukların annesi ve babası bilinmeyen çocuklar olarak nüfusa kaydedilmelerinin öngörüldüğünü söylemektedir. Bunu George Young, Corps de Droit Ottoman, Vol 2, Oxford 1905, p. 248'den aktarmıştır.

²⁹ Güriz, **a.g.e.**, s. 18-19.

³⁰Hasan Yüksel, “Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı”, **Nüfus Bilim Dergisi**, 2006-07, 28-29, s. 75.

konar-göçerlerin yaşam tarzı olduğudur.³¹ Bu düşüncenin haklı olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Osmanlı döneminde yapılan nüfus sayımlarında bilhassa kadınlar olmak üzere nüfusun bir bölümü kayıt altına alınamamış, göçebe ve yarı göçebe nüfus sağlıklı biçimde tespit edilememiş dönemin şartları gereği ülkenin her yerinde ve aynı tarihte yapılmamıştır. Haberleşmenin kısıtlı ve ulaşımın zor olduğu bu dönemde sayım memurlarının görevlerini yerine getirmekte sıkıntı çektiklerini söyleyebiliriz. Ancak bilhassa şehir, kasaba ve ulaşımın görece mutedil olduğu yerlerde bu kayıtlar güvenilir şekilde tutulmuştur. Zira başta vergilerin salınması ve toplanması olmak üzere “devlet” işlevlerinin tanzimi bu veriler üzerine kuruluyordu.

1927 nüfus sayımı ise yeni kurulan bir devletin mevcut insan kaynağını bilmek açısından önem arz etmektedir.³² Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yapılan nüfus sayımlarının amaçları açısından büyük farklılıklar söz konusudur. Her şeyden önemlisi kadınların da nüfus sayımına tabii tutulması daha sonraki dönemde yapılacak olan yenilikler açısından önemlidir. Osmanlı döneminde yapılan nüfus sayımlarını 1927 nüfus sayımı ile karşılaştıracak olursak sayımın amacı konusunda bazı farklılıklar vardır.

Osmanlı döneminde yapılan sayımların amaçları: askere gidecek erkek sayısını tespit etmek, vergi verecek kişilerin sayısını belirlemek, memur ve sipahilere bırakılan gelir kaynaklarının nicelik ve değişimlerini belirlemek, tarım ve arazi alanında bilgi toplamak şeklinde sıralanabilir.

Cumhuriyet devrinde yapılan nüfus sayımlarının amaçları bunlara ek olarak, okuma yazma bilmeyen insan sayısını, vatandaşların ekonomik faaliyetlerini, okul çağına gelen

³¹Orhan Sakin, **Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfus Sayımı**, Ekim yay, İstanbul, 2008, s. 166.

³² Münevver Bertan, Hilal Özcebe, *“Türkiye’de Nüfus ve Sağlık”*, (Editör) Aykut Toros, **Türkiye’de Nüfus Konuları: Politika ve Öncelikleri**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yay., Ankara, 1993, s. 142-143.

çocuk sayısını ve ülkenin nüfus artış hızını tespit etmek olarak sıralayabiliriz. Elde edilen bu sonuçlar doğal olarak yeni toplumsal ve ekonomik hedeflerin belirlenmesi için kullanılmıştır.³³

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu zaman bu topraklarda yaşayan insan sayısını, bu insanların yaşını, cinsiyetini, eğitim durumunu, mesleğini bilmek yeni kurulan devletin mevcut insan kaynaklarını değerlendirebilmesi açısından büyük önem taşıyordu. 1927 nüfus sayımında düzenlenen nüfus sayımı cetvellerinde, Uluslararası İstatistik Enstitüsü'nün 1872 Petersburg Konferansı'nda kabul edilen ve önerilen ilkelere uyularak aile ismi, cinsiyeti, doğum tarihi ve yaşı, doğum yeri, medeni hali, ana lisanı, ikametgâhı, tabiiyeti, okuma-yazma bilip bilmediği, dini ve fizikî durumlarıyla ilgili sorular sorulmuştur.³⁴

Dönemin en yeni tekniklerinin kullanıldığı, 28 Ekim 1927'de yapılan ve Cumhuriyetin bu ilk nüfus sayımı hem modernleşmenin hedeflerinin belirlemede hem de nüfus politikalarının oluşturulmasında temel teşkil edecektir. Sayım öncesinde ve sonrasında yayımlanan yazılarda hem tüm ülkeyi kapsaması, hem de etnik gruplar dâhil olmak üzere kadın ve erkek bütün nüfusun nitelikleriyle beraber öğrenilmesinin önemine işaretle Türkiye'nin modern dünyadaki yerinin göstergesi olduğu üzerinde durulmuştur.³⁵

³³Mustafa Köse, **1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2010, s. 7.

³⁴Mustafa Köse, **a.g.t.**, s. 20.

³⁵Aytül Tamer- Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", **Nüfus Bilim Dergisi**, Sa. 26, 2004, s. 75.

1.2. 1927-1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE KADIN VE ERKEK NÜFUSU

Tablo 1: 1927-1935 Nüfus Sayımlarına Göre Kadın ve Erkek Nüfusu

İLİN ADI	1927			1935			
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	İLİN ADI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
ADANA	116.341	111.377	227.718	SEYHAN	199.525	184.120	383.645
AFYONKARAHİSAR	120.398	138.979	259.377	A.KARAHİSAR	144.199	155.049	299.218
AKSARAY	60.407	66.624	127.031				
AMASYA	55.842	59.042	114.884	AMASYA	62.228	65.885	128.113
ANKARA	205.368	199.352	404.720	ANKARA	272.843	261.182	534.025
ANTALYA	93.212	111.160	204.372	ANTALYA	115.210	127.399	242.609
ARTVİN	44.532	45.534	90.066	ÇORUH	120.933	150.967	271.900
AYDIN	99.313	113.228	212.541	AYDIN	126.081	134.997	261.078
BALIKESİR	206.220	214.846	421.066	BALIKESİR	236.637	244.735	481.372
BAYAZIT	57.177	47.409	104.586	AĞRI	55.967	51.239	107.206
BİLECİK	53.498	60.162	113.660	BİLECİK	60.130	65.291	125.421
BİTLİS	47.543	43.088	90.631	MUŞ	73.608		70.291
				143.899			
BOLU	98.941	119.305	218.246	BOLU	114.923	133.104	248.027
BURDUR	38.678	44.936	83.614	BURDUR	45.143	50.666	95.809
BURSA	192.730	208.865	401.595	BURSA	217.013	225.747	442.760
CEBELİBEREKET	55.467	52.227	107.694				
ÇANAKKALE	87.676	94.059	181.735	ÇANAKKALE	113.702	109.090	222.792
ÇANKIRI	70.606	86.613	157.219	ÇANKIRI	81.591	95.996	177.587
ÇORUM	116.101	131.825	247.926	ÇORUM	137.295	147.478	284.773
DENİZLİ	110.330	134.718	245.048	DENİZLİ	132.822	153.096	285.918
DİYARBEKİR	97.387	96.929	194.316	DİYARBAKIR	107.229	106.913	214.142
EDİRNE	73.508	77.332	150.840	EDİRNE	92.743	92.097	184.840
ELAZIĞ	104.719	109.058	213.777	ELAZIĞ	128.124	128.065	256.189
ERZİNCAN	64.311	68.014	132.325	ERZİNCAN	77.275	80.069	157.344
ERZURUM	132.249	138.177	270.426	ERZURUM	189.467	195.920	385.387
ESKİŞEHİR	74.580	79.752	154.332	ESKİŞEHİR	90.741	92.464	183.205
GAZİANTEP	105.907	109.855	215.762	GAZİANTEP	145.811	137.695	283.506
GİRESUN	76.175	88.858	165.033	GİRESUN	124.388	135.766	260.154
GÜMÜŞHANE	57.387	64.844	122.231	GÜMÜŞHANE	78.301	84.366	162.667
HAKKARİ	12.968	12.012	24.980				
İÇEL	41.149	49.791	90.940	İÇEL	120.843	123.393	244.236
ISPARTA	69.023	75.414	144.437	ISPARTA	78.278	88.163	166.441
İSTANBUL	404.558	389.886	794.444	İSTANBUL	457.343	426.256	883.599
İZMİR	269.262	256.743	526.005	İZMİR	304.969	291.881	596.850
KARS	108.803	96.043	204.846	KARS	160.757	144.779	305.536
KASTAMONU	148.579	187.922	336.501	KASTAMONU	163.162	198.029	361.191
KAYSERİ	118.488	132.882	251.370	KAYSERİ	149.737	160.721	310.458

KIRKLAR ELİ	54.860	54.129	108.989	KIRKLARE Lİ	95.498	77.199	172.697
KIRŞEHİR	57.714	69.187	126.901	KIRŞEHİR	68.405	77.527	145.932
KOCAELİ	141.366	145.234	286.600	KOCAELİ	168.655	166.637	335.292
KONYA	238.350	266.034	504.384	KONYA	272.133	297.551	569.684
KÜTAHYA A	139.241	163.185	302.426	KÜTAHYA	165.072	182.610	347.682
MALATYA A	144.627	162.255	306.882	MALATYA	202.198	207.964	410.162
MANİSA	183.044	190.969	374.013	MANİSA	208.883	217.354	426.237
MARAŞ	93.443	93.412	186.855	MARAŞ	95.029	93.848	188.877
MARDİN	90.539	92.932	183.471	MARDİN	112.599	117.322	229.421
MERSİN	59.697	59.410	119.107				
MUĞLA	79.921	95.469	175.390	MUĞLA	93.356	103.416	196.772
NİĞDE	78.110	87.946	166.056	NİĞDE	119.415	127.961	247.376
ORDU	90.336	112.018	202.354	ORDU	132.940	150.114	283.054
RİZE	72.371	99.286	171.657				
SAMSUN	131.794	142.271	274.065	SAMSUN	165.221	172.596	337.817
SİİRT	50.353	52.080	102.433	SİİRT	63.231	64.287	127.518
SİNOP	78.186	91.779	169.965	SİNOP	90.768	101.535	192.303
SİVAS	153.841	175.710	392.551	SİVAS	211.947	221.049	432.996
ŞEBİNKARAHAİSAR	49.718	59.017	108.735				
TEKİRDAĞ	65.565	65.881	131.446	TEKİRDAĞ	100.191	94.061	194.252
TOKAT	124.416	138.647	263.063	TOKAT	149.809	160.054	309.863
TRABZON	130.926	159.377	290.303	TRABZON	166.514	194.165	360.679
URFA	101.062	102.533	203.595	URFA	114.704	114.910	229.614
VAN	39.525	35.804	75.329	VAN	75.053	68.381	143.433
YOZGAT	98.075	111.422	209.497	YOZGAT	127.623	134.198	261.821
ZONGULDAK	127.366	141.543	268.909	ZONGULDAK	158.508	163.600	322.108
TÜRKİYE GENELİ	6.563.879	7.084.391	13.648.270 ³⁶	TÜRKİYE GENELİ	7.936.770	8.221.248	16.158.018 ³⁷

1927 yılında il sayısı 63, 1935 yılında ise 57 idi. İllerin bir kısmı daha sonra ilçe statüsüne geçirildi. Bazı illerin de adı değiştirildi. Bu duruma örnek vermek gerekirse; Osmaniye'nin, 1927 nüfus sayımında adı Cebelibereket olarak geçmektedir. Bugün Ağrı'nın ilçesi olan Doğubayazıt, 1927 yılında Bayazıt adıyla il merkeziydi. Muş, 1927'de Bitlis'e bağlı bir kaza merkezi idi. Günümüzde Sakarya ilinin il merkezi olan Adapazarı, 1927'de Kocaeli iline, Uşak, Kütahya iline, Nevşehir, Niğde iline, Adıyaman ise Malatya iline bağlı birer kaza merkezleriydiler. Yakın bir geçmişe kadar Niğde iline bağlı bir ilçe merkezi olan Aksaray, 1927'de il merkezi idi. 1927'de İçel ve

³⁶Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, **28 Teşrinievel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I Mufassal Neticeler İcmal Tabloları**, Hüsnitabat Matbaası, Ankara, 1929, s. II-XVII.

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, **Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Türkiye Nüfusu Kat'i Tasnif Niceleri**, Mehme İhsan Basımevi, Ankara, 1937, s. 7.

Mersin'in iki ayrı il olduğu görülmektedir. Günümüzde Giresun iline bağlı bir ilçe olan Şebinkarahisar, 1927 yılında il merkezi idi.

1927 nüfus sayımı sonuçlarına göre; 63 il içerisinde 49 ilimizin kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. 1935 nüfus sayımında durum pek fazla değişmemiş olup, 40 ilimizde kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. 1935 nüfus sayımında ülke nüfusunun 2.509.748 arttığı görülmektedir. Kadın nüfusu 1.136.857, erkek nüfusu ise 1.372.891 artmıştır.

1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusu 13.648.270'ti. Toplam nüfusun 6.563.879'u erkekler(%48.1), 7.084.391'ini kadınlar (%51.9) oluşturmaktaydı.³⁸1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusu 16.158.018'tir.³⁹ Toplam nüfusun %49.1'ini erkekler, %50.9'unu ise kadınlar oluşturmaktaydı.

Tablodan anlaşıldığı üzere, Doğu Anadolu bölgesi ve Karadeniz bölgesindeki bazı illerin nüfusu diğer illere göre daha azdır. Bu durumun nedenlerini, sosyo-ekonomik faaliyetlere ve sanayinin geliştiği yerlerin daha fazla göç almasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Erkekler çalışmak için gittiği illere yalnız gitmiş, eşlerini yanlarında götürmemişlerdir. Göç alan yerlerde erkek nüfusun fazla olduğu, göç veren illerde ise kadın nüfusun daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde kadınların ve çocukların sayım günlerinde hariç tutuldukları, nüfustan sayılmadığı için aile reisleri tarafından gizlendikleri de bir gerçektir.⁴⁰

³⁸ E. Mine Tan, **Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1979, s. 88.

³⁹ İhsan Sezal, "*Türkiye'de Eğitim Ve Nüfus: Yapılar Ve Etkileşimler*", **Nüfus ve Kalkınma Göç Eğitim Demokrasi Yaşam Kalitesi**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 2001, s. 74; Hacettepe University Institute of Population Studies, **Population In Turkey**, Coordinator Güliz Kunt, Researcher Ali Balamir, Cover and Graphics Mehmet Ögeç, Printed by the General Directory Of Population Planning Ministry of Health and Social Welfare Printing House, Ankara, 1975, s. 5. Ayrıca bkz. A. Baki Pirimoğlu, "*Türkiye'de Nüfus Artışının Ekonomik Gelişmeye Tesirleri*", **Erzurum Atatürk Üniversitesi yay.**, Erzurum, 1975, s. 25.

⁴⁰ Fevzi Çakmak, "*Cumhuriyet İdaresinin Nüfusu Kayıt Altına Alma Girişimlerine Bir Örnek : 1934 Yılı Nüfus Taraması*", **Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/7, Summer 2013, s. 38.

Ülkenin başlıca geçim kaynağı olan tarım da illerin nüfusunu etkilemiştir. Mevsimlik göçlerin, özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde cereyan etmesi ve bu durumun sayım günlerine rastlaması bu konudaki ayrıntıları etkilemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Diğer bir sebep ise; Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın büyük bir insan kaybıyla sonuçlanmasıdır. O dönemde sıkça rastlanan tifo, tifüs, grip ve verem gibi salgın hastalıklardan dolayı nüfus azalmış, nüfusun büyük çoğunluğunu çocuklar, yaşlılar ve dul kadınlar oluşturmuştur.

Cumhuriyet'ten sonra, 1927 yılına kadar Türkiye nüfusu herkesin merak ettiği konu haline gelmiştir. Lozan Konferansı sonrasında sınırlarımızın küçülmesi, insan kaybı, uzun süren savaşlar, hastalıklar ve göçler sebebi ile nüfusta büyük değişiklikler meydana gelmiştir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımı olması bakımından önem taşımaktadır. Daha sonra 1935 yılının ekim ayında bir nüfus sayımı daha yapılmıştır. 1927 nüfus sayımında, sayımla ilgili bazı eksikliklerinin olması, bazı sayım memurlarının okuma-yazma bilmediğinin ortaya çıkması sebebi ile 1927 nüfus sayımı sonuçları gerçekleri yansıtmayabilir. Fakat, 1935 nüfus sayımına kadar daha teferruatlı çalışmalar yapıldı. O yüzden 1935 nüfus sayımının daha doğru rakamlar verdiğini söylemek mümkündür.⁴¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında genç erkek nüfusun azlığı devlet açısından büyük sorun olarak görülmüş ve devlet nüfusu arttırma politikalarına yönelmiştir. Gençlerin evlenip çocuk sahibi olmalarını, diğer yandan da üretime etkin bir biçimde katılmalarını istemiştir. Dönemin aydınlarından Şevket Süreyya Aydemir devletin genel amacını şu sözleriyle dile getirmiştir:

⁴¹ **Son Posta**, 18 Birinci Teşrin 1935**Ek-1**

“...çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Hedefimiz ileri teknikli, tok, şen ve kalabalık bir Türkiye’dir...”⁴²

Nüfusun en azından 20-25 milyona çıkarılması yönündeki çabalar ve bu yöndeki hükümet politikaları ortaya konuldu. Bu çerçevede çok çocuk sahibi olma özendirilirken, anne ve çocuk sağlığına özellikle önem verilmesi gibi tedbirlere başvuruldu. Bu politika Cumhuriyetin kuruluşundan 1960’lı yıllara kadar geçerli oldu. Bu yıllardan sonra tam tersine nüfusun doygunluk noktasına gelmesi sebebiyle nüfus artış hızını azaltmaya yönelik bir nüfus planlaması politikası yürütülmeye başlandı.⁴³

Uzun süren savaşlarda erkek nüfusun azalması sonucunda genç, doğurgan ve üretken nüfusun arttırılması yönünde tedbirlere başvuruldu. Bu tedbirlerden birisi Yol Mükellefiyeti Kanunu’dur. Kanuna göre; 18–60 yaş arasındaki erkekler yol vergisine tabi tutuldu, fakat fiziksel engeli bulununlar, maddi durumu iyi olmayanlar, öğrenciler, askerler ve hayatta altı çocuğu olanlar bu vergiden muaf oldu. Böylece genel itibariyle maddi durumu kötü olan köylü bu vergiden kurtulabilmek adına da çok çocuk sahibi olma yoluna gitti. 1930 yılında altı ve daha fazla çocuklu ailelere madalya verilmesi de insanları çocuk sahibi olmaya teşvik etti.

Ülkemizde Cumhuriyet öncesi yaşanan savaşlar sebebiyle nüfus yapısı tüm yönleriyle değişikliğe uğramış, savaşın izleri tam anlamıyla görülmüştür. Özellikle nüfus artışını sağlayan nüfus cinslerinden birinin azalması belirgin bir sorun olmuştur. Bu yıllarda nüfus üzerinde görülen sorunları daha aza indirmek için çıkarılan Ceza Kanununa çocuk düşürmenin yasak olduğu maddesi eklendi. 1936’da ise bu maddeye ek olarak ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek suç sayıldı.

⁴² Ferhunde Özbay, **Dünden Bugüne Aile: Kent ve Nüfus**, İletişim yay, İstanbul,2015, s. 275-276.

⁴³ Seyfi Yıldırım, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç ve Göç Politikaları (1921-1960)”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 24, 2016, s. 280.

Diğer önemli bir yasal düzenleme de 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunudur. Kanunun 153. Maddesinde devletin resmi kurumlarında doğum yardımı ücretsizdir, 154. Maddesinde ise ‘Hükûmet ve Belediye tabipleri ile ebeleri, fakir kadınların doğum yapmasına ücretsiz yardım etmekteydi. Aynı kanunun 3. Maddesinin 1, 2, 3, 4 ve 7. Bentleri ile 15. Maddesinde devletin doğumu arttırmak ve anne ile çocuk ölümlerini azaltacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmektedir.⁴⁴

1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında, tespit edilen 13 milyon 648 bin rakamının çeşitli kaynaklarda gerçek sayıdan daha az olduğu; askerlik, vergi gibi faktörlerin etkisi altında yaklaşık olarak 250 bin ile 400 bin arasında bir nüfusun beyan edilmediği, tahmini olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵

1.3. 1935-1960 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE YAŞ GURUPLARI VE NÜFUS

Tablo2: 1935-1960 Nüfus Sayımlarına Göre Yaş Grupları Ve Nüfus

Yaş grupları	1935			Yaş grupları	1960		
	Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın
0-4	2.728.913	1.431.441	1.297.472	0-4	4.255.861	2.180.155	2.075.706
5-9	2.338.790	1.211.031	1.127.759	5-9	2.075.706	2.072.538	1.924.700
10-14	1.594.890	848.909	745.981	10-14	3.173.907	1.687.678	1.486.229
15-19	1.044.567	558.702	485.865	15-19	2.305.020	1.247.397	1.057.623
20-24	1.389.349	749.196	640.153	20-24	2.302.022	1.175.912	1.126.110
25-29	1.343.257	621.971	721.289	25-29	2.330.634	1.155.197	1.175.437
30-34	1.226.547	584.496	642.051	30-34	2.010.494	1.026.237	984.257
35-39	996.087	486.505	509.582	35-39	1.440.913	748.216	692.697
40-44	797.624	323.676	473.948	40-44	1.052.523	504.947	547.576
45-49	557.782	242.922	314.680	45-49	1.108.455	609.233	499.222
50-54	610.154	225.781	384.373	50-54	1.127.664	547.373	580.291
55-59	357.724	162.193	195.231	55-59	792.729	423.895	368.834
60-64	472.721	175.346	297.375	60-64	828.857	368.205	460.652
65-69	205.215	100.249	104.966	65-69	379.589	166.113	213.476
70-74	216.542	90.665	125.877	70-74	309.073	113.713	195.360
75-79	74.259	36.289	37.970	75-79	129.476	51.280	78.196

⁴⁴ Yaşar Semiz, “1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekarlık Vergisi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27, 2010, s. 434

⁴⁵ Mesut Doğan, “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 23, Ocak 2011, İstanbul, s. 298.

80-84	80,443	31,267	49,176	80-84	97,397	33,918	63,479
85+	51,582	20,376	31,206	85+	63,197	23,063	40,134
Bilinmeyen	71,872	35,755	36,117	Bilinmeyen	49,771	28,818	20,953 ⁴⁶

1935 nüfus sayımında 0-4 yaş gurubundan 25-29 yaş gurubuna kadar erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin genç nüfusunu erkekler, yaşlı nüfusunu ise kadınlar oluşturmaktadır diyebiliriz.

1945'ten sonra erkek nüfusta artış olmuş, kadın nüfusla dengelenme yoluna girmiş, daha sonraki yıllarda erkek nüfus az farkla kadın nüfusu aşmaya başladı. Yaşanan sosyolojik olaylar kadın-erkek arasındaki nüfus dengesini değiştirmiştir. 1940-1945 döneminde nüfus artışımız yavaşlamıştır. Bunun nedeni o yıllarda ana-baba olacak yaştaki nüfusun azaldığıdır, bu kuşak I. Dünya ve İstiklâl Harbi döneminde doğmuş ve bu dönemde ölüm-kalım savaşı verildiğinden dolayı çok az doğum olmuştur. Bir diğeri, II. Dünya Savaşının yarattığı olumsuz koşullardır. Seferberlik nedeni ile erkeklerin silâh altına alınması, beslenme ve sağlık koşullarının bozulmasıdır. 1950-1960 döneminde nüfusumuzda belirgin bir artış görülmüştür. Bunun nedeni ise, II. Dünya Savaşı sonrasında evlenmelerin artmış olmasıdır. Eski evliliklerde dahi çocuk sayısının artışı ile birlikte doğumların cins oranları erkek çocuk lehinedir. Savaş yıllarında yokluğu çekilen ilaçlar daha kolay elde edilmiş, tıptaki yenilikler ölümleri azaltmıştır.⁴⁷

1960 yılı sayım sonuçlarına göre; Türkiye'de artık erkek nüfus kadın nüfusu geçmiştir. I. Dünya Savaşı, İstiklâl Savaşı ve II. Dünya Savaşında kaybedilen nüfusun çok daha fazla erkek nüfus olmasına rağmen ve özellikle 20 yıl öncesinde kadın nüfusun hâkim olduğu görülürken, 1960'lı yıllarda erkek nüfusun öne geçmesini ilk etapta doğumdaki cinsiyet oranlarına bağlayabilmekteyiz. Bunun yanında toplumda sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel koşulların iyileşmeye başlaması, yürütülen hizmetlerin düzene girmesi ölümleri azaltmış, topluma rahat bir ortam hazırlamıştır. Böylelikle nüfusumuz günden

⁴⁶ Tüik, a.g.e., s. 11-12.

⁴⁷ M. Murat Yüceşahin, "Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları", **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 1993, s. 271-272.

güne artmış, doğum oranlarında cinsiyet itibariyle erkek bebek doğumunun çokluğu erkek nüfusun artmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁸

Cumhuriyet devrinin en hızlı kalkınma sürecine girdiği bu dönem, aynı zamanda en hızlı arttığı dönem de olmuş ve yıllık ortalama %28.5'lik bir artış hızıyla 1960 yılında nüfusumuz 28 milyona yaklaşmıştır.⁴⁹

1.4. 1927 NÜFUS SAYIMINA GÖRE 7 YAŞ VE ÜZERİ ERKEK VE KADIN NÜFUSUN OKUMA YAZMA ORANININ KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 3: 1927 Nüfus Sayımına Göre 7 Yaş ve Üzeri Erkek ve Kadın Nüfusu

ERKEK				KADIN			
İLLER	%	İLLER	%	İLLER	%	İLLER	%
HAKKARİ	3.08	MALATYA	9.39	HAKKARİ	0.50	MALATYA	1.05
VAN	3.54	SİİRT	9.65	VAN	0.16	SİİRT	0.39
AMASYA	4.60	GÜMÜŞHANE	9.69	AMASYA	0.22	GÜMÜŞHANE	0.37
BİTLİS	4.92	ÇORUM	10.22	BİTLİS	0.13	ÇORUM	1.15
MARDİN	5.66	ELAZIĞ	10.68	MARDİN	0.44	ELAZIĞ	0.91
YOZGAT	5.93	SİNOP	10.78	YOZGAT	0.64	SİNOP	1.04
BAYAZIT	6.14	ÇANKIRI	10.84	BAYAZIT	0.23	ÇANKIRI	1.23
KARS	6.61	GAZİANTEP	11.04	KARS	1.09	GAZİANTEP	2.04
TOKAT	7.31	ARTVİN	11.12	TOKAT	0.68	ARTVİN	0.78
BURSA	7.43	ORDU	11.28	BURSA	1.15	ORDU	1.34
URFA	7.43	SİVAS	12.35	URFA	0.80	SİVAS	1.35
AKSARAY	7.94	KÜTAHYA	12.59	AKSARAY	0.41	KÜTAHYA	1.37
DİYARBAKIR	8.06	ERZİNCAN	13.22	DİYARBAKIR	1.33	ERZİNCAN	2.08
Ş.KARAHİSAR	9.12	A.KARAHİSAR	13.32	Ş.KARAHİSAR	2.04	A.KARAHİSAR	1.19
MARAŞ	9.19	ANTALYA	13.39	MARAŞ	1.04	ANTALYA	1.88
ERZURUM	9.39	KİRŞEHİR	13.45	ERZURUM	1.07	KİRŞEHİR	0.43
DENİZLİ	13.93	BALIKESİR	17.69	DENİZLİ	1.36	BALIKESİR	3.83
KASTAMONU	14.38	MUĞLA	18.25	KASTAMONU	1.87	MUĞLA	2.34
CEBELİBEREKET	14.56	EDİRNE	18.70	CEBELİBEREKET	1.69	EDİRNE	6.78
İÇEL	14.61	BOLU	18.72	İÇEL	1.19	BOLU	3.26

⁴⁸ M. Murat Yüceşahin, *a.g.m.*, s. 278-279.

⁴⁹ Rüya Kasarcı, "Türkiye'de Nüfus Gelişimi", Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, Ankara, 1993, s. 257.

GİRESUN	14.94	ÇANAKKAL E	19.10	GİRESUN	1.36	ÇANAKKAL E	5.80
MANİSA	15.09	TEKİRDAĞ	19.37	MANİSA	2.80	TEKİRDAĞ	5.59
ZONGULDAK	15.09	MERSİN	19.82	ZONGULDAK	2.37	MERSİN	4.56
KONYA	15.48	ANKARA	20.48	KONYA	2.06	ANKARA	5.35
SAMSUN	16.06	BURDUR	21.48	SAMSUN	3.36	BURDUR	2.26
NİĞDE	16.35	KOCAELİ	21.75	NİĞDE	1.66	KOCAELİ	5.65
TRABZON	16.43	ESKİŞEHİR	24.27	TRABZON	1.30	ESKİŞEHİR	5.14
KAYSERİ	16.77	RİZE	26.93	KAYSERİ	1.57	RİZE	1.12
AYDIN	16.89	İZMİR	30.18	AYDIN	2.43	İZMİR	11.89
ADANA	17.02	BİLECİK	30.64	ADANA	3.82	BİLECİK	2.83
ISPARTA	17.57	İSTANBUL	53.7 ⁵⁰	ISPARTA	5.44	İSTANBUL	36.9 ⁵¹
KIRKLAR ELİ	17.58			KIRKLARE Lİ	5.77		

Eğitim ve “vatandaşlık bilinci”nin inşası arasındaki yakın ilişki öteden beri bilinmektedir. Osmanlı devletinin “çok kültürlü/çok uluslu” vatandaşlık kurgusunun yerini yeni devletin “millî” niteliğinden ötürü “millî devlet” bilincine uygun olarak yeniden inşa etmek eğitimin temel hedeflerinden biri olarak belirlendi. Eğitim ve öğretimin birleştirilerek devlet kontrolü altına alınması amacıyla çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”⁵² ile düzenlenen yeni müfredat programı yürürlüğe girdi.

Mustafa Kemal Paşa’nın bizzat Afet İnan’a dikte ettirerek kaleme aldığı “Medeni Bilgiler” kitabı incelendiğinde “yeni insan/yeni vatandaş” kavramının ne kadar önemsendiği ve “Cumhuriyet Vatandaşlığı” bilincinin güçlü bir vurguyla öne çıkarıldığı çok rahatlıkla görülecektir.⁵³ Kadınların bu süreçte öne çıkarılması ve etkinliklerinin geliştirilmesi çok anlaşılabilir bir tercihtir. Zira kadın, toplumsal gelişim açısından “...yeni nesilleri yetiştiren ve onları eğiten...” rolünü “anne” olarak üstlenmiş bulunmaktadır. Cumhuriyet ideallerinin benimsenmesi ile bu değerleri aktaran eğitim süreçlerinden geçen kadınların sayısının artması arasındaki ilişki son derece açıktır.

⁵⁰Mustafa Köse, **a.g.t.**, s. 174.

⁵¹Mustafa Köse, **a.g.t.**, s.175.

⁵² Mehmet Okur, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Milli Ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2005, s. 208-209.

⁵³ Mustafa Kemal Atatürk, **Medeni Bilgiler Türk Milletinin El Kitabı**, (Kaleme Alan: Afet İnan), Toplumsal Dönüşüm yay, (2. Basım) Eylül, 2010, s. 92; 389.

Dolayısıyla kadınların eğitimi cumhuriyetin en mühim ve temel söylemlerinden birini oluşturmaktadır. Denilebilir ki Cumhuriyet dönemi eğitiminin nahif tarafını da bu oluşturmaktadır. Çünkü, bilhassa temel eğitimde vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi ile ilgili kavramların benimsetilmesi öne çıkarılmış görünmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim konusu ile yakından ilgilenmiştir. Cumhuriyet döneminde, eğitim öğretim Tevhid-i Tedrisat ve laik düşünceye dayanmaktadır. Latin alfabesine geçilmesi, kız çocuklarının erkeklerle birlikte okula gönderilmesi, eğitilmiş bireyler olarak yetişmesi Cumhuriyet Kadını imajının inşasında önemli rol oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, çok sayıda insanı, kısa süre içinde inkılaplara kazandırmaya çalışmıştır. Bunun bir an önce gerçekleşmesi de ayırım yapılmaksızın okul çağına gelen herkesin eşit şartlarda eğitim alması ile mümkündür.⁵⁴

1927 nüfus sayımına göre, Türkiye nüfusunun % 51.9'unu oluşturan kadınlar, okuma yazma oranında erkeklerin gerisinde kalmıştır. Erkek nüfusta okuma-yazma oranı en az %3'lerde iken bu oran kadınlarda % 0.13'lerden başlamaktadır. Bu oranları karşılaştıracak olursak; Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'da erkek okuma yazma oranı % 53.7 iken bu oran kadınlarda %36.97, İzmir'de erkek okuma yazma oranı %30.18 iken kadınlarda %11.89, Ankara'da erkek okuma yazma oranı %20.48 iken bu oran kadınlarda %5.35'dir.

Okuma yazma oranının en düşük olduğu illere bakacak olursak; Hakkari'de erkek okuma-yazma oranı %3.08 iken kadınlarda bu oran %0.50, Van'da %3.54 olan erkek okuma yazma oranı kadınlarda 0.16, Bitlis'te ise % 4.92 olan erkek okuma yazma oranı kadınlarda 0.13'tür.

⁵⁴ Süleyman Beyoğlu- Ali Satan, **Modern Türkiye Tarihi**, Marmara Üniversitesi yay, İstanbul, 2014, s. 233.

Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda, Türk toplumundaki erkek egemen yapının baskınlığının ve kız çocuklarının okula gönderilmesinin aileler açısından sakıncalı bir durum olarak görüldüğünün bir önemli bir göstergesidir.

Cumhuriyet öncesi eğitim sisteminde Türk kadınına layıkıyla eğitim verilmediği açıkça ortadadır. Ayrıca o yılların ve eğitim sisteminin Türk kadını için kayıp yıllar olarak tarih sayfalarında yer aldığını söylemek mümkündür.⁵⁵

Şemsettin Sami, kadın hakları ve eğitimini medeniyet projesi çerçevesinde ele almıştır. “Bir toplumun durumu, her zaman kadınların durumuyla doğru orantılıdır.” diyen Şemsettin Sami “ kadınların eğitilmesiyle, bütün insanlık eğitilmiş olur” fikrini savunmaktadır. Osmanlı halkının yarısı(yani kadınlar) cahil, tembel ve eğitimsiz kaldıkça, toplum ilerleyemez ve uygarlığa erişemez. Halbuki kadınlar bilimi, doğru ahlakı öğrenirlerse, doğuracakları ve yetiştirecekleri çocuklarına da öğretirler. Görülmektedir ki kadınların eğitim hakları, bir yandan da analık görevleri yüceltilerek diğer yandan medeniyet adına savunulmaktadır.⁵⁶

1923 yılında 12 milyon civarında olduğu düşünülen nüfusun sadece %11'i okuma-yazma biliyordu. Mustafa Kemal Atatürk 1923 yılında İzmir'de yaptığı görüşmelerde, eski eğitim sistemleri hakkında eleştiride bulunmuş, evkaf ve medreselerin ıslah edilmesine karşı çıkanlara şu şekilde seslenmiştir:

“Milletimizin, memleketimizin Darülrifanları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır.”⁵⁷

⁵⁵Emel Doğramacı, “Atatürk Düşüncesiyle Kadının Çağdaşlaşması”, **Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler** (haz.)Mehmet Saray, Hüseyin Tosun, Atam yay, Ankara, 2010, s. 212. Ayrıca bkz. T.C Devlet Planlama Teşkilatı, **Sosyal Yapı –II Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri Araştırması**, Tuncer Kocaman, İlhan Özaltın, Bahaettin Gülgör, Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi, Nisan, 1988, s. 4-5.

⁵⁶ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, Metis yay., İstanbul, 2014, s. 52.

⁵⁷ Murat Önk, “Atatürk Dönemi Eğitim Sistemi Gelişmelere Bir Bakış”, **The Journal of Academic Social and Science**, Sa. 37, 2015, s. 514.

Mustafa Kemal Atatürk 1 Mart 1924’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde eğitim-öğretimin önemini vurgulayan şu konuşmayı yapmıştır:

“Türkiye’nin eğitim-öğretim politikasının tam ve hiçbir kuşkuyla yer vermeyen bir açıklıkla belirtilip uygulanması gereklidir. Bu politika, her anlamıyla milli bir kapsamda olmalıdır... Memleket evladının birlikte ve eşit olarak edinmeye mecbur oldukları bilimler ve fenler vardır.”⁵⁸

1.5. 1927-1935 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE CİNSİYET VE MESLEKLER

Tablo 4: 1927 Nüfus Sayımına Göre Cinsiyet ve Meslekler

MESLEK	ERKEK	KADIN	TOPLAM
ZİRAİ	2.678.737	1.689.324	4.368.061
SİNAİ	266.895	32.474	299.369
TİCARİ	248.512	8.843	257.355
SERBEST	45.247	7.416	52.663
MEMUR	63.104	1.330	64.434
HAKİMLER	9.864	135	9.999
ORDU	162.227	8	162.235
PTT	14.576	242	14.818
MUHTELİF	105.334	16.947	122.281
MESLEKLER YEKUNU	3.594.496	1.756.719	5.351.215
MESLEKSİZ VEYA MESLEĞİ MEÇHUL	2.960.128	5.318.145	8.278.273 ⁵⁹

Tablo 5: 1935 Nüfus Sayımına Göre Cinsiyet ve Meslekler

MESLEKLER	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPRAK MAHSULLERİ	3.383.269	3.096.799	6.480.068
SANAYİ VE KÜÇÜK SANATLAR	445.561	104.399	549.960
TİCARET	206.706	11.602	218.308
NAKLİYE VE MUVASALA	118.756	2.858	121.614
UMUMİ İDARE VE HİZMETLER, SERBEST MESLEKLER	380.484	17.854	398.338
EV İKTİSADİYATI, ŞAHSİ HİZMETLER	18.968	27.488	46.456
MESLEKSİZ, MESLEĞİ MEÇHUL VEYA GAYRİ MUAYYEN OLANLAR	3.300.984	4.935.261	8.236.245 ⁶⁰

⁵⁸Murat Önk, *a.g.m.*, s. 514-515.

⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *a.g.e.*, s. XLVI.

⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *a.g.e.*, s. 322-329.

Savaşlar, göçler ve salgın hastalıklar nedeniyle erkek nüfus azalmıştır. Birçok kadın dul, işsiz ve güvencesiz şekilde ortada kalmış, aynı zamanda hastaların, yaşlıların ve çocuklarının geçimini sağlamak zorunda kalmıştır.⁶¹

Erkek nüfusun cephede olması, kadınlara iş hayatının kapılarını açtı. Kadınlar, sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe yaygın olarak çalışmaya başladı. Adana’da pamuk, Karadeniz’de tütün, İzmir’de üzüm ve incir üretimi yapılan tarımsal işletmeler, Posta, telgraf ve Maliye memurlukları gibi kamu kuruluşları kadınları işe aldı.⁶²

1920’li yıllarda, Türkiye’de başlıca geçim kaynağı tarımdı. Kentleşme olgusunun henüz başlamadığı bu yıllarda çok cılız sanayi tesislerinin dışında sanayileşmenin olmaması, çok büyük kesiminin kırsal bölgelerde yaşayarak tarım ve hayvancılıkla uğraşmasını zorunlu kılmıştır.

Sayısal verilerde, herhangi bir gelir getirmediği için ev hanımlığı diye bir meslek tanımlanmadığı ya da kabul edilmediği için bu sınıflamaya girecek kadınların tamamı mesleksiz kabul edilmiştir. Oysa, kırsal kesimde yaşayan kadınların meslekler listesinde ziraatla uğraştıkları belirtilirken, kırsal kesim dışında yaşayan evli kadınların çok büyük bir bölümü ev hanımı olduğundan mesleksiz kategorisine dâhil edilmişlerdir.

Kadınların iş hayatına atılmasının, aile düzenini sarsacağı düşüncesiyle muhafazakârlar tarafından karşı çıkmıştır. Hatta çarşaf giyilmesinin zorunlu tutulmasını istemişlerdir. Birçok insanın bu düşünceye sahip olmasından dolayı kadınların iş hayatında devam etmesi için yapılan çalışmalar sınırlı düzeyde kalmıştır.⁶³

⁶¹ Ferhunde Özbay, **a.g.e.**, s. 308.

⁶² İhsan Şerif Kaymaz, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı: 46, (güz, 2010) ,s. 340. ayrıca bkz. E. Mine Tan, **a.g.e.**, s. 93.

⁶³ İhsan Şerif Kaymaz, *a.g.m.*, s. 340.

Kadınların iş hayatına atılması bazı erkekleri de rahatsız etmiştir. Bundan dolayı kadınlara, erkeklere ödenen ücretten daha azı ödenmiştir. Dönemin aydınları, kadınların çalışmasının gereklerini anlatırken önemle üzerinde durdukları konu, bunun geçici bir durum olduğu yönündeydi. Kadının yeri eviydi ve erkek nüfus eksikliği giderilinceye kadar kadınların çalışmasına hoşgörü ile bakılmalıydı.⁶⁴

1.6. 1935-1960 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE 6 YAŞ VE ÜZERİ KADIN VE ERKEK NÜFUSUN OKUMA YAZMA ORANININ KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 6: 1935-1960 Nüfus Sayımlarına Göre 6 Yaş ve Üzeri Kadın Ve Erkek Nüfusun Okuma Yazma Oranı

1935	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	12.862.754	6.213.276	6.649.478
Okuma-yazma bilen	2.475.649	1.823.309	652.340
Okuma-yazma bilmeyen	10.387.105	4.389.967	5.997.138
1960	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	22.542.016	11.491.184	11.050.832
Okuma-yazma bilen	8.901.006	6.157.842	2.743.164
Okuma-yazma bilmeyen	13.625.086	5.324.368	8.300.718 ⁶⁵

1935 yılındaki nüfus sayımında kadın nüfusun %90.19'unun okuryazar olmadığı görülmektedir. Bu oran erkeklerde de %70.65'tir.⁶⁶

1960 nüfus sayımında, okuma yazma oranına bakıldığı zaman yine kadınların erkeklerin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. 1935 yılındaki rakamlar 1960 ile kıyaslandığında her ne kadar artışlar olsa da istenilen düzeyde değildir.

⁶⁴ Ferhunde Özbay, **a.g.e.**, s. 308-309.

⁶⁵ Tüik, **a.g.e.**, s. 20.

⁶⁶Emel Doğramacı, **a.g.e.** s. 215.

Savaşlarda birçok insan hayatını kaybetmiş, ülke harap bir hale gelmiştir. Ülkenin sanayisi, endüstrisi, zanaatkârı, yetişmiş insan gücü yoktu. Mustafa Kemal Atatürk ve yakın arkadaşları bu ülkeyi ancak eğitim yoluyla toparlayacağını biliyordu. Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda en büyük problemlerden biri nitelikli insan gücü ve kaynağı bulamamaktı. 1923 yılında 12 milyon civarında olduğu varsayılan ülke nüfusunun sadece %11'i⁶⁷ okuma-yazma biliyordu.⁶⁸

1.7. KADINLARIN EĞİTİMİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın eğitime bilhassa önem verildi. Cumhuriyet kadınının annelik vazifesi vurgulanarak ilk önce eğitilmiş birer birey olması amaçlandı. İlk adım olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu yoluyla eğitim-öğretimde birlik sağlanmaya çalışıldı.⁶⁹ Eğitimdeki çeşitlilik ortadan kaldırıldı. 20 Nisan 1924'de yürürlüğe giren Anayasası'nın 87. maddesi ile de ilköğretim kız-erkek herkese zorunlu hale getirildi. Kızların eğitim- öğretim alması Anayasal zorunluluk haline getirilmiştir. Kızların eğitim alanındaki yükselişi bu anlamda laik bir ahlak eğitimi alabilmeleri ile sağlanmaya çalışıldı. Kadınların eğitim yoluyla meslek edininip toplum yaşamına katılması Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen en önemli yeniliklerin birisidir.⁷⁰

Daha sonra Latin harflerinin kabulü ile okuma yazma oranında artış sağlanmaya çalışıldı.⁷¹ Yeni harflerin okuma yazma kolaylığı sağlaması⁷² ve bunun faydasının basım tekniğine de yansması basılan kitap sayısının artmasına vesile oldu. 1923-1928 yılları arasında yıllık kitap basım ortalaması 600-800 arasındayken 1931'de bu sayı

⁶⁷Murat Önk makalesinde 1928 yılı eğitim öğretim olanakları tablosunda okur yazar oranını %10.6 olarak vermiştir.

⁶⁸Murat Önk, *a.g.m.*, s. 512.

⁶⁹ Tülin Günşen İçli, "*Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu*", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyet'in 75. Yıl Özel Sayısı, s. 94.

⁷⁰ Ali Rıza Erdem, "*Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine verdiği Önem*", **Belgi Dergisi**, Sayı 9, 2015, s. 1273.

⁷¹ **Cumhuriyet**, 1 Kanunuevvel 1928 **Ek-2**

⁷² Ali Rıza Erdem, "*Atatürk'ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi*", **Belgi Dergisi**, 1 (2), 2011, s. 2.

1000'e yaklaşmıştır. Yeni harflerin kullanılması ile 1930'lu yılların başlarında okuryazar nüfusunun da %19'a ulaştığı görülmüştür.⁷³

Osmanlı Devleti'nde sadece küçük bir gurup okuma yazma biliyordu. II. Meşrutiyet'e rağmen okuryazarlığın 1918'de %5'i geçmediği, 1927'de ise bu oranın %10,7'ye yükseldiği görülmüştür.⁷⁴ Latin alfabesine geçilmesini zorunlu kılan neden; Osmanlıcanın zorluğudur. Osmanlı Devleti dönemindeki kitapların dönemin çok gerisinde kalması sebebiyle çevirilere yönelmeyi zorunlu kıldı.19. yy ortalarından başlayarak batı kaynaklarından çeviri yapılmıştır. Fakat, Osmanlıcanın zorluğu yüzünden birçok okuryazara bile bu çevirilerin pek yararı olmamıştır. Bunu örneklendirmek gerekirse; Arapçada sessiz harfler seslilerden daha fazladır. Türkçede ise sesli harf sayısı daha fazladır. Arapçada 2 çeşit t, 3 çeşit h, 4 çeşit z, 3 çeşit s, 2 çeşit k varken Türkçede sadece 1 tane vardır. Arapça da yalnızca 3 tane sesli harf vardır. Bunlar a, u, i. Bundan dolayı insanlar okumakta güçlük çekmiştir.

Mustafa Kemal, Latin harflerinin önemini vurgulayan şu konuşmayı yapmıştır:

“Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çok çabuk öğretmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalçıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir hayat-ı içtimaiyenin %10'u %20'si okuma yazma bilir. %80-90'ı bilmez. Bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır.”⁷⁵

Mustafa Kemal Atatürk, toplumun eğitimli birer birey olması, okuma yazma öğrenebilmesi için Başöğretmen ünvanı ile eline tebeşiri alarak kara tahta başında halka ders vermiştir.⁷⁶ Atatürk'ün bu değişikliği bir kanun yoluyla kabul ettirmesi ve

⁷³Murat Önk, *a.g.m.*, s. 519.

⁷⁴ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür yay, 2014, İstanbul, s. 201-202.

⁷⁵Mustafa Ergün, *“Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler ve Gelişim Süreci”*, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara s. 46.

⁷⁶ Seval Fer, *“1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme”*, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara, s. 98.

kendisinin her gittiği yerde halka yeni alfabeyi öğretmesi, ülkede büyük bir hareketlilik yaratmıştır. Okuma yazma bilmeyen kadınların halk dersanelerinden sertifika alarak çıkmaları ve eski yazıyı bilenlerin de, bu yeni alfabeyi kullanmaya başlamaları, Türk toplumu için büyük bir gelişme kaydetmiştir.⁷⁷

1928’de yeni harfler kabul edildikten sonra, bu alfabenin öğretilmesi ve okuma yazma oranını arttırmak için 11 Kasım 1928’de Millet Mekteplerinin açılmasına dair bir yönetmelik bakanlar tarafından kabul edilmiştir. Amacı şu şekilde açıklanmıştır:

*“...Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay bir suretle her ferde okuyup yazabilmek mahiyetinden Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar hale getirmek...”*⁷⁸

15-5 yaş aralığındaki tüm vatandaşlar Millet Mektebi öğrencisi sayılmıştır. Millet Mektepleri her yıl 1 Kasım’da büyük ve eğlenceli törenlerle açılmıştır.⁷⁹

Millet Mektepleri A ve B olmak üzere iki dershaneden oluşturulmuştur. A gurubunda hiç okuma yazma bilmeyenler, B gurubunda ise Arap harfleri ile okuma yazma bilenlere yeni alfabeyi öğretmeye çalışmışlardır. Eğitim süresi A gurubu için dört ay B gurubu için iki ay olarak belirlenmiştir. Her sene 1 Kasımda başlayıp, şubat ayının sonunda bitirilmesi planlanmıştır. Yaş aralığı 16-45 olarak belirlenmiş ve 45 yaşın üzerinde olanlar için devam zorunluluğu getirilmemiştir. Okuma yazma öğrenenlere okuryazar olduğunu gösteren mezuniyet belgesi verilmiştir. 45 yaşın altındaki öğrenciler için devam zorunluluğu getirilmiş ve üçte ikisine devam etmeyenler bitirme sınavlarına alınmamıştır. Sınavlarda başarısız olan öğrenciler bir sonraki dönem tekrar Millet Mekteplerine gitmiştir, gitmeyenler para cezasına çarptırılmıştır ve kamu görevlisi olmaları engellenmiştir. Okuma yazma bilmeyenler 1931 yılından itibaren devlet

⁷⁷ Afet İnan, *a.g.e.*, s. 155.

⁷⁸ Murat Önk, *a.g.m.*, s. 519.

⁷⁹ **Halk**, 28 Teşrinivel 1929 **Ek-3**, **Resimli Perşembe**, 31 Kanunusani 1929 **Ek-4**

kuruluşlarında, şirketlerde, fabrikalarda ve çiftliklerde çalıştırılmamıştır. Alınan kararlar Millet Mektepleri Talimatnamesine göre alınmıştır.⁸⁰

Osmanlı Devleti döneminde ihmal edilen konulardan biri eğitim olmuştur. Bu ihmalin sonucu Cumhuriyet'e olumsuz yansımıştır. Bunun farkında olan Mustafa Kemal Atatürk eğitim alanında çalışmalara önem vermiştir. Millet mektepleri bunun en büyük göstergesidir.⁸¹

Tablo7: Şehirlerde ve köylerde Millet Mekteplerinin A dersliklerine katılan öğrenci sayısı

	Şehirlerde A derslikleri			Köylerde A derslikleri			
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Devam eden öğrenci	366.963	248.273	615.236	Devam eden öğrenci	995.277	480.275	1.475.552
Belge Alan Öğrenci	189.398	126.206	315.604	Belge Alan Öğrenci	492.430	160.195	652.625
Millet Mektepleri sınavlarına dışarıdan katılarak belge alan öğrenci	63.639	11.023	74.662	Millet Mektepleri sınavlarına dışarıdan katılarak belge alan öğrenci	28.987	10.341	39.328

Şehirlerde Millet Mekteplerinin A dersliklerinden başarılı öğrenci sayısı 390.266'dır. Başarı oranı %63'tür. Köylerde A dersliklerinden başarılı öğrenci sayısı 691.953'tür. Başarı oranı %46.9'dur.

⁸⁰Fahri Kılıç, "Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 61, 2017, s. 213.

⁸¹ Mustafa Albayrak, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", Atam, Cilt 10, Sayı 29, 1994, s. 471.

Tablo 8: Şehirlerde ve Köylerde Millet Mekteplerinin B Dersliklerine Katılan Öğrenci Sayısı

	Şehirlerde B Derslikleri			Köylerde B Derslikleri			
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Devam eden öğrenci	130.669	66.001	196.670	Devam eden öğrenci	141.311	41.324	182.635
Belge Alan Öğrenci	84.693	41.230	125.923	Belge Alan Öğrenci	90.194	23.942	114.136
Millet Mektepleri sınavlarına dışarıdan katılarak belge alan öğrenci	20.583	2.795	23.378	Millet Mektepleri sınavlarına dışarıdan katılarak belge alan öğrenci	3.204	545	3.749 ⁸²

Şehirlerde millet mekteplerinin B dersliklerinden toplam 149.301 öğrenci başarılı olmuştur. Başarı oranı %75.9'dur. Köylerde millet mekteplerinden başarılı öğrenci sayısı 117.885'tir. Başarı oranı %64.5'tir.

Millet mektepleri ile bütün toplum eğitim seferberliğinin içine çekildi. İnsanlar bilgi ve becerileri doğrultusunda eğitime tabi tutuldular. Kısa bir zaman sonra halk eğitilmiş olmanın verdiği farklılıkla belirlemeye başladı. Temelden yapılandırılmaya çalışılan bu işin yanına üniversiteler eklenerek eğitim devrimi gerçekleşti. Mustafa Kemal'in Türkiye'sinde eğitim tehlike olarak değil, eğitimsizlik tehlike olarak görülmeye başlandı.⁸³

⁸²Emine Kısıklı, "Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 336. Ayrıca bkz. Ayvaz Morkoç, "Türk Harf İnkılabı ile Millet Mektepleri ve İzmir'deki Uygulamalar", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/1, 2011, s.1549

⁸³Tülay Alim Baran, "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi", **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara, 2010, s.33.

1.7.1. İlkokul ve ilköğretim okullarında okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Tablo 9: İlkokul ve ilköğretim okullarında okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Öğretim yılı	Okul sayısı	Toplam öğretmen	Erkek öğretmen	Kadın öğretmen
1923/1924	4.894	10.238	9.021	1.217
1928/1929	6.600 ⁸⁴	15.718	11.153	4.565
1938/1939	7.862	17.120	11.607	5.513
1959/1960	21.429	54.049	40.570	13.479

Öğretim yılı	Toplam öğrenci	Erkek öğrenci	Kız öğrenci	Toplam diploma alan	Diploma alan erkek öğrenci	Diploma alan kız öğrenci
1923/1924 ⁸⁵	341.941	273.107	62.954	-	-	-
1928/1929	477.569	323.260	154.309	26.275	19.031	7.244
1938/1939	813.636	547.180	266.456	55.953	39.375	16.578
1959/1960	2.514.592	1.582.798	931.794	276.516	185.495	91.021 ⁸⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonominin kötü olmasından dolayı eğitime ayrılan paranın büyük bir çoğunluğu ilköğretim ve ortaöğretimin yaygınlaştırılmasına harcandı. İlköğretim, ayırım yapmadan tüm Türk vatandaşları için zorunlu hale getirildi. İlköğretim 1924-1925 yılında 5 yıl olarak kabul edilmiştir. 1926 yılında John Dewey⁸⁷'in eğitim anlayışı çerçevesinde bir eğitim programı hazırlandı. Ancak, bu program olanakların sınırlılığı açısından istenilen başarıya ulaşamamıştır. Dewey dışında, 1925 yılında Alman sanat eğitiminin kurucusu Dr. Kuhne, 1927 yılında Omar Buyse, 1932'de İsviçre'den Prof. Albert Malche, 1933 yılında Edwin Walter Kemerrer'in başkanlığında bir Amerikan heyeti Türkiye'ye davet edildi. Eğitim-öğretimin geliştirilmesi için araştırmada bulunup, fikirlerini beyan etmeleri istendi.

⁸⁴ 1928/1929 eğitim öğretim yılında okul sayısı 6599 olarak verilmiştir. Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Milli Eğitim Basımevi*, İstanbul, 1982, s. 153.

⁸⁵ 1923/1924 Eğitim öğretim yılında diploma alan öğrenci sayıları tespit edilememiştir. Bkz. Tüik, *a.g.e.*, s.67.

⁸⁶ Tüik, *a.g.e.*, s. 67.

⁸⁷ Ayfer Kocabaş, *"Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç"*, *Değerlendirme, Tartışma ve Cevap Yazıları Toplum ve Demokrasi*, 2(3), (Mayıs Ağustos 2008), s. 206.

Fakat uzmanların sunduğu raporların uygulanabilmesi için maddi imkânlar gerekiyordu. Maliyeti yüksek olduğu için sunulan planlar uygulanamamıştır.⁸⁸

1935 verilerine göre ülkede, nüfus sayısı 400'den aşağı 26.000 köy vardır. Cumhuriyet'in ilk 10 yılı içerisinde 5401 köy okulu yapabilmiş ve bunun hepsi nüfusu 400 den fazla olan köylerde kurulmuştur. Geriye kalan 26.000 küçük köyde tek bir okul bile yapılamamıştır. O dönemin maarif kanununa göre, şehirlerde okul yapmanın giderlerini devlet karşılamış, köy okulunu kurmak ve giderlerini karşılamak köylüye yüklenmiştir. Küçük köyler için bu çok masraflı bir iş olduğundan okul yapamamışlardır. Devlet 1945 yılına kadar bütçesi el vermediği için bu köylere okul yaptıramamıştır.

Amerikan uzman Kemerrer, Türk eğitimcilerin farkında olmadığı önemli bir gözlemde bulunmuştur. Ona göre; köy okullarına 1929-1930 ders yılında 129.000 öğrenci kaydedilmiştir. Bu çocuklardan ancak 60.000 tanesi ikinci sınıfa kayıtlı görülmektedir. Son sınıfa kadar gelen öğrenci sayısı 42.000dir. Yani okula başlayan öğrencilerden üçte ikisi üç sınıflı köy okulunu bile bitirmeden okulu terk etmektedir. Bu şekilde okulu bitirenler ise daha sonra okuyup yazmayı unutmuştur. Bu öğrencilere daha sonra asker ocağında tekrar okuma yazma öğretilmiştir.⁸⁹

1.7.2. Genel ortaokullarda okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Tablo 10: Genel ortaokullarda okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Öğretim yılı	Okul sayısı	Toplam öğretmen	Erkek öğretmen	Kadın öğretmen
1923/1924 ⁹⁰	72	796	--	--

⁸⁸İlhan Başgöz, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitimin Genel Görünümü”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara 2010, s. 10.

⁸⁹ Başgöz, *a.g.m.*, s.12. Ayrıca bkz. Sezal, *a.g.m.*, s.92-93.

⁹⁰ 1923/1924 Eğitim öğretim yılında öğretmenlerin cinsiyeti tespit edilemediğinden dolayı sadece toplam sayı verilmiştir. Bkz. Tüik, **a.g.e.**, s.69.

1928/1929	78	815	680	135
1938/1939	228	3402	2215	1187
1959/1960	715	10.977	7267	3710

Öğretim yılı	Toplam öğrenci	Erkek öğrenci	Kız öğrenci	Toplam diploma alan	Diploma alan erkek öğrenci	Diploma alan kız öğrenci
1923/1924 ⁹¹	5905	--	--	--	--	--
1928/1929	23225	16996	6229	2650	1943	707
1938/1939	83642	60335	23307	13593	9925	3668
1959/1960	254.966	190.865	64.101	40.253	29.136	11.117 ⁹²

1923-1924 öğretim yılında ülkede 72 okul mevcuttur. Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda, orta öğretimde okullaşma oranı çok düşüktü ve bu oranın yükseltilmesi Cumhuriyet hükümetlerinin önemli hedefleri arasında yer almıştır. 1929'dan 1944'e kadar ortaokul sayısı %100 artış göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ortaokulların ders programlarında hassasiyetle okutulması istenen dersler olmuştur. Bunlar; Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi derslerdir. Bu derslerde özellikle Cumhuriyet ve yurttaşlık kavramlarının vurgulanmasına önem verilmiştir. Cumhuriyet'in onuncu yılından sonra orta derecede kızlar ve erkekler için sanat ve meslek okulları açılmıştır.⁹³

1.7.3. Genel liselerde okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Tablo 11: Genel liselerde okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Öğretim yılı	Okul sayısı	Toplam öğretmen	Erkek öğretmen	Kadın öğretmen
1923/1924 ⁹⁴	23	513	--	--
1928/1929	49	510	441	69
1938/1939	75	1329	1016	313

⁹¹ 1923/1924 eğitim öğretim yılında öğrencilerin cinsiyeti tespit edilemediğinden dolayı sadece toplam sayı verilmiştir. Bkz. Tüik, a.g.e., s. 69.

⁹² Tüik, a.g.e., s. 69.

⁹³ Süleyman Beyoğlu- Ali Satan, a.g.e, s. 234.

⁹⁴ 1923/1924 eğitim öğretim yılında öğretmenlerin cinsiyeti tespit edilemediğinden dolayı sadece toplam sayı verilmiştir. Bkz. Tüik, a.g.e., s.71.

1959/1960	190	3860	2120	1740
-----------	-----	------	------	------

Öğretim yılı	Toplam öğrenci	Erkek öğrenci	Kız öğrenci	Toplam diploma alan	Diploma alan erkek öğrenci	Diploma alan kız öğrenci
1923/1924 ⁹⁵	1241	--	--	--	--	--
1928/1929	4168	3111	1057	390	306	84
1938/1939	24364	18636	5728	4165	3279	886
1959/1960	62.368	46.278	16.090	10.913	7878	3035 ⁹⁶

Öğrenciler için lise ve ortaokul yönetmeliklerinde belirlenen amaçlar aile, meslek ve yurttaşlıktır. Ufuklar ulusla sınırlıdır; öğrenci ulus çerçevesinde hareket etmelidir. Bu etkiyi daha çok Tarih, coğrafya, sosyoloji ve felsefe derslerinin içeriğinde görmekteyiz. Mustafa Kemal Paşa, bu derslerin yazımı ve bu alandaki öğretmenlerin yetiştirilmesi ile bizzat ilgilenmiştir. Ankara'daki Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nin açılması, bu ilginin bir sonucu idi. 1924-1927 yılları arasındaki eğitim programlarında Arapça ve Farsça dersleri, 1929-1930 öğretim yılı başında programdan çıkartıldı. Bu dillerin yerini Batı dilleri almıştır.⁹⁷

1.7.4. Mesleki ve teknik okullarda okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Tablo 12: Mesleki ve teknik okullarda okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Öğretim yılı	Okul sayısı	Toplam öğretmen	Erkek öğretmen	Kadın öğretmen
1923/1924	64	583	177	81
1928/1929	47	715	570	145
1938/1939	81	982	668	314
1959/1960	503	7382	4978	2404

⁹⁵ 1923/1924 eğitim öğretim yılında öğrencilerin cinsiyeti tespit edilemediğinden dolayı sadece toplam sayı verilmiştir. Bkz. Tüik, a.g.e., s. 71.

⁹⁶ Tüik, a.g.e., s. 71.

⁹⁷ Süleyman Beyoğlu-Ali Satın, a.g.e., s. 234.

Öğretim yılı	Toplam öğrenci	Erkek öğrenci	Kız öğrenci	Toplam diploma alan	Diploma alan erkek öğrenci	Diploma alan kız öğrenci
1923/1924 ⁹⁸	6547	5172	1375	-	-	-
1928/1929	8504	5302	3202	1097	768	329
1938/1939	12352	7871	4481	2382	1357	1025
1959/1960	98.010	70.543	27.467	23.206	18.066	51.40 ⁹⁹

1.7.5. Yükseköğretim Kurumlarında Okul Sayıları Ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen, Öğrenci Ve Diploma Alanlar Sayısı

Tablo 13: Yükseköğretim kurumlarında okul sayıları ve cinsiyetlerine göre öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar sayısı

Öğretim yılı	Okul sayısı	Toplam Öğretim elemanı	Erkek öğretmen	Kadın öğretmen
1923/1924	9	307	307	--
1928/1929	18	515	515	--
1938/1939	19	855	756	99
1959/1960	49	3911	3176	735

Öğretim yılı	Toplam öğrenci	Erkek öğrenci	Kız öğrenci	Toplam diploma alan	Diploma alan erkek öğrenci	Diploma alan kız öğrenci
1923/1924 ¹⁰⁰	2914	2629	285	321	--	--
1928/1929	3827	3461	366	575	538	37
1938/1939	10213	8431	1782	1403	1185	218
1959/1960	54069	42972	11.097	5945	4817	1128 ¹⁰¹

Mustafa Kemal Atatürk yükseköğretim kurumlarında eğitimin önemini vurgulayan şu konuşmayı yapmıştır:

⁹⁸ 1923/1924 eğitim öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamadığından dolayı sadece toplam öğrenci sayısı verilmiştir. Bkz. Tüik, **a.g.e.**, s. 73.

⁹⁹ Tüik, **a.g.e.**, s.73.

¹⁰⁰ 1923/1924 eğitim öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamadığından dolayı sadece toplam öğrenci sayısı verilmiştir. Bkz. Tüik, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁰¹ Tüik, **a.g.e.**, s. 75.

“Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çağımızın istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak ve anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak (...) işaret ettiğim umdeleri Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak üniversitelerimiz ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir.”¹⁰²

1921 Temmuzunda, Ankara’da Maarif Kongresi’ne kadın ve erkeklerin karışık katılmaları üzerine, o zamanki Maarif vekiline karşı sert eleştiriler yapılmıştır. Bakan görevden çekilmiştir. Bunu haber alan Mustafa Kemal, gelecek toplantıya kadın ve erkek öğretmenlerin yine birlikte katılacaklarını ve hatta karışık olarak oturacaklarını söyleyerek modern, eğitilmiş, Cumhuriyet kadını imajını çizmiştir.¹⁰³

İlköğretim düzeyinin üstünde kızlarla erkeklerin bir arada okumaları birçok Avrupa memleketlerinde ve Osmanlı Devleti’nde hoş karşılanmaz ve yasak iken 1919 yılında Darülfünunda boykotlu oldu bittili hareketler sonunda kız ve erkek öğrencilerin aynı amfilerde ders görmeye başlamaları Türk Yükseköğretiminde karma eğitimi başlatmış, Cumhuriyet hükümetlerinde 1924 yılında ilköğretim, 1925 yılında yatısız ortaokulların karma olmasını kabul etmiştir. Liselerde karma eğitime ise ancak 1934-1935 öğretim yılında başlanabilmiş.¹⁰⁴

1915 yılında ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde kızlar ve erkekler birlikte eğitim almaya başlamıştır. Böylece, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan yenilik hareketi kız öğrencileri özel eğitimden resmi okullardaki eğitim ve öğretime sevk etmiştir. Öğretmenlik de Türk kadını için ilk resmi çalışma alanı olmuştur. Cumhuriyet modernleşmesinin başarısı, bir başka ifadeyle Batılı yaşama biçiminin toplumsal alanda yaygınlığı, eğitimdeki bu başarıyla birebir ilgili olarak gerçekleştirildiği söylenebilir.¹⁰⁵

¹⁰²Mustafa Ergün, *a.g.m.*, s. 52.

¹⁰³Mustafa Ergün, *a.g.m.*, s. 36.

¹⁰⁴Mustafa Ergün, *a.g.m.*, s. 44.

¹⁰⁵ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, Sa. 10, 2008, s. 10.

Türkiye Cumhuriyeti ilk 10 yıl içerisinde eğitim alanında başarılarla imza atmıştır. Bunlar; okuryazar sayısındaki artış, karma eğitim, 2 yılda 1,5 milyon yetişkine okuma yazma öğreten millet mektepleri hareketi, her dereceden okullarda parasız eğitim, alfabe değişimi, laik eğitim gibi hareketlerdir.¹⁰⁶

Eğitimin öncelikle ana kucağında alındığını ve bundan dolayı toplumun daima eğitilmiş, çağdaş annelere ihtiyacı olduğunu söyleyen Mustafa Kemal, 1922 yılında meclisin açılış konuşmasında kadın-erkek eğitimine vurgu yapan şu konuşmayı yapmıştır:

“... Kadınlarımız da alim mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecat-ı tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayat-ı içtimayede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaktır...”¹⁰⁷

Cumhuriyet Dönemi’nde yurt dışından davet edilen yabancı uzmanlardan Omer Buyse, Cumhuriyet’in istediği ideal kadın tipini yetiştirecek olan Kız Enstitüleri’nin açılmasını istemiştir. Kız Enstitülerinin açılma sebepleri; kızları ideal bir ev kadını yapmak ve hayatlarını kazanabilecek şekilde yetiştirmektir. Diğer bir sebep ise; kadının yaşam tarzıyla birlikte dış görünüşünü de modernleştirmektir. Değişerek gelişen Kız Enstitülerinde eğitimde Batılı metotlar benimsenmiş, yurt dışından getirilen uzmanlardan yararlanmış ve eğitim için yurt dışına öğretmen ile öğrenci gönderilmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ İlhan Başgöz, *a.g.m.*, s. 10.

¹⁰⁷ Kıvanç Osma, “Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykellerinde Kadın İmgesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 30, No 1, s. 93.

¹⁰⁸ Ali Rıza Erdem, *a.g.m.*, s. 1274.

II. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADIN

Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıktı ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. İtilaf devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'na dayanarak ülke topraklarını işgale başlayınca kadın-erkek herkes vatan topraklarını savunmak için direnişe geçti. Kadınların cephede ve cephe gerisindeki fedakâr ve kahramanca tutumu birçok araştırmacı tarafından kaleme alınmıştır.¹⁰⁹ Vatan topraklarının düşman işgalinden kurtarılması için Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. Böylelikle esaret altındaki milletlere dahi örnek olan Türk Milli Mücadelesinin fitili ateşlenmiş oldu.¹¹⁰

Milli Mücadele yılları, yaklaşık bin yıllık Türkiye tarihinin en mühim dönemidir. Mondros Ateşkes Antlaşması ile Türklerin bağımsız yaşama geleneği elinden alınmak istenmiştir. Ancak Türk Milleti ellerinde kalan son toprak parçasında canı pahasına mücadele etmiştir. Türk Kurtuluş Savaşı, hem emperyalistlerden kurtulma, hem de kurulacak devletin yönetim açısından yeniden uyanışın temelini oluşturmuştur. Ayrıca 20.yy'da başarıyla sonuçlanan ilk bağımsızlık savaşıdır. Sömürge altındaki devletlere örnek olmuş ve onlara cesaret vermiştir. Toplumsal hayatın her alanında birlikte çalışan kadınlar ve erkekler vatan savunmasında da birlikte hareket etmişlerdir. Toplumsal

¹⁰⁹ Muzaffer Tepekaya, Leyla Kaplan, “*Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 10, 2003, s. 148; Hüsnü Özlü, “*Milli Mücadele Yıllarında Kastamonu'da Müdafaa-i Hukuk Hareketinin Doğuşu ve Bölgenin Kuva-yı Milliye'ye Katılışı*”, **ÇTTAD**, VIII/ 18-19, 2009, s. 74; Mesut Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Türk Kızılayı Derneği yay., Ankara, 2010, s. 48; Necdet Aysal, Hasan Dinçer, “*Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri*”, **ÇTTAD**, XII /24 2012 Bahar, s. 151-160; Gülay Sarıçoban, “*Milli Mücadele'de Anadolu Kadını*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Aralık 2017, 21(4), s. 1332- 1343; Bernard Caporal, **Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, (çev: Ercan Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası yay., 1982, Ankara, s. 165-182; İlknur Bektaş, **Kara Fatma**, Timaş yay., 2013, İstanbul, s. 131-150; Bekir Sıtkı Baykal, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Atam yay., 1996, Ankara, 1-79.

¹¹⁰ Mustafa Eski, “*Kastamonu'da Yapılan İlk Kadın Mitingi*”, **Atam**, Cilt 9, Sayı 27, 1993, s. 653.

hayatın her alanında aynı işleri yapan veya işleri bölüşen erkeklerle kadınlar, vatan savunmasında da birlik halinde mücadele etmeselerdi bağımsızlık kazanılamazdı.¹¹¹

Kadınlar; Milli Mücadele döneminde mitingler düzenleyerek ve orada heyecanlı konuşmalar yaparak, İtilaf devletlerinin haksız ve yersiz işgallerine karşı halkı bilgilendirdi ve vatan savunmasına çağırdı. Bunun yanı sıra, dernekler kurarak örgütlendi, itilaf devletleri temsilcilerine ve eşlerine telgraflar çekti. Cephe için malzeme üretti, cephede savaşanlara erzak, su ve mühimmat taşıdı. Savaşta yaralananların yarasını sardı. En önemlisi de “bebeğim annesiz yaşar da vatansız yaşayamaz” diyerek cephelere koştu. Türk kadınının bu fedakâr ve kahramanca tutumu takdire şayandı. Ve tarih sayfalarında gururla yerini aldı.

2.1. KADINLAR MİTİNG ALANLARINDA

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla İtilaf Devletleri önceden hazırladıkları işgal planlarını uygulamaya başladı. Türk milleti bu işgallere sessiz kalmadı ve Kuva-i Milliye birliklerini kurarak mücadeleye başladı. Mitingler düzenlenerek, ülkenin içinde bulunduğu durumu halka anlattılar ve mücadeleye destek vermelerini istediler. İstanbul'da; Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet Mitingleri düzenlendi. Anadolu'da ise; Edirne, Alaşehir, Kızılcahamam Mitingleri düzenlendi. Ayrıca 16 Mayıs 1919'da Denizli, Kastamonu, Tavas, Bayramiç ve Seydişehir, 17 Mayıs 1919'da Giresun, Trabzon, Zonguldak, Edremit, Çal (Denizli), 18 Mayıs 1919'da İstanbul'da Darülfünun Konferansı düzenlenirken, Bursa'da, Erzurum ve İzmit'te mitingler yapılmıştır. 17 Mart 1920'de Erzurum, Çorum, Kastamonu, 18 Mart 1920'de Yozgat, 20 Mart 1920'de Sinop, Tokat, Bitlis, Trabzon, Çine, Gümüşhane, Kayseri,

¹¹¹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Kadınları**, Çankaya Belediyesi ve Toplumsal Dayanışma Merkezi, Ankara, 2006, s. 13.

Malatya, Diyarbakır, 22 Mart 1920'de Konya, 15 Mayıs 1920'de Ankara'da mitingler düzenlenmiştir.¹¹²

2.1.1. İstanbul Mitingleri

İtilaf devletlerinin himayesi altında bulunan Yunanlıların ve Ermenilerin, Türklere karşı düşmanca tutumları ve katliamları ülke genelinde tepkiyle karşılandı. İstanbul'da, ülkenin içine düştüğü kötü durumdan kurtulmasını sağlamak, işgal ve katliamları sona erdirmek için protesto mitingleri düzenlenmeye başladı. Asri Kadınlar Cemiyeti ve Türk Ocakları gibi cemiyetler tarafından düzenlenen mitinglerde işgal kuvvetleri protesto edildi. Bu mitinglerde istenen şey gayet açıktı: bağımsız yaşama hakkı. Bu hakka saygı gösterilmediği takdirde, karar yine açık ve kesindi: İstiklal uğrunda ölmek.¹¹³

2.1.1.1. Fatih Mitingi

18 Mayıs 1919 itibariyle Türk Ocağı İzmir'in işgalini protesto eden mitingler düzenlemeye karar verdi. Türk Ocağı başkanı Ferit Bey, Halide Edip'i arayarak bütün öğrenci birliklerinin kendisini desteklediğini ve bir an önce gelmesini söyledi. Ancak, mitingde konuşmayı kimin yapacağı tespit edilememişti. Halide Edip bu göreve talip oldu ve ilk miting yerinin Fatih olmasına karar verildi. 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü Fatih Belediyesi'nin önünde yaklaşık elli bin kişi kadınli erkekli toplandı. Konuşmanın balkondan yapılacağı kararlaştırıldı ve binanın üzerinde Türk bayrakları, onun altında da siyah bir örtü aşağıya doğru sarkıtılmıştır.¹¹⁴ Türk bayrağı bağımsızlığın, siyah örtü ise ülkenin içinde bulunduğu kötü durumun simgesiydi.

¹¹² Leyla Kaplan, **a.g.e.**, s. 80-81

¹¹³ İzzet Öztoprak, "*Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri*", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 593.

¹¹⁴ Hacı Murat Arabacı, "*Milli Mücadele'nin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adıvar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk*", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa.19, 2007, s. 277.

Miting alanının çok kalabalık olduğunu ve insanların gözlerinin içini parladığını dile getiren Halide Edip, bu durumun kendisine ilham verdiğini söyledi. Ve cümlesine şöyle başladı:

“Gece en karanlık ve ebedi görüldüğü zaman gün ışığı en yakındır.”¹¹⁵

Halide Edip bu sözleriyle ülkenin içinde bulunduğu kötü günlerin geçici olduğunu, işgallerin en kısa zamanda sona ereceğinin vurgusunu yapmaktadır. Ve coşkulu bir şekilde sözlerine devam etmiştir:

“Türk ve Müslüman, bugün en kara gününü yaşıyor. İnsanın hayatında sabah olmayan gece yoktur. Bu geceyi yırtıp parlak bir sabah yaratacağız. Millet iyi ve kötü günler gördü. Günah dakikaları ve şanlı dakikalar yaşadı. Hanımlar, bugün elimizde top, tüfenk denilen alet yok, fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var. Hak ve Allah (alkışlar). Tüfenk ve top düşer, Hak ve Allah kalıcıdır. Kalbimizde aşk ve iman, milliyet duygusu var. Dünyada millet sınıfına layık bir millet olduğumuzu, erkek, kadın, hatta çocuklarımıza kadar ispat ettik. Sesimizi mutlak dünya işitecektir. İşitmek ve işittirmek için bugün kuvvetli ve metin bir millet halinde bulunmalıyız. Hanımlar, efendiler, bugün bunun beş bini kadar bir miting de yapmış olsak bir semeresini göremeyiz. Fakat yarın var, çocuklarımız var. Buradaki Türk, Müslüman âleminin kalbidir, siz düştüğünüz zaman birçok şeyler düşecektir. Kadınlar silahsız ve zayıf, fakat kalbi gayet metindir. Bütün İslam âlemi hep kardeşimizdir. Bundan dönen Türk kadını değildir yaşasın milletimiz.”¹¹⁶

Halide Edip bu konuşmasında, vatan savunması için elimizde düşmanlarla savaşabileceğimiz top tüfek gibi araçlar yok ama iman gücü ve vatan sevgisinin olduğunu ve bu inançla galip geleceğimizin vurgusunu yapmaktadır.

Konuşma esnasında gökyüzünde İngiliz uçakları belirdi ve halk korkuya kapıldı. Korkudan dağılan insanlar Halide Edip konuşmaya devam edince tekrar toplandılar. Konuşma bittikten sonra Halide Edip iki öğrenciyle beraber padişahla görüşmek için saraya gitti. Oradaki görevliler padişaha durumu izah etti ve Halide Edip’in görüşme talebini ilettiler. Fakat, padişah Halide Edip’in bu talebini reddetti. Görevliler Halide

¹¹⁵Hacı Murat Arabacı, *a.g.m.*, s. 278.

¹¹⁶Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s. 89-90.

Edip'in yanına gelerek padişahın hasta olduğunu kendileri ile görüşemeyeceğini isteklerini dikkate alacağını söyledi.¹¹⁷

Mitingdeki bir diğer konuşmacı ise İnas Darülfünunu mensubu Meliha Hanım'dır. Onun sözleri ise şöyledir:

*"Yedi asırdan beri Payidar olan bu mukaddes binayı devletimiz gözlerimizin önünde yavaş yavaş çöktürülüyor, fakat bu koca devlet yıkılırken öyle bir tarraka ile devrilmeli, öyle bir çatırtı ile devrilmelidir ki o binanın çatısı cihanı sarımsalı, bütün insanlık titremelidir... Vatanı kurtarmak için yaşayacağız kuvvetle iman ediyoruz ki büyük Allah'ımıza sığınarak, cebir ile alınan bir hak elbette iade edilecektir."*¹¹⁸

2.1.1.2. Üsküdar Mitingi

Fatih mitinginden sonra 20 Mayıs 1919'da Üsküdar Doğancılar da büyük bir miting düzenlendi. Mitingi izleyen Bağlaşık Polis Kontrol Subayı Yarbay E. C. Maxwell, 22 Mayıs'ta kaleme aldığı raporda şu yorumu yapıyordu:

*"Tüm miting, benim şimdiye dek tanık olduğum mitinglerin en etkilisi ve en hazini olmuştur. Hemen hemen herkes toplantıya katılmıştı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar başlangıçtan sona kadar ağlıyor; kadınlar göğüslerini yoluyorlardı. Çevrede işitilen tek ses, her yandan yükselen ahlar ve ağlamalardı. Tüm miting esnasında düzen korundu."*¹¹⁹

Konuşma yapan kadınlardan biri Asri Kadınlar Cemiyeti üyesi Sabahat Hanım'dı. Sabahat Hanım düşüncelerini şöyle dile getirdi:

"Hepimiz aynı elemle, aynı kederle malulüz. Hepimiz gasp olunan bir hakkın ve zulmün karşısında yaşıyoruz. Fakat, en çok biz kadınlar ve anneler, kardeşler bedbahtız. Memleketimizde sükun ve istirahatle yaşamak hakkını kazanmak için ailelerimizin kıymetli vücutlarını birer birer kaybederken bile bu kadar keder duymuyorduk. Şehitleri vatanı kurtarmak için vermiştik. Fakat şimdi bu

¹¹⁷ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 74.

¹¹⁸ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 74.

¹¹⁹ Salahi R. Sonyel, "Mondros'tan Samsun'a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 613.

fedakarlıklarla istenen hak da görünmüyor... Sevgili annelerim, babalarım, artık bu son zulmün önünde biz kadın, erkek, genç, ihtiyar hepimiz birleşelim, kalplerimizin muhteris milletlerin ayakları altında çiğnendiği, ezanlarımızın sustuğu, sokaklarımızda yabancıların dolaştığı, bu zilleti gördükten sonra yine sakin susacak mıyız? ”¹²⁰

Diğer bir konuşmacı Üsküdar Sanayi Fransızca öğretmeni Zeliha Hanım’dır. Avrupa’nın Wilson ilkelerine uymadığını ifade ederek halkı mücadeleye çağırmıştır:

“...padişahımızla beraber lazım gelirse bütün cihana hakkımızı tasdik ettirmesini biliriz. Amerika ve Avrupa bilmelidir. Türk ölür, namussuz yaşayamaz. Türk ölür, toprağından bir karış yer vermez... ”¹²¹

Mitinge katılanlar Fatih mitingi kararlarına katılıp vatanın bir bütün olduğunu ve parçalanamayacağı kararını alıp, işgalleri protesto ettiklerini basın yoluyla tüm dünyaya duyurdular.

2.1.1.3. Kadıköy Mitingi

22 Mayıs 1919 tarihinde Kadıköy’de Halide Edip ve Münevver Saime’nin konuşmacı olarak katıldığı büyük bir miting düzenlendi. Şiddetli yağmura rağmen on beş yirmi bin kişinin katıldığı mitingde üniversite öğrencisi Münevver Saime şunları dile getirdi:

“Yarab! Ben kardeşlerime değil, ilk evvel sana hitap ediyorum. Vatanın felaketi karşısında bir genç kızın feryadını dinle. Bu ağlayan analar, şehitlerin anası, boynu bükük genç kadınlar, fedakarların dul eşleri, şu hıçkırın yavrular, askerlerin yetimleri değil mi? Böyle necip bir kuvvete böyle gözyaşı döktürmekte hikmet ne?... ben kendi hürriyeti gasp edilmiş bir milletin kızı olarak istiklalime nasıl yürüyeceğimi söyleyeceğim. Bu beyanatın, kollarımı bağlamak isteyenler için dikkate değer olmalıdır... oğlum bana, ben neyim? diye sorduğu gün, ona semalardan haykıran bir melek gibi büyük tarihli bir Türksün diye hitap edeceğim. Ninniler söylerken bugünleri yanık sesle ruhuna serpeceğim. Kundağına, mimarların yaptığı bu abideleri işleyeceğim. Ölürken ona, babamdan kalma altın kakmalı kılıncı, rafta sarılı duran bayrağı bir miras olarak vereceğim. İşte o günden itibaren galiplerin taktığı zincirler çözülmeye mahkumdur. Çünkü o gün oğlumun kalbine ektiklerim, hürriyet çiçekleri olarak açacak, kızıl isyan olarak taşacak. Bir millet yok edilemez. Biz yalnız ağlıyoruz. Ağlamakla kazanılacak hak, hıçkırıklarımı işittirecek kalp yok. Teşkilata, nihayet faaliyete başlamak lazımdır. ”¹²²

¹²⁰ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 74-75.

¹²¹ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 75.

¹²² Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 95.

Mitingden sonra Münevver Saime işgalciler tarafından tutuklandı. Münevver Saime bir şekilde kurtulmanın yolunu buldu. Daha sonra Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. Bu olaydan sonra da İstanbul'da mitingler yasaklandı.¹²³

Halide Edip'in mitingdeki konuşması ise şu şekildedir:

“Türlere indirilen darbe, bütün İslam dünyasının başını koparmak içindir. Bugünkü heyecanı söndürmek için icat edilen yabancı haberlere inanmayalım. Daha dün aleml titreten Almanya başı önünde geziyor. Kendilerinin olmayan topraklara aleme dağıtmak isteyenler hakkın sesi önünde eğilecekler ve hakkı teslim edeceklerdir. Dün İstanbul'a gelmek isteyen bir çarlık vardı. O Çarlığın yerlerinde bugün yeller esiyor. Niçin? Biz o çarlığın nefesini Çanakkale'de boğduk. Burada devrilen yalnız çarlık değildir, adaletsizliktir. Bu adaletsizlik geçicidir. Belki biz adaletin geldiğini göremeyeceğiz. Fakat o gecikmeyecektir. Bütün adaletlerin üstünde bir ilahi adalet vardır ki, gelecek ve bütün milletleri sarsarak üzerinden geçecektir. Zafer heyecanlarınızı unutmayınız. Yarın dünyanın son tarihi perdeleri oynandıktan sonra Türkler ne yaptı diye bize bakacaklardır. Milletlerin üzerinde hakim olan adalet, Türk milleti, sonunda senin de hakkını verecektir.”¹²⁴

2.1.1.4.Sultanahmet Mitingi

İzmir'in işgali üzerine 23 Mayıs 1919 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda düzenlendi. Yaklaşık iki yüz bin kişi katıldı. Saat 11'den itibaren meydan kadınlarla ve çocuklarla dolmaya başladı. Mektep talebeleri ellerinde pankartlarla mitinge katıldılar. Sultanahmet Meydanı'ndaki parkın her tarafı siyah bayraklarla donatılmış, çeşitli yerlere pankartlar asılmıştı. Bu pankartlarda *“Müslümanlar ölmez, öldürülemez.”* *“Hak isteriz”,* *“İki yüz bin Müslüman Türk, iki yüz yirmi Rum'a feda edilemez”,* *“Yaşamak isteriz, Müslümanlar öldürülemez”,* *“İzmir Türk'tür, Türk kalacaktır.”*¹²⁵ cümlelerini yazmışlardır.

Konuşmacılar arasında şair Mehmet Emin, Fahrettin Hayri, Selim Sırrı Tarcan, Doktor Sabit Bey ve Halide Edip vardır. Halide Edip'in düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

¹²³Şefika Kurnaz, *“Milli Mücadele'de Türk Kadını”*, **Atam**, C.12, Sa.34, Mart 1996, s. 260.

¹²⁴Zeki Sarıhan, **a.g.e.**, s. 96.

¹²⁵Mehmet Şahingöz, *“Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler”*, **Türler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 728.

“...Esaret boyunduruğunun zincirleri ta canlarına geçmiş olan Müslüman kardeşlerimiz, sizin için bugün en gür sesleriyle bağıryorlar. Ben kardeş, Müslüman dindaşlarına da sizin namınıza yemin ediyorum. Türkiye'nin davası zaten mevcut olan ve elinden alınmak istenen istiklalidir. Türkiye ve Türkler, ecdatlarına ve bayraklarına ve milletlerin ebedi ve ilahi hakkına hıyanet etmeyecekleridir... Hükümetler düşmanınız, milletler dostunuzdur. Kalbinizdeki isyanlar kuvvetinizdir. Böyle muazzam bir günü Osmanlı toprağında belki bir daha idrak edemeyeceğiz. Bugün size haber verdiğim milletlerin hak günü uzak değildir. O gün gelirse ve o gün burada bulunanların bazıları hayatta olmazsa onların mezarları üzerine istiklal bayrağımızla gelin ve o günü müjdeleyin.

Yalnız benimle beraber yemin ediniz:

Yemin edin milletlerin ilahi hakkı ilan olunacağı güne kadar heyecanımızı muhafaza edeceğiz.

Yemin ediniz.

Yedi yüz senelik, en asil ve en büyük mirası olan vakarımızı adalet ve terbiyemizi unutmayacağız.

Yemin ediniz.

Türkiye'nin istiklal ve hayat hakkını alacağı güne kadar hiçbir korku, hiçbir meşakkat önünden kaçmayacağız. Yedi yüz senelik tarihin ağlayan minareleri altında yemin ediniz. Bayrağımıza, ecdadımızın namusuna ihanet etmeyeceğiz.”¹²⁶

Türlere yapılan tecavüzleri protesto eden mitinglerin yasaklanması üzerine İstanbul'da miting yapılmamışsa da 16 Haziran 1919'dan itibaren işgallerin protestosunun kartpostallarla ve mektuplarla yapılması için teşebbüslerde bulunma kararı alındı. Alınan karar üzerine iki gün içinde gönderilen protesto kartlarının sayısı yüz otuz bini buldu.¹²⁷

30 Mayıs 1919'da dua adı altında miting düzenlendi. Burada Şükufe Nihal Hanım da konuşma yaptı. Miting sonunda alınan kararlar şunlardır;

Wilson Prensiplerinin 12. Maddesinde geçen Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin Türkiye'ye bırakılması, Türkiye'ye esir muamelesi yapılamayacağı, büyük bir azimle hakların son dereceye kadar savunulacağı ve Türklerin çoğunlukta olduğu memleketlerin birliğine olan saldırının insanlık dünyası huzurunda protesto edildiği alınan kararlar arasındadır.

¹²⁶Zeki Sarıhan, **a.g.e.**, s. 98-99.

¹²⁷Leyla Kaplan, **a.g.e.**, s. 77.

Düzenlenen mitingde Nakiye Elgün yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

*"Size memleketin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. Efendiler! Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını, ecdadının ebedî âbideleri olan camileri, türbeleri bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum, çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız. Biz de daima sizinle beraber olacağız, yanınızdan önünüzden ayrılmayacağız. Hayatından ziyade sevdiği evladını vatan sevgisine feda eden kadınlarınızın can ile sevdiği İstanbul için canını feda edeceğine elbette inanırsınız. Önümüzde açık iki yol var: Biri, tarihimize sanımızla devam etmek, diğeri gözlerimizle beraber tarihimizi de kapayıp ebediyete götürmektir."*¹²⁸

2.1.2. Anadolu Mitingleri

2.1.2.1. Edirne Mitingleri

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal haberi, aynı tehlikeye maruz kalabileceği bir bölgede olmasından dolayı Edirneliler üzerinde büyük heyecan ve kaygı uyandırdı. Çeşitli makamlara müracaat edilerek işgal olayı protesto edildi. 19 Mayıs 1919 günü büyük bir miting yapılarak bu haksızlığın giderilmesi için İtilaf Devletleri temsilcilerine müracaat edildi. 27 Mayıs 1919 günü büyük bir miting daha yapılarak İzmir'e yapılan haksız tecavüz protesto edildi. Sultan Selim Cami avlusunda yapılan bu mitinge kadın, erkek binlerce Müslüman katılmıştır.¹²⁹

¹²⁸ Hacer Yıldız, **Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 43.

¹²⁹ Leyla Kaplan, **a.g.e.**, s. 79.

2.1.2.2. Alaşehir Mitingleri

İzmir'in işgali üzerine Alaşehir İslam Kadınları adına İtilaf devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine bir telgraf gönderilerek işgal olayları protesto edilmiştir. 18 Mayıs 1919 günü "Alaşehir ve havalisi İslam Kadınları namına, Makbule ve Nebile" imzaları ile gönderilen bir telgrafta, işgalin Yunan askeri tarafından yapılmasının memlekette daha fazla kan dökülmesine sebep olacağı belirtilerek şöyle deniliyordu:

*"Osmanlı Hükümeti'nin kalpgahı olan Sevgili İzmir'imizin Yunan askeri tarafından işgali, büyük bir Müslüman ekseriyetine sahip bütün vilayette olduğu gibi burada da heyecan meydana getirmiştir. Hak ve adalet uğruna kan döktüğünü iddia eden büyük devletlerin bu harekete muvafakat göstermesi bizi endişeye sevk etmiştir. Altı seneden beri Makedonya ve Rumeli'de Yunan ordusunun aciz İslam Kadınları hakkında reva gördüğü mezalim ve bilhassa küçük bir azınlıkta bulunan yerli Rum ahalisinin, en son ahvalin kendilerine verdiği şımarıklık bile bize, buranın da Rumeli faciasına sahne olacağı kanaatini verdi. Eğer işgal bir askeri vaziyet icabı ise bunun medeni bir devlet tarafından yapılmasını rica ederiz. Aksi halde bu güzel memleketin bir harabeye döndürüleceği ve akan kanlara ilaveten tekrar kan akıtılacağını ehemmiyetle beyan ederiz."*¹³⁰

2 Haziran 1919'da da, çarşı kenarında, Yağhane Camii'nde bir genel toplantı düzenlenmiştir. Oldukça kalabalık olan bu toplantıda, memleketi temsil edecek unsurların huzurunda İstiklal Mücadelesinden ve alınacak tedbirlerden bahsedilmiş ve memleket evlatlarının fiilen müdafaya hazır olmaları istenmiştir.¹³¹

2.1.2.3. Kızılcahamam Mitingleri

Yunanlıların İzmir'i işgale başladıkları haberini alan Kızılcahamam ahalisi 18 Mayıs 1919 günü toplanarak işgalin durdurulmasını istediler. Bu konuda hükümete yardımcı ve emirlerine amade olduklarını bildirdiler. Sadaret makamına gönderdikleri telgrafta İzmir'in işgalinden duydukları üzüntüyü şu şekilde dile getirmiştir:

¹³⁰ Leyla Kaplan, a.g.e, s. 80.

¹³¹ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 80.

“Bu elemli haber altmış bin nüfusu bulunan Yaban Abat (Kızılcahamam ahalisi) kadın, çocuk korku ve heyecanda bırakmıştır ve şu anda toplanmış ayaktadır. Bütün varlığı ile işgal ve ilhaki men etmeye çalışması için barış elimizi Yunan Barbarlarına değil, adaletli İngiliz ve Fransız milletine uzattık. Onların adaletine razıyız. İzmir ve dindaşlarımızı feda edemeyiz. Gerekğinde Yunanlılarla mücadeleye hazırız, icap eden makamlara müracaatımızın iblağı ile hâsil olacak neticenin tarafımıza tebliğine intizar ediyoruz.”¹³²

2.2. MİTINGLERE KATILAN KADINLARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Mitingleri düzenleyen ve orada heyecanlı konuşmalar yaparak halkı vatan savunması konusunda beraberliğe çağıran kadınlar, toplumsal faaliyetlerde aktif şekilde bulunan, derneklere katılan, eğitilmiş kadınlardır. Bu manada mitingler, sosyal faaliyetler ve cemiyetler içinde görev alan kentli ve eğitilmiş kadınların kamusal alanda siyasi sorunlar hakkında görüş bildirdikleri bir yer olması açısından önemlidir.¹³³

Mitinglerde konuşmacı olarak yer alan kadınların çoğu eğitim camiasındadır. Örneğin; konuşmacılardan Meliha Hanım, İnas Darülfünun’u mensubudur. Üsküdar’daki mitingde konuşan Zeliha Hanım ise Üsküdar Sanayi Mektebi’nde Fransızca öğretmenidir. Birden fazla mitingde konuşma yapan Nakiye Hanım da o dönem Muallimler Cemiyeti başkanıdır.¹³⁴

Savaş sürecinde kadınlar, cephede savaştı. Mitingler aracılığıyla haksız işgalleri herkese duyurmaya çalıştı ve vatan savunması için birlik olmaya davet etti. Bu anlamda konuşmalar birer siyasi temsil niteliği taşımıştır. Ayrıca, uluslaşma sürecinin birer parçası olarak da görülebilir. Mitinglere geniş halk kitlelerinin katılmasının bunda payı büyüktür. Şöyle ki 23 Mayıs 1919 günü Sultanahmet Meydanı’nda düzenlenen mitingin konuşmacılardan biri olan Halide Edip iki yüz bin kişilik bir kalabalığa seslenmiştir.¹³⁵

¹³² Leyla Kaplan, **a.g.e.**, s. 80.

¹³³ Hacer Yıldız, **a.g.t.**, s. 41.

¹³⁴ Hacer Yıldız, **a.g.t.**, s. 42.

¹³⁵ Hacer Yıldız, **a.g.t.**, s. 42.

2.3. CEPHE GERİSİNDEKİ KADINLARIN FAALİYETLERİ

Milli Mücadele Döneminde kadınlar çeşitli cemiyetler kurmuşlardır. Bunların bir kısmı ülke topraklarının düşman işgalinden kurtarılması için çareler arayan cemiyetlerdir. Diğer bir kısmı ise savaşların yol açtığı yoksulluktan dolayı ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla kurulan cemiyetlerdir. O zamanın şartlarında erkeklerle birlikte aynı cemiyette yer alması mümkün görülmeyen kadınların kurmuş oldukları en önemli cemiyet, Sivas'ta 5 Kasım 1919'da kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetidir. Cemiyet, ülkenin birliğini ve bağımsızlığını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Özellikle, İtilaf Devletlerinin temsilcilerine ve eşlerine, İstanbul Hükümetine çektikleri telgraflarla vatanın işgal edilmesini protesto etmişlerdir.¹³⁶ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım ve arkadaşları tarafından kurulmuş ve daha sonra Anadolu'nun birçok yerinde şubeleri açılmıştır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti yönetim kurulunun, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mustafa Kemal'e derneğin kurulduğunu bildiren 12 Aralık 1919 tarihli yazıları şu şekildedir:

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reis-i Muhteremi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Muhterem ve mübaccel kardeşlerimiz!

Sizleri kendimize rehber ittihaz ederek Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti namı ile bir cemiyet teşkil ettik. Nizamnamemizi takdim ile kesb-i mübahat eyliyoruz. On altı kişiden mürekkep bir heyet-i idare-i fa'aleden müteşekkil olan bizler bütün hemşirelerimizi cemiyetimizin azay-ı tabiiyesinden addediyor ve bir taraftan da kendilerini resmen cemiyetimize kaydediyoruz. Şu birkaç günlük mesaimizde cemiyetimizin sekiz yüzden fazla azası mukayyed bulunuyor ve pek yakın zamanda ümit ediyoruz ki Sivas'ta azamız olmayan hiçbir hemşiremiz kalmayacağı gibi bütün Anadolu'daki hemşirelerimizi de her vilayette birer müstakil cemiyet teşkiliyle kendimize iştirak ettireceğimiz ümid-i kavisindeyiz. Maksat müdafaa-i vatandır. Biz hemşireleriniz de siz muhterem kardeşlerimizle beraber olacağız, yahut beraber yaşamak hakkını kazanacağız ve bugünden itibaren cemiyetimiz muhterem kardeşlerimizin vatani her emirlerini ifaya bir dakika tereddüt etmeyerek hazır olduğumuzu arz ile bizleri vazifemizde teşci' edecek manevi müzaheretlerinize daimen intizar, eyler na-mütenahi hürmetlerimizin kabulünü istirham eyleriz.

¹³⁶ Ersin Müezzinoğlu-Yakup Kaya, “Milli Mücadele sonrasında Türk Kadınına Siyasal Haklar Tanınmasına Yönelik Arayışlar”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 18, 2017, s. 142.

12 Kanun-ı evvel 335

<i>Reise-i evvel</i> <i>Melek Reşit</i>	<i>Reise-i sani</i> <i>Samîye Tevfik</i>	<i>Katibe-i mes'ule</i> <i>Şefika Kemal</i>	<i>Veznedar</i> <i>Emine Raif</i>
<i>Aza</i> <i>Neyyire</i>	<i>Aza</i> <i>Ayşe</i>	<i>Aza</i> <i>Nuriye</i>	<i>Aza</i> <i>Makbule</i>
<i>Aza</i> <i>Tacürrical</i>	<i>Aza</i> <i>Behire</i>	<i>Aza</i> <i>Memduha</i>	<i>Aza</i> <i>Kamer</i>
<i>Aza</i> <i>Şerife</i>	<i>Aza</i> <i>Ferruh</i>	<i>Aza</i> <i>Safiye</i>	<i>Aza</i> <i>Ayşe Şuhude</i> ¹³⁷

Mustafa Kemal Atatürk'ün, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne yazdığı 13 Aralık 1919 tarihindeki cevabı şu şekildedir:

"Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Heyet-i İdare-i Muhteremesine

Cemiyet-i muhteremelerinin teşkilatına ait nizamname e bunun melfûf bulunduğu tezkere-i afifaneleri Heyet-i Temsiliyece kıraat olundu. Anadolu'nun bilhassa pek büyük inkılaplara muhtaç olan kadınlık hayatında atıyen pek büyük asar-ı terakki ve intibah va'd eden bu şayan-ı takdir teşebbüs, memleketin her türlü selamet ve saadetini gaye edinmiş olan heyetimizin bihakkin müstelzim-i şükranı oldu. Türk kadınlarının nezaket ve ciddiyet-i mefkureleri şefkat ve uluvv-i cenab ile memzuc fedakarlıkları bu gibi ictimai vesilelerle tezahür ettikçe bütün cihan nazarında, hususiyile Avrupa'nın bize muhalif olan efskar-ı umumiyesi müvacehesinde müstakbelin asri bir Türkiye'sine vücut verecek kabiliyet-i milliyemizisbat edeceğinden menafi'-i milliye ve vataniyede hanımefendilerin de müşareket-i fikriye ve ruhiyesi memleket namına mucib-i iftiharadır. Fazilet ve fedakarlık gibi meziyetlerin sevaik-i ahlakiye ve maneviyesi meyanında kadınlığın ve ona ait hissiyatların pek büyük bir mevkii olduğuna nazaran hanımlarımızın mesai-i milliyede metanet ve ciddiyetle terakkileri erkekler için medar-ı teşvik ve ensal-i müstakbele için de numune-i imtisal olacaktır. Bundan dolayıdır ki Sivas hanımlarının gösterdiği şu fedakarlığı bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkezlerine ta'mim ederek bütün Türk hanımlarının da aynı eser-i hamiyeti ibrazda davet olunmasını muvafık bulduk. Bilumum Anadolu hanımları tarafından derhal kabul edileceğine emin olduğumuz bu teşebbüsün birinciliği şerefini ihraz buyurmuş olmalarından dolayı Sivas hanımları cidden sezavar-ı tebriktir. Hissiyat-ı medeniye ve içtimaiyemiz namına pek mes'ut atiler va'deden teşebbüsat-ı muhteremelerinde her türlü müzaherete ve her türlü emre müheyya ve muntazır olduğumuzu arz ile takdim-i ihtiramata eyleriz. Efendim.

13 Kanun-ı evvel 335

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyet-i Temsiliyesi

*Mustafa Kemal*¹³⁸

¹³⁷ Bekir Sıtkı Baykal, **a.g.e.**, s. 3-4.

Milli Mücadele döneminde, vatanın müdafaası ve maddi bakımdan yardıma muhtaç olanlara destek olmak amacıyla çeşitli kadın dernekleri kurulmuştur. Bu dernekler arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kolları, Asri Kadın Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ve cemiyetin Anadolu'daki şubeleri sayılabilir. Örneğin; Hilal-i Ahmer Cemiyeti askerlere kıyafet dikiminde ve ordunun sağlık hizmetinde görev aldılar. Toplanan yardımları cepheye ulaştırdılar, milleti vatanın kurtuluşu için harekete geçirdiler, itilaf devletleri veya onların temsilcilerine protesto telgrafları çekmek gibi faaliyetlerde bulundular.¹³⁹

Resim1: Kadınlar Balkan Harbi Sırasında Kızılay için Rozet Takarak Taksim Meydanı'nda yardım topluyorlar.¹⁴⁰

Kadınların ülke savunmasına yardımcı olmak, savaşın yol açtığı felaketleri sarmak amacıyla seferber edildiği görülür. 1912 yılında, Balkanlardan gelen göçmenlere, dul ve

¹³⁸ Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.e.*, s. 4-5.

¹³⁹ Kıvanç Osma, *a.g.m.*, s. 92.

¹⁴⁰ Aynur Mısıroğlu, *Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları*, Sebil yay., İstanbul, 1994, s. 47.

yetimlere yardım etmek amacıyla hükümet tarafından kurulan Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ne üye hanımlar ev ev dolaşarak para ve eşya toplamışlar, hastanelerde yaralı askerlere ve hastalara hastabakıcılık yapmışlardır.¹⁴¹

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi, 1874 yılında kuruldu. Bu cemiyetin 1877 Osmanlı-Rus, 1897 Osmanlı-Yunan savaşında çok büyük faydası oldu. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda Türk kadını sayesinde sosyal hizmet kuruluşu haline gelmiştir. Balkan Savaşı sırasında, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hanımlar Hey'et-i Merkeziyesi Besim Ömer Paşa'nın desteği ile kuruldu, başkanlığına ise Prenses Nimet Muhtar Hanım getirildi. Derneğin sekreterliğini Fatma Aliye Hanım üstlendi. Rumeli göçmenlerine yardım eden, kimsesiz yoksul kadınları çalıştıran cemiyet, onların eğitimleriyle de ilgilenmiştir. Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin başlıca görevi, Balkanlardan gelen göçmenlere ve savaş yetimlerine yardım etmek olmuştur. Burada, dul ve yetimler korunmuş, eğitilmiş, kendilerine iş sağlanmıştır. Bu merkez, göçmen kızlarına ve şehit çocuklarına sanat öğretmek maksadıyla bir sanat evi açmıştır.¹⁴²

1.Dünya Savaşı hem ekonomik hem de insan kaynağı yönünden ülkemizi büyük kayıplara uğratmıştır. Erkeklerin cephede olması sebebiyle tüm yük kadınların omuzuna binmiş ve böylece kadınlar iş hayatının içine çekilmiştir. Terzilik, berberlik gibi sanat kollarında çalışan eşlerinin yerine kadınlar çalışmış, dükkân ve ticarethane işleten kadın sayısında artış olmuştur. Köylerde yaşayan kadınlar da ürettikleri mahsulü şehirlere getirerek satmışlar ve kadınlar pazarını oluşturmuşlardır. Kadınlar erkeklerden daha az ücrete çalışmıştır. Buna rağmen Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin İstanbul'daki ilanlarına bir buçuk ayda on dört binden fazla başvurmuştur.

¹⁴¹Ayşen İçke, **Türkiye'de Kadın Milletvekilleri Ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014, s. 23.

¹⁴²Cemile Şahin- Mehmet Şahin, "*Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*", **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sa.2, 2013, s. 58-59.

Resim 2: Kadınlar Birinci İşçi Taburu¹⁴³

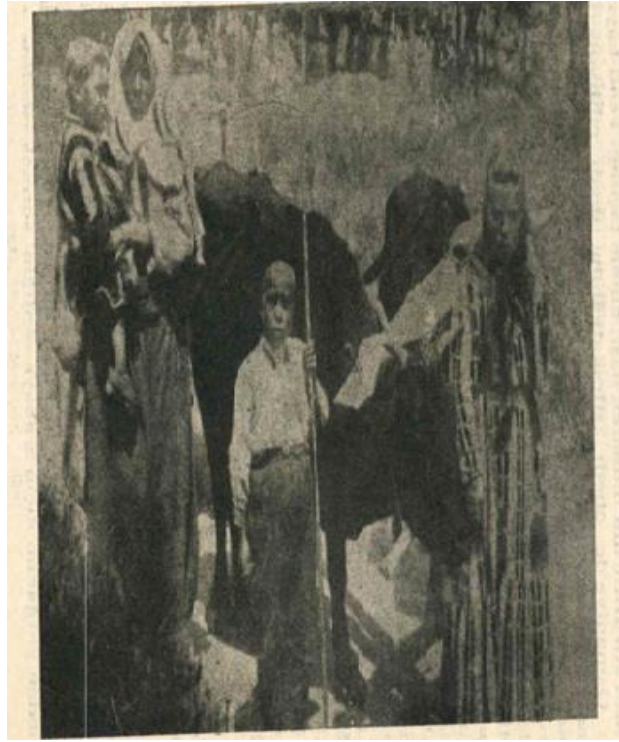
Tüm bunlar Birinci Kadın İşçi Taburu'nun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kadın işçi taburuna alınacak kadınların belirlenmesi için Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi ile ortak çalışmışlardır. Bu cemiyet 1916 yılında kurulmuş, eşini kaybeden kadınların iş bulmalarına ve evlenme yaşı gelen kadınların evlendirilmesine yardımcı olmuştur. Aile kurumuna önem vermiş, üyelerinin evlendirilmesi için çaba sarf etmiştir. Ayrıca 21 yaşına geldiği halde evlenmeyenlerin cemiyetle ilişkisi kesilmiştir. Kimsesiz çocuklar ve kadınların barınması için kalacak yer tahsis etmişlerdir. İstanbul dışında Anadolu'da da şubeler açan dernek 1918'de Kamu Yararına Çalışan Dernekler arasına girmiştir. İş sahibi olan kadınlardan %10 aidat olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁴⁴

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yurdun işgal edilmesi, Kurtuluş Savaşı hizmetinde Türk kadınının tarihi görevini başlatmıştı.

¹⁴³Aynur Mısıroğlu, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁴⁴Sadık Sarısaman, "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", **Atam**, Cilt 13, Sayı 39, 1997, s. 695.

Vatan hizmetinde gücünü, duyarlılığını, fedakârlığını daima gösteren Türk kadını Sakarya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal'in maddi ve manevi kaynakların harekete geçirilmesi ve ordunun hizmetine sunulması amacıyla Tekâlif-i Milliye Kanunu'nu yayımlamıştır. Bu kanunla birlikte Kurtuluş Savaşı'nın en büyük cephe gerisi seferberliği başlatılmıştır. Kadınlar Türk askerinin ihtiyacı olan çorap, çamaşır, çarık vb gibi giyeceklerini hazırlamış bunun yanı sıra bahçesinde tarlasında yiyeceğini yetiştirmiş, cephane yardımı için imalathanelerde çalışmıştır. Ayrıca kendisine emanet edilen malzemeleri arabası varsa arabasında yoksa da sırtında cepheye kadar taşımıştır.

Resim 3: Kağnılarla Cepheye Mühimmat Taşıyan Kadınlar¹⁴⁵

Kadınlar 334.934 adet çarık, 363.285 çift çorap, 429.609 adet iç çamaşırı, 452.672 adet gömlek, 60.608 adet mintan hazırlamış ve bunları Tekalif-, Milliye komisyonlarına teslim etmiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Aynur Mısıroğlu, a.g.e., s. 165.

Sivas Anadolu Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyeti şubelerine bildiri göndermiş ve “Cephelerde düşmanla çarpışan asker kardeşlerimizin sağlık ve hayatlarını korumak hepimizin borcu...” sözleriyle 10.000 çift yün çorap hazırlanmasını istemiştir. Kurban Bayramında kesilecek hayvanların derilerinin cemiyet tarafından toplanıp yününden çorap, derilerinin açık arttırma usulü ile satılarak elde edilen para ile askerlerin diğer ihtiyaçlarının karşılanması kararının alındığını belirtmiştir.

Tarsuslu kadınlar 1000 adet iç çamaşırı ve gömlek 1000'er çift çorap ve çarık hazırlayarak Tarsus Tekalif-i Milliye Komisyonuna teslim etmiştir.

Mudurnulu kadınlar 104 adet iç çamaşırı, 108 adet gömlek, 13 adet hasta elbisesi, 13 adet yüz havlusu hazırlamıştır.

Boğazlıyanlı hanımlar 5000'er çift çarık ve çorap ile 5000 takım çamaşır hazırlamışlardır.

Bolu'ya bağlı Kibnscık nahiyesi hanımları da 400'er çift çorap ve çarık hazırlamışlardır.

Düzceli hanımlar 3592 çift çorap, 3500 çift çarık bağışlamışlardır.¹⁴⁷

İspir'den ise 1000'er çift çarık ve çorap hazırlama taahhüdü Sakarya Savaşı'nın başladığı ilk günlerde yapılan miting sırasında verilmiştir.

¹⁴⁶ Serpil Sürmeli, “İstiklal Savaşı Hizmetinde Türk Kadını”, **I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı**,(yay. haz.) İlhan Gülsün, Türk Yurdu Yay, No.79, Ankara, 2002, s. 472.

¹⁴⁷Serpil Sürmeli, *a.g.m.*, s. 472.

Resim 4: Türk Kadını Cephane İmalinde¹⁴⁸

Mustafa Necati “İstiklal Mücadelesi Hatıraları” yazı dizisinde Kurtuluş savaşı sırasında rastladığı bir olayı şöyle anlatır:

“Hava çok soğuktur. Çerkeş önlerinde kağnılarla cephane taşıyan bir kadın kafilesine rast gelir. Biz soğuktan yamçılar altında bile titrerken tek yorganını da arabaya örten bir ninenin çıplak ayaklarıyla karları çiğnediğini görünce içimde takdirle karışık bir merhamet sızladı, arkasına sardığı peştamalin içinde ara sıra hıçkırın çocuğun üzerine bile örmeden yorganını niçin arabaya serdiğini sormak fikrini duydum.

-Üşümez misin sen nine? Bak çocuk donacak yorganı örtsene! diye arabanın üstünü işaret ettim. Bu sözü garip bir tarzda karşıladı sormaya değer bir şey addetmiyordu galiba. Benim cevap beklediğimi anlayınca mukaddes bir şeye teveccüh eder gibi kağnyaya doğru koştu,

-kar serpeiyor, millet malıdır, nem kapmasın evladım”¹⁴⁹ dedi.

1.Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ticaret Bakanlığı Kadın Amele Taburu kurmayı planladı. Aynı dönemde kadınlar hastane, banka ve postane gibi devlet kurumlarında çalışmaya başladılar. Çalınma hayatına atılan ilk Türk kadını 1913-1914 yılları arasında bir telefon şirketinde görev yaptı. 1915 yılında Enver Paşa’nın eşi Naciye Hanım kadınların

¹⁴⁸ Aynur Mısıroğlu, *a.g.e.*, s. 126.

¹⁴⁹ Kıvanç Osma, *a.g.m.*, s. 96.

istihdamını sağlamak için dernek kurdu. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınlara çalışma hayatına girmeleri için haklar tanınmış olmasına rağmen, Türk kadını kamu alanında çalışma hakkını ancak Cumhuriyetin kurulmasından sonra 3 Mart 1924 tarihinde elde etmiştir.¹⁵⁰

Savaş koşullarında kadın emek gücünün ekonomik hayat için gerekliliğini kabul etmek zorunda kalan hükümet, cepheye gönderilen erkeklerin yerini doldurmak üzere kadınları istihdam etmeye başladı. Nitekim 1915 yılında Osmanlı Ticaret Nezaretinde kadınlar için bir çeşit mecburi hizmet kanunu kabul edilmiş; Adana yöresinde kadın işçi sayısı arttırıldı. Urfa'da yeni kurulan bir fabrikada yaklaşık 1000 kadın işçi çalıştırılmaya başlandı. Diyarbakır' da ise 1000 tezgâhlık işyerlerinde erkeklerin yerine kadınlar yerleştirilmiştir.

1911'de kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti, kimsesiz kadınlara yardım edip, iş yerleri açarak onların geçim sıkıntılarını çözmeye çalışmışlardır. Derneğin kurucusu Doktor Besim Ömer Paşa'dır. Sağlık konusu başta olmak üzere, birçok konuda kadınları bilgilendirmiştir. 1. Dünya Savaşı'nda İstanbul'da çeşitli hasta hanelerde fahri hemşirelik yapmışlardır. Yardım kampanyaları ile ordu için yardım toplamışlardır.¹⁵¹

Kastamonu'da bir lisede düzenlenen müsamerede ülkenin içinde bulunduğu durum tasvir edilmiş, bundan etkilenen hanımların bazıları değerli eşyalarını Hilal-i Ahmer'e bağışlamıştır.¹⁵²

¹⁵⁰Cemile Arıkoğlu Ündücü-Fahri Türk, "Kamu Hayatında Türk Kadını", **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sa. 31, 2012, s. 39-40.

¹⁵¹Serpil Çakır, **a.g.e.**, s. 101-102.

¹⁵² Faruk Söylemez, "Milli Mücadele Döneminde Kastamonu'da Kurulan Cemiyetler", **Atam**, C.12, Sa. 34, Mart 1996, s. 164.

Kastamonu’da memur Ziya Efendi’nin kızı Hatice Hanım evlenmek üzereymiş. Ailesinin maddi durumunun kötü olmasına rağmen bir şekilde para bulup gelinlik almışlar. Hatice Hanım, gelinliğin satılarak elde edilen paranın Hilal-i Ahmer’e bağışlanmasını istemiştir. Basma entari ile gelin olmuştur.¹⁵³

Meşrutiyet döneminde üst sınıf kadınlarınca, kadınların toplumsal hayata katılımını sağlamak amacıyla geleneklere, toplumsal değer yargılarına karşı başlatılan mücadelede birbiri arkasına gelen savaşların işlevsel bir rol oynadığı görülür. 20. Yy başlarında tüm ülke kaynaklarının seferber edildiği Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı sırasında erkeklerin cepheye gönderilmesiyle üretimde ortaya çıkan insan gücü ihtiyacı kadınları çalışma hayatına itmiştir. Savaşların olağanüstü koşulları, kadınların toplumsal hayata katılımını gerektirirken, toplumun değer yargılarında da değişimler olmuştur.¹⁵⁴

2.4. KADINLAR CEPHEDE

Refet paşa 13 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Zaferi’ni Meclise müjdelerken ordu ile birlikte köylülerin ve kadınların rolüne de işaret etmiştir.

“bu kat’i zaferi milletin ulüv-i cenabına medyunuz. Müdafı-i milliye vekili ordunun şükranını milletin ayaklarına sererken, göz önünde kağı arabalarıyla çalışan köylülere ve köylü kadınlara bu şükranı burada bir defa daha eda etmek en mukaddes bir vazifedir...asıl, kağı arabasıyla koşan, yavrusunu kucağında taşıyan köylü kadının zaferidir...”¹⁵⁵

Milli Mücadele Dönemi’nde birçok kadınıımız askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Cepheye gidişleri, düşmanları püskürtmeleri ile ilgili birçok olay anlatılmıştır. Aşağıda bu olaylardan bazılarına yer verilecektir.

¹⁵³ Faruk Söylemez, *a.g.m.*, s. 165.

¹⁵⁴ Ayşen İçke, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁵⁵ Kıvanç Osmalı, *a.g.m.*, s. 93.

Fatma Seher Hanım, 1888 yılında Erzurum’da doğmuştur. Eşinin Binbaşı olduğu, Milli Mücadele’de oğlu ile birlikte savaştığı söylenmektedir fakat kayıtlarda eşine ve oğluna dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.¹⁵⁶

Resim 5: Kara Fatma Çete Arkadaşlarıyla Birlikte¹⁵⁷

Fatma Seher Hanım, Mustafa Kemal ile görüşmek için Sivas’a gidip Milli Mücadele’ye katılmak istediğini bildiren anısını 1944 yılındaki bir röportajda şu şekilde dile getirmiştir:

“Atatürk’ün Sivas’ta faaliyete geçtiğini haber aldığım dakikadan itibaren duyduğum sevinci tariften acizim ve ilk işim kısa bir hazırlıktan sonra Sivas’a müteveccihen hareket etmeyi kararlaştırdım; hemen yola çıktım ve Gülcemal Vapuru ile Samsun’a oradan da Sivas’a vardım. Mustafa Kemal’in huzuruna çıkabilmek için muhtelif kıyafete girerek üç günlük bir mücadeleden sonra, devamlı bir takibin neticesi olarak, Sivas’ta öğle yemeğine davetli bulunduğu bir yere giderken yolda yakaladım. Üzerimde çarşaf vardı, yüzüm de peçe ile kapalıydı. Kendisi ile bir mesele hakkında görüşmek istediğimi söyleyince, ilk defa sert bir lisan kullanarak, Ne görüşeceksin? Mukabelesinde bulundular. Kalbimdeki bu vatan aşkı bu sert muameleye galip gelerek derhal peçemi kaldırdım ve İstanbul’dan buraya kadar kendisiyle görüşmek

¹⁵⁶ İlknur Bektaş, a.g.e., s. 42.

¹⁵⁷ İlknur Bektaş, a.g.e., s.37.

için geldiğimi, maruzatımın bir dakika için dinlenmesini rica ettim. Bunun üzerine pek yakında bir lokantaya beni kabul ettiler.”¹⁵⁸

Mustafa Kemal, Fatma Seher Hanıma adını, silah kullanmayı, at binmeyi, savaştan korkup korkmadığına dair sorular sormuş. Aldığı cevaplar karşısında memnun olmuş. Cesurluğu, gözü karalığı gibi özelliklerinden dolayı Mustafa Kemal tarafından Kara Fatma denilmiştir. Mustafa Kemal’in isteği üzerine göreve başlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nda teğmen olarak çalışmış fakat bunun yanı sıra açılık, hemşirelik gibi görevler de üstlenmiştir.

Resim 6: New York Times Gazetesi “Orduda Savaşan Türk Kadını Teğmenliğe Yükseldi”¹⁵⁹

Yukarıdaki haber 23 Nisan 1922 yılında New York Times’da yayınlamıştır. Bu haber, Türk kadınının cephedeki başarısının yurt dışında da dikkat çektiğinin göstergesidir.

Gördesli Makbule Hanım 1921 yılında evlenmiş, daha sonra eşiyile birlikte çete kurmuş. Çete ile birlikte düşmanların gücünü kırmaya çalışmıştır. Savaş alanında şehit düşmüştür.

¹⁵⁸ İlknur Bektaş, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹⁵⁹ İlknur Bektaş, *a.g.e.*, s. 43.

Güney cephesinde Tayyar Rahmiye gönüllülerden oluşan bir müfrezeye komutanlık etmiştir.¹ Temmuz 1920’de Osmaniye’deki Fransız Müstahkem mevki karargahına saldırma emrini almış fakat buranın ele geçirilmesinden önce vefat etmiştir.

Kılavuz Hatice, Pozantı’ya hücum edecek kuvvetler arasında Hatice hanıma da görev verilmiştir. Fransızların Toroslardan çıkış yolunu deneyeceklerini düşünmüş, onlara yardım edebileceğini söylemiş ve ikna etmiştir. Fransızları Karaboğaz dar geçidine yönlendirmiştir. Daha sonra kendisi kaçmış, çevresine haber vermiş vermiştir. Yaklaşık 100 kişiyle saldırdığı Fransızlara ağır kayıplar verdirmiştir.

Nezahat Hanım, çocuk yaşta öksüz kalmıştır. Babası ordu komutanı Hafız Halit Bey ile birlikte ateş hattına bile çıktığı söylenmektedir.¹⁶⁰ Askere moral ve cesaret vermiştir. Bursa milletvekili Emin Bey, Nezahat Hanımın 100 den fazla düşmanı saf dışı ettiğini söylemiştir. Mecliste, Nezahat Hanım’a İstiklal madalyası verilmesini istemiş, Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, Osmanlı’da hiçbir kadının taşımadığı paşa ünvanının verilmesini istemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ise askeri rütbeler yerine çeyizle ödüllendirmeyi seçmiştir.¹⁶¹

¹⁶⁰ Aynur Mısıroğlu, **a.g.e.**, s.132.

¹⁶¹ Bernard Caporal, **a.g.e.**, s. 175-176.

III. BÖLÜM

CUMHURİYET’İN İNŞA ETMEYE ÇALIŞTIĞI KADIN İMAJI

Yukarıdaki bölümlerde kadınların durumu ve toplum içindeki etkinliklerinin artırılması için atılan çeşitli adımlar üzerinde duruldu. Bu bölümde modernleşmeyi bir erek olarak benimseyen “yeni Türkiye”nin “yeni kadın” imajını inşa etmede kullandığı araçlar üzerinden bir analiz yapılmaya çalışılacaktır. Toplumun ilgisini çekecek alanlarda “rol model” olabilecek kadınların öne çıkarılması, ideal Türk kadını olarak sunulması yönünde ilk adımlar doğal olarak öncelikle üst düzey sosyo-ekonomik gruplar hedef alınarak atılmıştır. Seçilmiş alanlarda bu süreci ve söz konusu “rol modelleri” ele almaya başlayabiliriz.

Milli mücadele yıllarının “fedakâr ve kahraman Türk kadını”, bu niteliğini “yükselen cumhuriyet” içinde koruyarak daha farklı vasıflar kazanmak suretiyle geliştirmeli ve bütün araçlar kullanılarak bu vazgeçilmez bir amaç olarak sürdürülmeliydi. “Yeni” kavramının Meşrutiyetle artan cazibesi ve yeni olana atfedilen “üstünlük” hemen hemen dönemin bütün yayın organlarını da etkisi altına almıştır. Bu dönemin kadınlara yönelik yayınları okur-yazar oranının artmasıyla gelişen bir olgu olarak düşünülebilir. Mamafih, “asrî kadın” imajının yerleşmesi, eğitimin yaygınlaşmasıyla ve topluma nüfuzuyla yakından bağlantılı olarak düşünülmüştür ve hayatın içinde de böyle cereyan etmiştir.

3.1. SİYASAL ALANDA İNŞA EDİLMEMEYE ÇALIŞILAN KADIN İMAJI

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kadınlarla ilgili eğitim ve hukuk alanlarındaki düzenlemeler kadınların aile yaşamında, çalışma hayatlarında kısacası toplumun her

alanında karşılaştıkları eşitsizliği sorgulama bakımından önemli bir yere sahiptir. Meşrutiyet döneminde, özellikle eğitilmiş kadınlar dergi ve dernekler aracılığıyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Kadınlar Milli Mücadele döneminde erkeklerin cephede olması sebebiyle çalışma hayatında daha fazla yer bulabilmiş ve kendini göstermeyi başarabilmiştir.

Kadınlara siyasal haklar verilmesi konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde birçok tartışma yaşanmıştır. Örneğin; 3 Nisan 1923'te, Anayasanın 10. ve 11. Maddelerinde geçen "18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği" şeklinde düzenleme yapılmasını savunmuşlardı, ancak bu kabul edilmemiş "Her Erkek Türk" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁶²

1927 yılında Türk Kadın Birliği siyasal alanda haklar istedi ve Nezihe Muhittin bu konuda ısrarcı davranmıştır. Nezihe Hanım'ın ısrarcı tutum sergilemesi, Türk Kadın Birliği'nin Nezihe Muhittin Hanım'ın ihracına sebep olmuş ve onun yerine Sadiye Hanım bu birliğin başına getirilmiştir. 1928 yılının Ocak ayında Sadiye Hanım, yaşı ve işlerinden dolayı başkanlığı bırakmıştır. Aynı yıl Latife Bekir Hanım göreve getirilmiştir. Latife Bekir Hanım bir konuşmasında kendisinden önceki başkanları eleştirmiştir. Türk Kadın Birliği'nin suskunluğunun sebebini Sadiye Hanım'a bağlamış Nezihe Muhittin'in ise siyasal haklar elde etmek gibi boş hayaller peşinde koştuğunu ve birlikte yolsuzluk yaptığını ifade etmiştir. Şu anki görevlerinin hayır işleri olduğunu, siyasi hak talebi için uygun zamanı beklediklerini eklemiştir.¹⁶³

¹⁶² Bengül Salman Bolat, "1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar", *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y.10, Sa. 19, Bahar 2014, s. 28-29.

¹⁶³ Bengül Salman Bolat, *a.g.m.*, s. 30-31

Kurtuluş Savaşı'nın her safhasında yer alarak toplumsal hayatta var olduğunu kanıtlayan kadınlar için Mustafa Kemal sosyal ve siyasal hayatta hak ettiği yeri sağlayabilmek açısından birçok düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Türk kadını 1923 yılında siyasi hakları elde edebilmek adına Kadınlar Halk Fırkasını kurmuştu. Partinin amacı kadının sosyal, ekonomik, siyasi haklarını elde edebilmesi için çalışmalar yapmaktır. Nezihe Muhittin'in başkanlığını yaptığı bu parti 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği adı altında, kadınları sosyal ve siyasal haklara sahip bir konuma getirmek amacıyla bir dernek kurulur. Türk Kadınlar Birliği daha sonra 1935 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile derneğin amacına ulaştığını söyleyip kendi kendini feshetmiştir.¹⁶⁴

Cumhuriyet ile birlikte kadınlar yavaş yavaş siyasal ve sosyal haklarını kazanmaya başlamıştır. Yönetici kadro, Cumhuriyet Dönemi kadın imajı inşasında özellikle eğitim ve siyasal haklar üzerinde durmuştur. Bu haklar, kadının her yerde resmi anlamda da kendini gösterdiği yerdir. Cumhuriyet döneminde kadınlara verilen siyasal hakları şu şekilde sıralayabiliriz : ilk olarak 3 Nisan 1930'da Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı, ikinci olarak 26 Ekim 1933'te muhtarlık ve köy ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı, son olarak da 5 Aralık 1934'te Milletvekili seçme ve seçilme hakkı kadınlara o dönemde verilen siyasal haklardandır.

3.1.1. Belediye Seçimlerinde Seçme Ve Seçilme Hakkı

Belediye Kanunu 20 Mart 1930, 22 Mart 1930, 24 Mart 1930, 29 Mart 1930, 31 Mart 1930 tarihlerinde Türkiye Büyük Meclisi'nde görüşülmüştür ve 4 Nisan 1930 tarihinde 164 madde 226 oy ile kabul edilmiştir.¹⁶⁵ Bu kanun kadınlara verilen ilk siyasal hak olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır ayrıca bu hakların kazanılmasında Türk Ocakları ve Türk Kadın Birliği'nin katkısı büyüktür.

¹⁶⁴Belkıs Konan, "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60(1),2011, s. 165-166.

¹⁶⁵ Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri", **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.2, Sa. 3, s. 175.

Belediye Kanunu'nun ele alındığı oturumda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya düşünceleri şu şekildedir:

“Muhterem efendiler! Bu lâyihanın açık vasıflarından ve inkılapçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamı ile tayin etmesidir. Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakarlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatla her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyet'te elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır.”¹⁶⁶

Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu'nun konuşması şu şekilde ifade etmiştir:

“...Efendiler; demin Dahiliye Vekili Beyefendi bize; kadınlarımıza belediye intihabına iştirak salahiyetinin verildiğini tebşir buyurdular. Ben bunu kanundan da anlamışım. Ben, öteden beri kadınlarımızın serbest hür ve müterakki Türk anası olmaları taraftarıyım. Bu kanunla bu maksadın da hasıl olduğunu görmekte bahtiyarım. Kendilerini büyük bir hürmetle selamlar ve tebrik ederim. Kadınlarımızın bu müesseselere iştirakinden, aletümüm müesseselere iştiraklerinden yine erkekler önünde terbiyetkâr birer uzuv olacaklarına hiç şüphe yoktur (Alkışlar). Efendiler, belediyenin istinat ettiği esas, temsil nokta-i nazarından meclisin istinat ettiği esastan daha vasi olacaktır. Çünkü mecliste yalnız erkekler müntahiptir. Belediyelerde ise hem erkekler, hem de kadınlar tarafından intihabat yapılacaktır. Demek temsil salahiyetleri daha vasi olacaktır. Binaenaleyh kendilerini bir defa daha selamlarım. Cumhuriyet mefhumu bunu iktiza ederdi. Bir gün gelecek kadınlar da mebus intihabatına iştirak edecekler...”¹⁶⁷

3 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları'nda Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Kazım Paşa'nın da bulunduğu kalabalığın önünde Afet İnan konuşma yapmıştır:

“Hanımlar, Efendiler! İntihap hakkındır, vazifendir. İntihabın esaslı ciheti vatandaşın reyini kullanmasıdır, intihapta millî halkçılık prensibinin fiilen tatbididir. (Alkışlar) Kadınlara intihap etmek ve edilmek hakkının verilmesi millî hakimiyetin ifadesidir. Sabilerden, delilerden maada bütün vatandaşlar kadın ve erkek intihap hakkına maliktirler. Millî hakimiyet hiçbir faikiyeti kabul etmez. Bundan şüphe edenler millî hakimiyeti ve demokrasiyi bilmeyen acizlerdir.”¹⁶⁸

Kadınlara verilen bu hakların olumlu karşılanmasının yanı sıra bazı kesimler tarafından olumsuz eleştiriler de yapılmıştır. Kadınların belediyelerde çalışmalarından ziyade

¹⁶⁶ Sevilay Özer, “Kadınlara Seçme Ve Seçilme Hakkının Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atam**, Cilt 29, Sa. 85, 2013, s. 141.

¹⁶⁷ Sevilay Özer, *a.g.m.*, s. 142.

¹⁶⁸ Sevilay Özer, *a.g.m.*, s. 142.

evinde oturup evi ve çocuklarının bakımı ile ilgilenmeleri gerektiği fikrini savunmuşlardır.

Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa, kadınlara verilen bu siyasal haktan sonra CHF'ye üye olmalarını istemiştir. İlk olarak Afet İnan'ın kaydı alınmıştır. İstanbul'da ise Hakkı Şinasi Paşa'nın eşi Resmiye Hakkı Şinasi Hanım'ın kaydı alınmış, İzmir'de ise Benal Nevzat Hanım'ın kaydı alınmıştır.

İlk Belediye Başkan Yardımcısı Zehra Hanım olmuştur. Kendisi Bursa Belediye Başkan yardımcılığına getirilmiştir. Konya belediye meclisi azalığına Nuriye Cemal ve Nazime Kazım hanımlar seçilmişlerdir. Kastamonu Şehir Meclisi'ne ilk kadın üye olarak İnebolulu Havva Hanım seçilmiştir. Gümüşhane Şehir Meclisi'ne Nuriye Okaya seçilmiştir. Muğla Şehir Meclisi üyeliğine Makbule ve Fethiye hanımlar seçilmiştir. Konya Şehir Meclisi üyeliğine Belkıs Sami seçilmişlerdir.¹⁶⁹

3.1.2. Muhtarlık ve ihtiyar Heyetine Seçme ve Seçilme Hakkı

26 Ekim 1933 tarihinde kadınlara muhtarlık ve ihtiyar heyetine seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Kanunun hakkında konuşulurken Dahiliye Vekili Şükrü Kaya kadınların bu hakkı elde etmesine dair düşüncelerini şu şekildedir:

“Ona köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermeye kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz, kendisinin zaten ve tabiaten haiz olduğu hakkını kanunen ifade etmiş oluyoruz. Bu köy kanunu hakkında göstereceğimiz alâka, Türk kadını için şurada diktiğimiz âbideden daha güzel, daha insanî bir âbide olacaktır. Kanunun heyeti umumiyesi, Türk kadınına köylerde de haklarını veren bir kanundur.”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Selman Yaşar, *a.g.m.*, s. 188.

¹⁷⁰ Sevilay Özer, *a.g.m.*, s. 145-146.

Aydın'ın Çine Kazasına bağlı Karpuzlu nahiyesinin merkezi olan Demircidere köyünde Gül Hanım ilk kadın muhtar olarak seçilmiştir.¹⁷¹

3.1.3.Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı

Mustafa Kemal, kadınların sosyal ve siyasal hayatının tekrar gözden geçirileceğini ve yenilikler yapılacağına sinyallerini çok önceden vermişti. Buna örnek olarak Mustafa Kemal'in 1923 yılının Ocak ayında gazetecilerin sorularını yanıtlarken verdiği cevapta görüyoruz. Gazetecilerden birinin, Halide Edip'i milletvekili olarak görebilecek miyiz sorusuna, şu an kanunda bununla ilgili bir durum olmadığını, elli bin erkek nüfusa bir vekil verildiğini, ayırım yapmaksızın elli bin nüfusa bir vekil verilirse o zaman kadınların da söz konusu olup seçme ve seçilme hakkı verileceğini söylemiştir. Konuyla ilgili konuşulduğunu fakat itiraz edenlerin olduğunu söylemiştir. Kadınların er ya da geç seçim hakkının gerçekleşeceğini ifade etmiştir.¹⁷²

3 Nisan 1923 tarihinde, kadına seçme ve seçilme hakkı tanınmasına dair görüşmelerde tartışmalar çıkmıştır. 1934 yılında Atatürk'ün isteğiyle, İsmet İnönü ve 191 arkadaşı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun düzenlenmesine ilişkin teklif sunmuşlardır. Her konuda erkeklerle ülke savunmasında yer alan Türk kadınının, erkekle eşit konuma getirilmesi için demokrasinin gereği olarak seçme ve seçilme hakkının Türk kadınına da verilmesini istemişlerdir. İsmet İnönü, Refik Koraltan, Sadri Maksudi, Refik Şevket İnce kadınlara siyasal hakların verilmesi gerektiğini böylece kadının hak ettiği yeri almış olacağını, düşüncelerini ifade etme ve harekete geçirme

¹⁷¹ Selman Yaşar, "Basındaki Bilgiler Işığında İlk Kadın Milletvekilleri", **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 8, Sa.15, 2013, s. 188.

¹⁷² Ersin Müezzinoğlu-Yakup Kaya, *a.g.m*, s. 142-143.

imkanı bulacağını ifade eden tarzda konuşmalar yapmışlardır. Görüşmeler neticesinde 5 Kasım 1934 tarihinde kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.¹⁷³

İsmet İnönü'nün bu konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

“Yüce saygınlıklar, kadınların saygınlık seçmek ve saygınlık seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katunuza teklif sunuyoruz. Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri erkeklerle beraber, daima memleketin ve milletin mukadderatı söz ve tesir sahibi olmalarıdır. Türk kadını tarihte ne vakit haklı ve itibarlı yerini bulmuşsa, budun mukadderatı üzerinde kendini, tesirini göstere bilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurt işlerinde elele çalışabilmişse, işte o zaman Büyük Türk ulusu kudretiyle, medeniyetiyle bütün dünyayı kaplamıştır.”¹⁷⁴

Kadınlar bu hak edişi büyük bir memnuniyetle karşılamışlardır. 6 Aralık'ta bazı Ankaralı kadınlar Mustafa Kemal ve diğer büyüklere teşekkür etmek için Halkevi'nde toplantı düzenlemişler ve ardından meclise giderek memnuniyetlerini belirtmişlerdir. İstanbul'da yine bu amaçla mitingler yapılmıştır. Beyazıt ve Taksim meydanında yapılan mitingde Türk Kadınlar Birliği'nden Saadet Rifat, İffet Halim Oruz ve Nakiye Elgün birer konuşma yapmışlardır. O sırada şehir meclisi üyesi olan Elgün yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

"Kardeşlerim! İki günden beri gönüllerimizi tutuşturan sevinçlerimizi daha büyüklere bildirmek şerefini sizden almak için buraya çıktım. Ben bu meydanın çok kara günlerini gördüm. O kara günlerle bugünü karşılaştırarak bizi her tehlikeden kurtardıktan sonra bu hale kadar yükseltenlere nasıl borcumuzu ödeyebiliriz. Bugün bütün dünyaya karşı Türk evladını tertemiz ortaya çıkaran, Türk kadınına bütün haklarını veren Ulu Önderimiz Atatürk' e şükranlarımızı bildirir telgraflar çekeceğim; müsaade verir misiniz?"¹⁷⁵

Kadınların ilk kez katıldığı 1935 yılı seçimleri, iki dereceli seçim sistemi ve tek parti olarak Cumhuriyet Halk Fırkasının bulunduğu bir ortamda yapıldı. Daha önceki

¹⁷³ Kıvanç Osma, *a.g.m.*, s. 94; Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 368-369; Bakınız **Milliyet**, 6 Kanunuevvel 1934 **Ek-5**

¹⁷⁴ Belkıs Konan, *a.g.m.*, s. 168.

¹⁷⁵ Selman Yaşar, *a.g.m.*, s. 187.

seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerde de büyük ölçüde kadın ve erke erkek adaylar parti üst kademeleri tarafından belirlendi. Seçimlere gerek ikinci seçmen olarak gerekse milletvekili adayları olarak kadınların ilgisi ve katılımı oldukça fazlaydı.¹⁷⁶

8 Şubat 1935'te yapılan seçimlere katılım özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük Şehirlerde %80'e varmıŐtı. Ve söz konusu Şehirlerde oy verenlerin %48'e yakınının kadınlardan meydana geldiği ifade edilmiştir. Kadınlara da katıldığı ilk seçimler olmasına rağmen katılımın fazla olması onların konuya olan ilgilerini ortaya koymasından önemli bir gelişmedir.

1935 yılı seçim sonuçlarına göre, seçilmesi gereken 399 milletvekilinde 17'si kadın olmak üzere, 386 milletvekili Cumhuriyet Halk Fırkası adaylarından oy birliği ile 4' azınlıklardan olmak üzere 13 bağımsız aday oy çokluğu ile seçilmiŐlerdi. Bazı eserlerde 18 olarak verilmesine rağmen, bu seçimlerde Meclise 17 kadın milletvekili girmiştir. 1936 yılı başında boŐalan milletvekillikleri için yapılan ara seçimde ise ankırı milletvekili olarak seçilen emekli Ğretmen Hatice zgener ile bu sayı 18'e çıkmıştır. Böylece, kadınlar meclisteki tüm milletvekillerinin %4.5'ini oluşturmuştur.¹⁷⁷

1935-1939 arasında 18 kadın milletvekili seçilmiştir. 1939-1943 arasında 15 kadın milletvekili seçilmiştir.¹⁷⁸

3.1.3.1. Meclise Giren İlk Kadın Milletvekilleri

Seçme ve seçilme hakkını elde ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren ilk kadın Milletvekillerimizin isimleri, yaşları, medeni durumları, mezun olduğu okullar, meslekleri Şu Şekildedir.

¹⁷⁶ Ayten Sezer, "*Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı*", **I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı**, (yay. haz.) İlhan Gülsün, Nu. 79, Ankara, 2002, s. 553.

¹⁷⁷ Ayten Sezer, **a.g.e.**, s. 554.

¹⁷⁸ Cemile Arıkoğlu ndc-Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 44.

Mebrure Gönenç, 1900 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı İbrahim, anne adı Didar'dır. Arnavutköy Amerikan Koleji'nden mezun olmuştur. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Öğretmen olan Gönenç, 1930 yılında Adana Belediye Meclis Üyeliği, Mersin Belediye Meclis Üyeliği görevlerini üstlenmiştir. 35 yaşında evli ve iki çocuk annesidir. 5., 6. Ve 7. Dönemlerde Afyon milletvekilliği yapmıştır.

Hatı Çırpan (Satı Kadın), 1890 yılında Kazan'da doğmuştur. Baba adı Kara Mehmet, anne adı Emine'dir. Çiftçilik ve Kazan köyü muhtarlığı yapmıştır. 45 yaşında evli ve altı çocuk annesidir. 5. Dönem Ankara milletvekilliği yapmıştır.

Türkan Örs (Baştuğ), 1900 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Baba adı Mehmet Sabri, anne adı Abide'dir. İstanbul Darülfunun felsefe bölümünden mezun olmuştur. Fransızca bilmektedir. Öğretmen olan Örs Üsküdar Kız Sanat Mektebi Müdürlüğü yapmıştır. 35 yaşındadır. Medeni durumu bekar. 5. Ve 6. Dönemlerde Antalya milletvekilliği yapmıştır.

Sabiha Gökçül (Erbay), 1900 yılında Bergama'da doğmuştur. Baba adı Aziz, anne adı Nadire'dir. Dar'ülmuallimat-ı Aliye (Yüksek Öğretmen Okulu) mezunudur. Öğretmen olan Sabiha Hanım İzmir Muallim Mektebi Müdürlüğü yapmıştır. 35 yaşında ve bekar. 5. Dönem Balıkesir, 6. Ve 7. Dönemlerde Samsun milletvekilliği yapmıştır.

Şekibe İnselel, 1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Şekip, anne adı Fatma'dır. İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nden mezundur. Çiftçilik yapan Şekibe Hanım Almanca bilmektedir. 49 yaşındadır. Dul ve bir çocuk annesidir. 5. Dönem Bursa milletvekilliği yapmıştır.

Hatice Özgener, 1865 yılında Selanik'te doğmuştur. Baba adı Mustafa, anne adı Fatma'dır. Rüştüye mezunudur. Rumca bilmektedir. Öğretmen olan Hatice Hanım dul ve dört çocuk annesidir. 70 yaşındadır. Dar-ül Eytam Müdürlüğü yapmıştır. 5. Dönem Çankırı milletvekilliği yapmıştır.

Huriye Öniz Baha, 1887 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Bahattin, anne adı Ayşe'dir. Londra Üniversitesi Bedford College mezunudur. İngilizce bilen Huriye Hanım öğretmendir. Yanıköy Rum Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır. 48 yaşındadır. Dul ve bir çocuk annesidir. 5. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır.

Fatma Memik, 1903 yılında Safranbolu'da doğmuştur. Baba adı Şakir, anne adı Cemile'dir. İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi mezunudur. Doktor olan Fatma Hanım İngilizce bilmektedir. 32 yaşında ve bekar. İstanbul Gureba Hastahanesi'nde poliklinik şefi olarak çalışmıştır. 5., 6. Ve 7. Dönemlerde Edirne milletvekilliği yapmıştır.

Nakiye Elgün, 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Mehmet, anne adı Zeliha'dır. İstanbul Muallim Mektebi mezunudur. Öğretmen olan Nakiye Hanım, Kız Lisesi Müdürlüğü ve 1930 yılından itibaren de İstanbul Umumi Meclis ve Encümen Üyeliği yapmıştır. Bekar ve 53 yaşındadır. 5., 6. Ve 7. Dönemlerde Erzurum milletvekilliği yapmıştır.

Fakihe Öymen, 1900 yılında İskodra'da doğmuştur. Baba adı İsmail anne adı Azize'dir. İstanbul Darülfunun Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü mezunudur. Öğretmen olan Fakihe Hanım, Fransızca bilmektedir. Türk Maarif Cemiyeti Kız Lisesi Müdürlüğü yapmıştır. Evli ve 35 yaşındadır. 5., 6. Ve 7. Dönemlerde İstanbul, 8. Dönemde ise Ankara milletvekilliği yapmıştır.

Benal Nevzat Arıman (İştar), 1903 yılında İzmir'de doğmuştur. Baba Adı Tevfik Nevzat, anne adı Cemile'dir. Paris Sarbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunudur. Fransızca ve Rumca bilmektedir. Yazar olan Benal Hanım, 32 yaşında ve bekar. 1930 yılından itibaren İzmir Belediye Meclis Üyeliği yapmıştır. 5., 6., 7., ve 8. Dönemlerde İzmir milletvekilliği yapmıştır.

Ferruh Gübgüb, 1891 yılında Kayseri'de doğmuştur. Baba adı Ahmet, anne adı Talia'dır. İlkokul mezunudur. Arapça bilmektedir. Musiki, biçki ve dikiş ile

ilgilenmiştir. Ayrıca Kayseri Belediye Meclis Üyeliği'nde bulunmuştur. 46 yaşında ve duldur. 5. Dönem Kayseri milletvekilliği yapmıştır.

Bahire Bediz Morova Aydılek, 1897 yılında Bosna'da doğmuştur. Baba adı Hasbi, anne adı Esmâ'dır. Ortaokul mezunudur. Evli ve bir çocuk annesi olan Bahire Hanım öğretmendir. 38 yaşındadır. Bolu Belediye Meclis Üyeliği yapmıştır. 5. Dönem Konya milletvekilidir.

Mihri Pektaş, 1895 yılında Bursa'da doğmuştur. Baba adı Yusuf Bahattin, anne adı İclal'dir. Amerikan Kız Koleji mezunudur. Öğretmen olan Mihri Hanım, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Robert Koleji'nde öğretmenlik yapmıştır. 40 yaşında, evli ve iki çocuk annesidir. 5., 6. Ve 7. Dönemlerde Malatya milletvekilliği yapmıştır.

Meliha Ulaş, 1901 yılında Sinaop'ta doğmuştur. Baba adı Hüseyin Kani, anne adı Fatma Ulviye'dir. Darülfünun Edebiyat Bölümü mezunudur. Öğretmen olan Meliha Hanım, İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Samsun Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 34 yaşında ve evlidir. 5. Ve 6. Dönemlerde Samsun milletvekilliği yapmıştır.

Esmâ Nayman, 1899 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Hasib, anne adı Melek'tir. Lise mezunudur. Dil öğretmeni olan Esmâ Hanım, İngilizce, Fransızca ve Rumca bilmektedir. 1930 yılından itibaren Adana Belediye Meclis üyeliği yapmıştır. 36 yaşında evli ve iki çocuk annesidir. 5. Dönem Seyhan milletvekilliği yapmıştır.

Sabiha Görkey, 1888 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Baba adı İsmail, anne adı Ayşe'dir. Darülfünun matematik bölümü mezunudur. Öğretmen olan Sabiha Hanım, Fransızca bilmektedir. Tokat Ortaokulu'nda matematik öğretmenliği yapmıştır. 47 yaşında, evli ve bir çocuk annesidir. 5. Dönem Sivas milletvekilliği yapmıştır.

Seniha Hızal, 1897 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. Baba adı Nafiz, anne adı Hüsniye'dir. Darülfünun Fen Fakültesi mezunudur. Öğretmen olan Seniha Hanım

Fransızca bilmektedir. Yeni Türkiye Mektebi kurucusu ve müdürüdür. 38 yaşında ve bekarıdır. 5. Dönem Trabzon milletvekilliği yapmıştır.¹⁷⁹

Meclise giren ilk kadın vekillerimizin 13'ü öğretmen, 1'i yazar, 1'i doktor, 2'si çiftçidir. 1'i de musiki, biçki, dikiş ile ilgilenmiştir. Milletvekillerimizin yaşları 30'un üzerindedir. En genci 32 yaşında olan Fatma Memik Hanım ve Benal Nevzat Hanımdır. En yaşlısı ise 53 yaşında olan Nakiye Hanım'dır. Genel itibariyle hepsi yabancı dil biliyor, bildiği diller İngilizce, Fransızca, Rumca ve Arapçadır. Mezuniyetlerine baktığımızda ise sadece Hatı Hanım eğitim almamıştır.

Türk kadını seçme ve seçilme hakkına birçok batı ülkesinden daha önce sahip olmuştur. Atatürk, kadının seçme ve seçilme hakkına kavuşmasıyla ilgili olarak:

*“medeni memleketlerin birçoğunda kadınlardan esirgenen bu hak, bu gün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır.”*¹⁸⁰ diyerek kararlılığını belirtmiştir. Artık Türk kadını hakların en büyüğünü elde etmiş oldu. Yasal ve anayasal hükümlerle bu haklar güvence altına alınmıştır. Türkiye’de 1930’larda böyle güzel şeyler yaşanırken, İtalya’da kadınlar 1948’de, Japonya’da ise ancak 1950’de seçme hakkını elde etmiştir. Medeni Kanunu’muzu aldığımız İsviçre ise 1971’e kadar beklemek zorunda kalmıştır.¹⁸¹

¹⁷⁹ Ayşen İçke, **a.g.e.**, s. 134-135.

¹⁸⁰ Zübeyde Terzioğlu, **Basına Göre Türk Kadınının Siyasi Hakları (1930-1935)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2007, s. 1.

¹⁸¹Zübeyde Terzioğlu, **a.g.t.**, s. 1.

3.1.4. MEDENİ KANUNUN KABULÜ

Türk kadınına tanınan hakların bir diğeri ise Medeni Kanun'dur. Söz konusu kanunla birden fazla kadınla evlilik kaldırılmış, resmi nikah şartı getirilmiş, yaş sınırı getirilerek çok küçük yaşta evlenmeler yasaklanmıştır. Bunların yanı sıra boşanmada keyfilik kaldırılarak boşanma halinde kadının ve çocuğun hakları güvence altına alınmıştır. Miras hukukunda kadın da erkekle eşit sayılmıştır.¹⁸²

Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt Medeni Kanun ile ilgili düşünceleri şu şekildedir:

“Bu kanunların en önemlisi olan ve Türk'ün sosyal hayatında devrimin gereklerini ve durumunu anlatacak olan bu Medeni kanun, dünyanın, uygarlık âleminin en tanınmış yazarlarınca beğenilen bir uygar yapıttır. Bize de memleketimizin en seçkin hukukçuları tarafından aktarılmıştır. Dokuz yüzden çok maddeyi içine alan medeni kanunumuzun en önemli bölümlerini özellikle aile, hukuksal kuruluşlar, miras sorunları ve mallarla ilgili haklar meydana getirmektedir. Türk tarihinin, benim anlayışıma göre en acındırıcı insanı Türk Kadınıdır. Yeni tasarının aile kuruluşu ve miras hükümleri şimdiye kadar istendiği zaman kolundan tutularak bir tutsak gibi yerden yere vurulan fakat dünya kurulalı beri hanım olan Türk annesini gereken saygılı yerine getirecektir. Türk annesini gerçek ve saygıdeğer yerine getirecek olan bu kanun, unutmamak gerekir ki, aynı zamanda Türk toplumunu en güçlü ve temelli bir surette kuvvetlendirmiş olacaktır.”¹⁸³

Mustafa Kemal aile yaşamını sağlam temellere dayandırmak için uygulamalarını yasalarla güvence altına almıştır. 1926 yılında Medeni Kanun'da yapılan değişikliklerle erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanmış, böylece aile hayatına huzur ve düzen gelmiştir. Evlenme ve miras konusunda erkekle eşit hale getirilmiştir. Dini nikah yerine medeni nikah şartı getirilmiştir. Mustafa Kemal, kadının, ailenin sosyal yapıdaki önemini bilmek ve Türk ailesini sağlam temellere oturtmak ve aile içinde kadının statüsünü iyileştirmeyi amaçladığının göstergesidir.

¹⁸² Sevilay Özer, *a.g.m*, s. 139.

¹⁸³ Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi - I 1924-1930 Devrimler Ve Tepkileri**, İş Bankası yay, İstanbul, 2011, s. 194.

3.2. SOSYAL HAYATTA İNŞA ETMEYE ÇALIŞILAN KADIN İMAJI

Mustafa Kemal Atatürk, henüz Cumhuriyet ilan edilmemişken kadının sosyal ve siyasal yaşamındaki eksikleri ve yanlışlıkları analiz etmiştir. 1906-1907’de Selanik’te Bulgar Türkologu Monalof ile görüşmesinde şunları söylemiştir:

*“Saltanat yıkılmalıdır. Devlet yapısı türdeş öğelere dayanmalıdır; Din ile devlet birbirinden ayrılmalı, Doğu Uygarlığından benliğimizi sıyrarak Batı Uygarlığına aktarmalıyız. Kadınla erkek arasındaki ayrımları silerek yeni bir toplumsal düzen kurmalıyız.”*¹⁸⁴ demiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Doğu Cephesi’nde görevde bulunduğu zamanlarda günlük tutmuş, günlüğünde; 22 Kasım 1916 günü, Erkan-ı Harp Reisi İzzettin (Çalışlar) ile tesettürün kaldırılması, kadınların sosyal hayatının yeniden düzenlenmesi gerektiği hakkında sohbet ettiklerini belirtmiştir.¹⁸⁵

Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıralarında en fazla yer verdiği konu kadın erkek ilişkileri ve evlilik kurumu hakkındaki düşünceleridir. Kadın ve erkeğin özgür olması gerektiğini, evlilikleri süresince de yaşamlarını maddi ve manevi her anlamda birbirlerine adamaları gerektiğini vurgulayarak evli bir kadın ve erkeğin sadece evde değil, evin dışında da birlikte vakit geçirmelerinin özellikle erkeğin sadakati açısından önemli olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁸⁶ Bu da kadının artık ev sınırlarından çıkıp sosyal hayatın her alanında bulunabilmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.

Mustafa Kemal’e göre,

*“Sosyal hayatın kaynağı aile hayatıdır. Aile izaha lüzum yoktur ki kadın ve erkekten kuruludur. Medeniyetin esası, terakki ve kuvvetin temeli aile hayatındadır. Bu hayatta fenalık muhakkak içtimai, iktisadi, siyasi aczi mucip olur. Aileyi teşkil eden kadın ve erkek unsurların hukuku tabiiyelerine malik olmaları, aile vazifelerini idareye muktedir bulunmaları lüzumundandır.”*¹⁸⁷

¹⁸⁴ Sibel Duroğlu, **a.g.t.**, s. 32-33.

¹⁸⁵ Sibel Duroğlu, **a.g.t.**, s. 33.

¹⁸⁶ Hakan Uzun, “Yazdığı Eserlerde Atatürk’ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 59, güz 2016, s. 174-175.

¹⁸⁷ Tülin Günşen İçli, *a.g.m.*, s. 95.

Cumhuriyet öncesinde Türk kadını, tüm yaşamını evine ve ailesine hizmet ederek geçirmiştir. Tanınan daha doğrusu tanınmayan haklardan dolayı hiçbir zaman erkeklerle eşit konuma gelememiştir. Türk Kadını imajı inşa edilirken, Cumhuriyetle birlikte, dinin, gelenek ve göreneklerin baskısından kurtulmuş, sosyal alana çıkmış asri kadın imajına doğru bir değişim kaydedilmiştir.

Mustafa Kemal, kadın hakları ve toplum yaşantısı ile ilgili konuştuğu çoğu toplantılarda Latife Hanım'ı sürekli yanında buldurmuştur. Eğitimi, kültür seviyesi, davranışı ve giyinişiyle, Latife Hanım üzerinden Cumhuriyet kadını imajını göstermek istemiştir.¹⁸⁸

Mustafa Kemal Atatürk, kadının görsel imajı hakkında öncelikle peçeyi atmalarını istemiştir. Ve Latif Hanım'ın yüzündeki peçesini almıştır. Bu şekilde Türk Kadını daha çağdaş bir görünüme kavuşmuştur.

Atatürk 1925'de kadınların giyim kuşamı konusunda şunları söylemiştir:

“Kadınlarımızın yüzlerini dünyaya göstermelerine izin verelim ve dünyayı daha yakından görüp tanıyabilmeleri için, gözlerini açmalarını sağlayalım! Bunda korkulacak hiçbir şey yoktur. Bu önüne geçilemeyecek bir gelişmedir. Bu yolda atılacak olumlu adımlar, ulusumuz için daha tatmin edici ve başarılı sonuçlar almamızı sağlayacaktır.”¹⁸⁹

¹⁸⁸ Sibel Duroğlu, **a.g.t.**, s. 37.

¹⁸⁹ Celalettin Rumi Çelebi, Meral Yıldırım, Ruşen Akman, Şennur Kayabaş, “1929-1933 Yılları Türkiye Güzellerinin Saç Tasarımlarının Değerlendirilmesi”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl 2, Sayı 1, 2010, s. 289.

3.2.1. Moda – Güzellik Yarışmaları

Osmanlı Devleti döneminde şehirlerde kafes arkasında kalan, örtünme zorunluluğu olan kadın 1930'lu yıllar itibariyle artık Cumhuriyet'in asri kadını olmaya başlamıştır. Kadınlar modayı yakından takip etmiş, güzellik yarışmalarına katılmıştır. Ayrıca, yurtdışında düzenlenen yarışmalara da katılarak ülkesini temsil eder hale gelmiştir. Özellikle Keriman Halis'in Dünya güzeli seçilmesiyle, tüm Dünya bağımsız yaşayan bir Türkiye Cumhuriyeti'nin var olduğunu, kadınlarının da eski hayat tarzından çok farklı olarak daha modern bir hayat tarzı sürdürdüğünü görmüştür. Türkiye'nin Güzellik yarışmalarına katılmasının önemli sebeplerinden biri de toparlanmaya çalışılan ekonominin bir nebze de olsa iyiye gitmesini sağlamaktır. Çünkü güzellik yarışmaları ülke ekonomisi için de önem arz etmiştir. Örneğin; Belçika güzeli Dünya güzeli seçilince, propagandalar sayesinde iyi gelir elde etmiştir. Keriman Halis dünya güzeli olursa, ülke ekonomisine katkı yapılmış olacaktı. Türkiye Cumhuriyeti için önemliydi.¹⁹⁰

İlk güzellik yarışması 19 Eylül 1888'de Belçika'da yapılmış ve 18 yaşındaki Bertha Soucaret ilk güzellik kraliçesi olmuştur. Türkiye'de ise ilk güzellik yarışması 1926 yılında İpek Film Şirketi öncülüğünde İstanbul Melek Sinemasında düzenlenmiş Matmazel Araksi Çetinyan birinci olmuş ancak yarışma organizasyonda yaşanan sorunlar ve eksikliklerden dolayı iptal edilmiştir.¹⁹¹

Türkiye'de ilk resmi güzellik yarışması, Mustafa Kemal'in isteği üzerine 1929 yılında Cumhuriyet Gazetesi tarafından düzenlenmiştir. 2-3 Eylül 1929 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi binasında yapılan ilk resmi güzellik yarışmasında 19 yaşındaki Feriha Tefvik Hanım Türkiye güzeli seçilmiştir. 1930'da Mübeccel Namık, 1931 Naşide Saffet

¹⁹⁰ A. Hanife Kocakaya, **Atatürk Dönemi Güzellik Yarışmaları ve Keriman Halis**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Aralık 2009, s. 106; bakınız **Cumhuriyet**, 30 Kanusani 1930 **Ek-6**

¹⁹¹ Celalettin Rumi Çelebi, Meral Yıldırım, Ruşen Akman, Şennur Kayabaş , *a.g.m.*, s. 290.

Hanım, 1932’de Keriman Halis, 1934’de Nazire Hanım birinci olmuşlardır. Daha sonra çıkarılan bir kanun teklifiyle 1950’ye kadar güzellik yarışması yapılmamıştır.

Feriha Tevfik Hanım, Amerika’da düzenlenen güzellik yarışmasına katılmak istemiş fakat başvuru tarihinin geçmesinden dolayı başarılı olunamasa da, 1930’da Avrupa’da düzenlenecek olan Dünya Güzellik Yarışması’na başvurmuştur.

Mübeccel Namık, Paris’teki yarışmaya katılmış fakat dereceye girememiştir. Bundan sonra güzellik yarışmalarına talep azalmıştır. Hemen sonrasında Belçika’da yapılacak olan yarışma için Türkiye’de davet edilmiştir. Ülkede duyuru yapılmış ve başvuran sekiz kız arasından Keriman Halis, Türkiye Güzeli seçilmiştir.¹⁹² 1932’de Keriman Halis’in Dünya Güzeli seçilmesi ile Modern Türk kadını ve Türkiye Cumhuriyeti’ni tüm dünya duymuş ve yakından takip etmiştir.¹⁹³

Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınının dış görünüşünden ve giyim tarzından çok, fikir ve ruh yönünden gelişmesini istemiştir. Keriman Halis’in Dünya Güzeli seçilmesi üzerine Mustafa Kemal düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Övündüğünüz doğal güzelliğinizi bilimsel biçimde korumasını biliniz ve bu yolda bir değişimin sürekli olmasını ihmal etmeyiniz. Bununla birlikte asıl uğraşmaya zorunlu olduğunuz şey, annelerinizin ve atalarınızın yaptığı gibi yüksek kültürde ve yüksek erdemde dünya birinciliğini tutmaktır.”*¹⁹⁴

Muasır medeniyetler seviyesine çıkmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti, Türk kadını sosyal yaşamın içine çekmeye çalışmıştır. O dönemlerde Avrupa’da yaygın olan güzellik yarışmaları da bu konuda önemli bir fırsat olarak algılanmıştır. Her ne kadar güzellik göreceli bir kavram olsa da güzellik yarışmalarının ürettiği ekonomi bu yarışmalara olan ilgiyi arttırmıştır. Tabii en önemlisi ise güzellik yarışmaları ülke

¹⁹² A. Hanife Kocakaya, **a.g.t.**, s.70.

¹⁹³ A. Hanife Kocakaya, **a.g.t.**, s.71.

¹⁹⁴ Sibel Duroğlu, **a.g.t.** s. 37.

tanıtımlarında önemli rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin adını duyurmasında da çok büyük etkisi olmuştur.¹⁹⁵

31 Temmuz 1932'de Türkiye güzeli Keriman Halis' in, Belçika' da yapılan yarışmada dünya güzeli seçilmesi üzerine Mustafa Kemal kendisine kraliçe anlamına gelen Ece ünvanını vermiştir ve düşüncelerini de şu şekilde etmiştir:

“Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihten bildiğim için, Türk kızlarından birisinin dünya güzeli seçilmiş olmasını çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu hatırlatmayı da lüzumlu görürüm: Övünç duyduğumuz tabii güzelliğinizi fenni tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda uyanık olunuz... Bununla beraber, asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, analarımızın ve atalarımızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek faziletle dünya birinciliğini elde tutmaktır.”¹⁹⁶

3.2.2. 1928-1938 YILLARI ARASINDA BASINDA TÜRK KADINI İMAJI

1928-1938 yılları arasında toplam 13 dergi çıkarılmıştır. 1928'de dergiye rastlanılmamıştır. 1929'da Hanımlar Alemi isimli sadece 1 dergi yayınlanmıştır. 1930'da El-işi isimli 1 dergiye rastlanılmaktadır. 1931 yılında Aile Dostu ve El Emekleri dergileri çıkarılmıştır. 1934'te Cumhuriyet Kadını ve Salon dergileri, 1935'te Kadın-Moda Albümü, 1936'da Moda Albümü, 1937'de 3 dergi çıkarılmıştır. Bunlar Ev-İş, Model, Okul Kızı dergileridir. 1938'de ise Ana ve El İşleri dergileri karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁷

1928-1938 arası çıkarılan dergilerde moda ön plandadır. Bu da kadınların modayı yakından takip ettiğinin göstergesidir. Cumhuriyet Kadını dergisi, kadının sadece iş hayatında kendisini gösteren bir birey olmadığını aynı zamanda spor, edebiyat, annelik

¹⁹⁵ Celalettin Rumi Çelebi, Meral Yıldırım, Ruşen Akman, Şennur Kayabaş, *a.g.m.*, s. 290.

¹⁹⁶ Celalettin Rumi Çelebi, Meral Yıldırım, Ruşen Akman, Şennur Kayabaş, *a.g.m.*, s. 291; bakınız **Akşam**, 28 Ağustos 1932 **Ek- 7**; **Akşam**, 31 Ağustos 1932 **Ek- 8**

¹⁹⁷ Aslı Davaz Mardin, **Kadın Süreli Yayınları Hanımlar Alemi'nden Rosa'ya Bibliyografya 1928-1996 Dergiler, Gazeteler, Bültenler**, Numune Matbaası, İstanbul, 1998, s. 12.

ve zevcelik gibi konularda da başarılı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Derginin amacı Cumhuriyet Kadınının sorunlarına çare bulmayı hedeflediği şeklindedir.¹⁹⁸ Okul Kızı dergisi yine kadınların ve kızların düşüncelerini ifade ettiği dergi olmuştur. Ana dergisi, kadının aile içindeki rolüne işaret etmiştir.

Yayımlanan dergilerin bir kısmında özellikle kızların bir buhran içinde kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü bir yandan gelişen değişen topluma ayak uydurmaya çalışıyorlar, bir yandan da aileleri tarafından muhafazakar telkinlere maruz kalıyorlardı. Türk kızı birbirine zıt tesirler altında şaşırıyor ve bazen de kararsızlık yaşıyordu. Çünkü ne ailesinin telkin etmek istediği fikirleri beğeniyor ne de yeni fikirleri kolayca benimseyebiliyordu. Ayrıca Türk erkeği de kıza karşı henüz modern bir cemiyet görüşüne sahip değildi. Genç kız her hareketinde hem ailesinin, hem cemiyetin, hem de erkek arkadaşlarının daimi kontrolü altındaydı. Bir erkekle arkadaş olsa ailesi, muhiti ve erkek tanıdıkları ona derhal fena fikirle bakmayı haklı görürler. Kızı mektepte erkekle yan yana beraber bırakırlar da sonra bu mektep arkadaşlığı hayat arkadaşlığına dönünce hoş görmezler. Genç kızın çalışmasını görürler de bulunduğu işte erkeklerle arkadaşlık etmesini affetmezler. Kaldı ki genç kıza henüz erkeklere tam manasıyla bir arkadaş gözüyle bakabilecek kadar olgunlaşmış değildir. Çünkü ailesi ve muhiti onu buna hazırlamamıştır. Türkiye büyük bir inkılap geçiriyor. Yeni cemiyet yıktığı devrin ahlaki telakkileri ile yürüyemez. İnkılabın kendisine mahsus ahlak prensipleri teessüs etmektedir. Bu prensipler henüz tamamen teessüs etmiş addedilemez. Bu sebeple de genç kızın riayete mecbur olduğu ahlaki akideler henüz doğuş halindedir. Genç kızların geçirmekte olduğu buhranın en mühim sebebi budur, yaşayış tarzı ahlaki teessüs eden en büyük amildir. Mesela dünkü cemiyette yüzünü gösteren kadın ahlaksız sayılırdı. Bir kadının tek başına sokağa çıkması caiz değildi. İnkılabın genç kızının ideali; iyi bir ana olmak, iyi bir yuva kurmak, girdiği meslekte yükselmek, evde, hayatta ve cemiyette faydalı bir unsur olarak çalışmaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Aslı Davaz Mardin, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁹⁹ **Okul kızı Dergisi**, 29 Nisan Çarşamba 1937, Yıl 1. No 1, s. 3.

Ana dergisinde, kadınların görgü ve bilgisini geliştirmek adına yazılar yazılmıştır.

“Köy kadınına

Kıymetli Kadın ! Analar için, anaların görgü ve bilgisini arttırmak için çıkarmaya başladığımız bu dergide, senin için de ayrı bir yer ayırıyoruz. Senin yuvana, yuvandaki erkeğine, çocuklarına ve yurduna karşı gösterdiğin yüksek ilgiyi; bu sayfalarda canlandırmak görgü ve bilgini arttırmak, isteklerimizin başında gelmektedir.

Eski devirlerin seni ne kadar ihmal etmiş olduğunu, okuyup yazmadığını biliyoruz. Fakat Cumhuriyet devrinde yeni Türk harflerinin kolaylığı sayesinde, senin de okuma hevesinin tahakkuk ettirileceğine şüphe etmiyoruz. Bu cihetleri düşünerek bu sayfadaki yazıları büyükçe ve kolay okunur şekilde tertip ediyoruz.

Köyünüzde okumayı bilen birinin yardımıyla takip edebileceğin bu sayfa sana: kıraat vazifesini de görecektir.

Bununla her uğurda her vakit yaptığın fedakarlıklara karşı, hizmet borcumuzu ödemek... bilhassa çocuk doğurma hususundaki eşsiz kabiliyetini kudretini, değeri nispetinde verimli kılmak çocuk ölümü acısını sana hissettirmemek, bilakis bu uğurdaki gayretlerinin mükafatını, yaşayan yavrularının neşe ve sağlığında görmek bahtiyarlığını temine çalışmak, kutsal temennilerimizdendir.”²⁰⁰

İsmet Paşa Kız Enstitüsünde 1 Saat

İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Türk kızlarını hayata en iyi şekilde hazırlamak için farklı dersleri müfredatına almıştır. Akşam mektebi ve ev idaresi ihtisas kısmı talebeleri hariç olmak üzere 201 Muallim kısmı, 532 de Enstitü kısmı talebesi vardır. Ortaokullara;

²⁰⁰ **Ana Aylık Salon Dergisi**,15 Sonkanun 1938, Sayı 1, s. 15.

dikiş, biçki, çocuk bakımı kız Enstitülerine; şapka, dikiş, resim, ev idaresi, çocuk bakımı aldığı dersler arasındadır. Muallim kısmında 24, enstitü kısmında ise 57 talebe vardır. Son beş yıl içerisinde Avrupa'ya dört öğrenci göndermiştir. İsmet Paşa Kız Enstitüsünde yapılan röportajda Türk kızları, her konuda kendini geliştirmek istediğini, eğitim için Avrupa'ya gitmek istediğini belirtmiştir.²⁰¹

“Kadın Tayyarecilerimiz Arasında

Bayan Naciye Toros, Muzaffer Sel, Sahavet Yılmaztürk

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk kadını çeşitli mesleklerde kendini göstermeye başlamıştır. Yukarıdaki fotoğraf Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarındaki Türk kadınına aittir. Yapılan röportajda; kadınlar, her uçuşta çok heyecanlandığını bu mesleği çok sevdiğini, bu mesleği gururla yerine getirdiğini söylemektedir.²⁰²

²⁰¹ **Ana Dergisi**, Sayı 2, s. 20-21-22.

²⁰² **Ana Dergisi**, Sayı 10, 29 İlkteşrin 1938 Cumartesi, s. 20.

Yukarıdaki resim Ankara Kız Lisesinde çekilmiştir. Kızlar laboratuvarında deney yapmaktadır.

3.2.3. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Cumhuriyet Kadını Algısı

1929 Dünya ekonomik buhranından etkilenmemek için Türkiye Cumhuriyeti birtakım önlemler almaya çalışmıştır. Bunun ilk adımı olarak da bazı milletvekilleri tarafından Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulması olmuştur. 14 Aralık 1929 tarihinde kurulan cemiyetin başkanlığını Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı Kazım Özalp yapmıştır. Krizin olumsuz etkilerini azaltmak ve milli ekonomiyi güçlendirmek adına da halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. 12 Aralık 1930'dan itibaren her yıl 12-19 Aralık Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası olarak kutlanmıştır. Halkı bilinçlendirmek için basın yayın yolu tercih edilmiştir. Özellikle kadınları bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Çünkü

hem evi idare etmek hem de çocuklarını yetiştirmek kadınların sorumluluğunda idi. Dolayısıyla tüm çalışmaların merkezine kadınları almışlardır.²⁰³

Halkı bilinçlendirmeye yönelik, tasarruf içerikli filmler yapılmış, gazetelerde tasarrufla ilgili atasözlerine yer verilmiş, afiş ve broşürler bastırılmıştır. Sergiler düzenlenerek Türk sanayisini temsil eden ürünlerin örnekleri Ankara'da sergilenmiştir. İthal ürünlerin üzerine yerli malı etiketi basanlar cezalandırılmıştır.

Milli Mücadele döneminde vatani için tüm fedakarlığı yapan kadınlardan şimdi de ekonomik kalkınma için fedakarlık beklediklerini ifade etmişlerdir. Öncelikle ülkesi daha sonra da ailesinin geleceği için tasarruflu olmaya davet edilmiştir. Edinilen bilgilerin, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında kadın önemli rol oynadığı için yapılan tüm propagandalarda kadın sembol olarak öne çıkarılmıştır.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Darülfünunda konferanslar verilmiş. Yerli kumaşlar tanıtılmıştır. Kadın Birliği yöneticisi ve İstanbul Kız Lisesi Müdürü olan Nakiye Hanım da bunun milli bir görev olduğunu, Türk kadınının bu göreve her zaman hazır olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁴

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ile Kadınlar Birliği yönetimi balolarda, toplantılarda kadınları yerli kumaştan dikilmiş elbiseler giymeye teşvik etmiştir. 1930 yılında Türkiye Güzellik Kraliçesi seçilen Mübeccel Namık Hanım, Paris'te düzenlenen Avrupa güzellik yarışmasına yerli üretim kıyafetlerle gönderilmiştir.

²⁰³ Filiz Yıldız, "1930'ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyet'in Modern ve Tutumlu Kadınları", **The Journal Of Academic And Social Science Studies**, Sayı 54, Bahar 2017, s. 390; bakınız **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Dergisi**, Birinci Teşrin 1932 **Ek-9**

²⁰⁴ Filiz Yıldız, a.g.m., s. 395.

SONUÇ

Cumhuriyet Türkiye'sinin devraldığı toplumsal miras demografik verilerden de kolayca görüleceği üzere, gelişmek ve modern bir toplum haline gelmek için şart olan bir takım temel vasıflardan dahi yoksun bir toplumsal dokudur. Üstelik bütün 19. Yüzyıl boyunca yürütülen onca yenileşme çabası yüzyılların biriktirdiği sorunları tabiatıyla çözememiş, buna bir de değişimden kaynaklanan entelektüel çatallaşma eklenmiştir. Geleneksel olarak “din” ve “devlet” kavramları etrafında kümelenmiş olan Osmanlı-Türk aydın/okumuşları modernleşme döneminde yeni kavramlar etrafında kümeleşmeye başlayacaklar ve bu da rekabetleri “iktidar” kavramı çerçevesinin dışına taşırarak “toplumsal bir model oluşturmak” gibi karmaşık bir sorunsala dönüştürecektir.

Bu dönüşümün hayata aktarılmasında kullanılacak araçlar Tanzimat döneminden itibaren yavaş yavaş şekillenerek “eğitim” kavramını merkeze taşımıştır. Bilhassa Meşrutiyet dönemi bu konuda kilit adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Eğitimin üstlendiği misyonun iki yönlü olduğu söylenebilir: hem ülke sorunlarına çözüm üretmek, hem de çözüm üretebilecek yetenekte kadrolar yetiştirmek.

Bir taraftan bu çaba yürütülürken, diğer taraftan da “amaç” olarak benimsenmiş olan “modern toplum” kavramının bulanıklığı sebebiyle, devletin çok derinlere inen “toplumu biçimlendirme” alışkanlığının Cumhuriyet yönetimi tarafından da tevarüs edilmesi son derece tabiidir. Dolayısıyla tarihî olarak devralınan bu “devlet misyonu” Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Eğitim ve Öğretimin devlet kontrolüne alınması, zorunluluğun kâğıt üzerinden hayata aktarılarak mümkün hale getirilmesi üzerinde en çok durulan konulardan biri olmuştur.

Bütün bu süreçlerde, “kadın”ın ne kadar önemli bir “modernizasyon ajanı” olduğu aslında erken keşfedilmiştir ve bilhassa II. Meşrutiyet döneminde kadın etkinliklerinin artmasına yönelik çabaların tesadüfen ortaya çıkmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

20. yüzyılın başlarından itibaren devam eden savaşlar, sonunda Türkler esas dayanakları olan yurtları Anadolu'yu kalbinde savunmak zorunda kaldılar. Bu durum bütün toplumlarda savaşta ve savaş sonrasında kadın rollerinin öne çıkmasına sebep olduğu gibi Türkiye'de de aynı sonucu ortaya çıkardı. Millî mücadele yıllarında sürdürülen varlık-yokluk kavgasında kadınlar çok saygıdeğer bir fedakârlıkla çalıştılar. Bu durum bir taraftan da ülkedeki bütün insanları “aktif” hale getirdi ve “Kuvayı Milliye Ruhu” olarak adlandırılan bir dinamizm ülkeye egemen oldu.

Cumhuriyetin kurucuları bu dinamizmi sürdürmeyi toplumsal gelişimin temel motifi haline getirmeye çalıştılar. Kadın artık sadece anne olarak değil, öğretmen, mühendis, bilim insanı ilh. gibi eğitim gerektiren mesleklerin sahibi olarak da modellendi. Emekçi kadınlardan, milletvekili kadınlara kadar giyim-kuşamıyla “modern batı toplumlarından” farklı olmayan bir kadın tiplemesi cumhuriyetin yaratmaya çalıştığı “vatandaş” kavramının muhtevası içinde yerini almaya başladı.

Bu tezin ortaya koymaya çalıştığı ana tema, söz konusu “millî ülkü”nün bütün altyapısının, geleneği yok etmeden; devralınan kültürel ve toplumsal mirası evrilterek bu kuruluş yıllarında inşa edildiğini ortaya koymaktır. Cumhuriyetin bu projesinin başarılı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün mükemmel Türk kadını örneği olarak öne çıkardığı kadınları gezilerde yanında bulundurmak suretiyle Türk kadınlığına sunduğu “rol model”in en muhafazakâr çevreleri bile etkilediği ve Cumhuriyetin kadına getirdiği statü ile elde edilen hakların vazgeçilemez biçimde benimsendiği birçok araştırmada gösterilmiştir. Çalışmamız, bilhassa eğitim süreçlerine kadınların katılımıyla, siyasette katılım mekanizmalarının gelişmesiyle, medeni hukuk alanında elde edilen “eşitlik” ilkesiyle elde edilen kazanımların artık oturmuş olduğunu da göstermektedir.

KAYNAKÇA

1- ANSİKLOPEDİ

ÖZTOPRAK, İzzet, “*Türkiye’nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye yay., Ankara, 2002

SONYEL, Salahi R., “*Mondros’tan Samsun’a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002

ŞAHİNGÖZ, Mehmet, “*Milli Mücadele’de Protesto ve Mitingler*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Yeni Türkiye yay., Ankara, 2002

2- KİTAPLAR

AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür yay, İstanbul, 2014

ALİM BARAN, Tülay, “*Atatürk’ün Eğitim Düşüncesi*”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara, 2010

ARSLAN, Hüseyin, **16.yy Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün**, Kaknüs yay., İstanbul, 2001

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Medeni Bilgiler Türk Milletinin El Kitabı**, (Kaleme Alan: Afet İnan), Toplumsal Dönüşüm yay, (2. Basım) Eylül, 2010

BAŞGÖZ, İlhan, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitimin Genel Görünümü*”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam Yay, Ankara 2010

BATUTA, İbn, **İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**,(haz. İsmet Parmaksızoğlu), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Atam yay., 1996, Ankara

BAYKARA, Tuncer, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2001

BEKTAŞ, İlknur, **Kara Fatma**, Timaş yay., İstanbul, 2013

BERTAN, Münevver, ÖZCEBE, Hilal, , “*Türkiye’de Nüfus ve Sağlık*”, (Editör) Aykut Toros, **Türkiye’de Nüfus Konuları: Politika ve Öncelikleri**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü yay., Ankara, 1993

BEYOĞLU, Süleyman, SATAN, Ali, **Modern Türkiye Tarihi**, Marmara Üniversitesi yay, İstanbul, 2014

BİNGÖL, Sedat, **1829 İstanbul Nüfus Sayımı ve Tophane Kasabası**, Anadolu Üniversitesi yay., Eskişehir, 2004

CAPORAL, Bernard, **Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, (çev: Ercan Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1982

ÇAKIR, Serpil, **Osmanlı Kadın Harekatı**, Metis yay, İstanbul, 2016

ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Türk Kızılayı Derneği yay., Ankara, 2010

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004

DAVAZ MARDİN, Aslı, **Kadın Süreli Yayınları Hanımlar Alemi’nden Rosa’ya Bibliyografya 1928-1996 Dergiler, Gazeteler, Bültenler**, Numune Matbaası, İstanbul, 1998

DOĞRAMACI, Emel, “*Atatürk Düşüncesiyle Kadının Çağdaşlaşması*”, **Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler** (haz.)Mehmet Saray, Hüseyin Tosun, Atam yay, Ankara, 2010

ERGÜN, Mustafa, “*Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler ve Gelişim Süreci*”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara, 2002

ERZURUMLU, Kenan, **Türklüğe Bakış**, Çetin Veb-Ofset Matbaacılık, Ankara, 2007

FER, Seval, , “*1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme*”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, (haz.) Murat Alper Parlak, Atam yay, Ankara, 2002

GOLOĞLU, Mahmut, , **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi - I 1924-1930 Devrimler Ve Tepkileri**, İş Bankası yay, İstanbul, 2011

GÖKALP, Ziya, **Türk Uygarlığı Tarihi**, (haz.)Yusuf Çotuksöken, İnkılap yay., İstanbul, 2008

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Alter yay., Ankara, 2014

GÖKALP, Ziya, **Yeni Hayat Doğru Yol**, (haz.) Müjgan Cunbur, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp yay:3, I. Seri: 3, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1976

GÖLE, Nilüfer, **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, Metis yay., İstanbul, 2014

GÜRİZ, Adnan, **Türkiye’de Nüfus Politikaları ve Hukuk Düzeni**, Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., Ankara, 1975

Hacettepe University Institute of Population Studies, **Population In Turkey**, Coordinator Güliz Kunt, Researcher Ali Balamir, Cover and Graphics Mehmet Ögeç, Printed by the General Directory Of Population Planning Ministry of Health and Social Welfare Printing House, Ankara, 1975

HACİB, Yusuf Has, **Kutadgu Bilig**, (haz.) Reşit Rahmeti Arat, TDK, Ankara, 1979.

İÇKE, Ayşen, , **Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ile Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)**, Atam yay, Ankara, 2014

İLERİ, Celal Nuri, **Türk Devrimi –İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri-**, Çevrimyazı: Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı yay. Cumhuriyet Kitaplığı, Ankara, 2002

İNAN, Afet, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982

İNAN, Afet, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul, 1968

İNAN, Afet, **Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları**, (haz. Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve yay., Nisan 1999

KABAKLI ÇİMEN, Latife, **Türk Töresinde Kadın ve Aile**, IQ Kültür Sanat ve yay., İstanbul, 2008

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken yay., İstanbul, 2014

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milliyetçiliğin Meseleleri**, Ötüken yay., İstanbul, 2013

KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atam yay., Ankara, 1998

KARPAT, Kemal H, **Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev. Ceren Elitez, Timaş yay., İstanbul, 2014

KARPAT, Kemal H, **Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Çev: Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Ankara, 2006

- KURNAZ, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- MEMİŞ, Ekrem, **Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Bazı Kesitler)**, Ekin yay., Bursa, 2015
- MISIROĞLU, Aynur, **Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları**, Sebil yay., İstanbul, 1994
- ÖGEL, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 2001
- ÖZBAY, Ferhunde, **Dünden Bugüne Aile: Kent ve Nüfus**, İletişim yay, İstanbul, 2015
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler**, Babıali Kültür yay., İstanbul, 2004
- SAFA, Peyami, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Ötüken yay., İstanbul, 2013
- SAKİN, Orhan, **Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfus Sayımı**, Ekim yay, İstanbul, 2008
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Kadınları**, Çankaya Belediyesi yay, Ankara, 2006
- SEVİM, Ali, MERÇİL, Erdoğan, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, TTK yay., Ankara, 2014
- SEZAL, İhsan, *"Türkiye'de Eğitim Ve Nüfus: Yapılar Ve Etkileşimler"*, **Nüfus ve Kalkınma Göç Eğitim Demokrasi Yaşam Kalitesi**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 2001
- SÜRMEİLİ, Serpil, *"İstiklal Savaşı Hizmetinde Türk Kadını"*, **I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı**,(yay. haz.) İlhan Gülsün, Türk Yurdu yay, no.79, Ankara, 2002
- T.C Devlet Planlama Teşkilatı, **Sosyal Yapı –II Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri Araştırması**, Tuncer Kocaman, İlhan Özaltın, Bahaettin Gülgör, Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi, Nisan, 1988
- TAN, E. Mine, **Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1979
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2001
- TURAN, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslami ve İnsanî Esasları**, Turan yay., C.1, İstanbul, 1969

TURAN, Şerafettin, **Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne Ve Evrenselliğe**, Bilgi Yay., Ankara, 1990

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANLIK İSTATİSTİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, **Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Türkiye Nüfusu Kat'i Tasnif Niceleri**, Mehme İhsan Basımevi, Ankara, 1937

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞVEKALET İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ, **28 Teşrinivel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I Mufassal Neticeler İcmal Tabloları**, Hüsnitabiat Matbaası, Ankara, 1929

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Türk Matbaası yay, Ankara, 2010

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2013

ZELYUT, Rıza, **Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği**, Fark Yay., Ankara, 2008

3- MAKALELER

ALBAYRAK, Mustafa, *“Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)”*, **ATAM**, Cilt 10, Sayı 29, 1994, ss. 471-483

ARABACI, Hacı Murat, *“Milli Mücadele'nin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adivar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk”*, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa.19, Aralık 2007, ss. 271-294

ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, Cemile, TÜRK, Fahri, *“Kamu Hayatında Türk Kadını”*, **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sa. 31, 2012, ss. 31-53

AYSAL, Necdet, DİNÇER, Hasan, *“Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri”*, **ÇTTAD**, XII /24, 2012, ss. 149-169

BULUT, Sedef, *“Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı”*, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 10, 2013, ss. 313-336

ÇAKMAK, Fevzi, *“Cumhuriyet İdaresinin Nüfusu Kayıt Altına Alma Girişimlerine Bir Örnek : 1934 Yılı Nüfus Taraması”*, **Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/7, Summer, Ankara, 2013, ss. 33-48

ÇELEBİ, Celalettin Rumi, YILDIRIM, Meral, AKMAN, Ruşen, KAYABAŞ, Şennur, “1929-1933 yılları Türkiye Güzellerinin Saç Tasarımlarının Değerlendirilmesi”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl 2, Sayı 1, Ocak 2010, ss. 288-301

ÇUBUKÇU, İbrahim Agah, “Din açısından Kadınlar ve Bağımsızlık Savaşı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 34, 1996, ss. 239-244

DOĞAN, Mesut, “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı 23, Ocak 2011, İstanbul, ss. 293-307

DONUK, Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda Ve Eski Türklerde Aile”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı 33, 1980-81, ss. 147-165

ERDEM, Ali Rıza, “Atatürk’ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi”, **Belgi Dergisi**, 1 (2), 2011, ss. 163-181

ERDEM, Ali Rıza, “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine verdiği Önem”, **Belgi Dergisi**, Sayı 9, 2015, ss. 1266-1277

ESKİ, Mustafa, “Kastamonu’da Yapılan İlk Kadın Mitingi”, **ATAM**, Cilt 9, Sayı 27, 1993, ss. 653-662

GÖKÇİMEN, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi” , **Yasama Dergisi**, Sa. 10, 2008, ss. 5-59

İÇLİ, Tülin Günşen, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyet’in 75. Yıl Özel Sayısı, ss. 93-103

KARTAL, Cemile Burcu, “Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.2, Sa. 3, ss. 165-197

KASARCI, Rüya, “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 1993, ss. 247-266

KAYMAZ, İhsan Şerif, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 46, 2010, ss. 333-366

KILIÇ, Fahri, “Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk yolu Dergisi**, Sayı 61, 2017, ss. 207-248

KISIKLI, Emine, “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, ss. 331-340

KOCABAŞ, Ayfer, “*Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç*”, **Değerlendirme, Tartışma ve Cevap Yazıları Toplum ve Demokrasi**, 2(3), Mayıs Ağustos 2008, ss. 203-212

KONAN, Belkıs, “*Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60(1), 2011, ss.157-174

KURNAZ ŞAHİN, Feyza, “*Mağdur ve Sembol: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Kadına Yönelik Propaganda*”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 44 (güz 2018), ss. 217-243

KURNAZ, Şefika, “*Milli Mücadele’de Türk Kadını*”, **ATAM**, C.12, Sa.34, Mart 1996, ss. 257-268

MAMUR YILMAZ, Elif, “*Kurtuluş Savaşı (Milli Mücadele) Resimlerinde Anadolu Kadını İmgesi*”, **KSBİD**, Y. 9, C. 9, Kadın Özel Sayısı, Sonbahar 2017, ss. 161-176

MORKOÇ, Ayvaz, “*Türk Harf İnkılabı ile Millet Mektepleri ve İzmir’deki Uygulamalar*”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1543-1555

MÜEZZİNOĞLU, Ersin, KAYA, Yakup, “*Milli Mücadele sonrasında Türk Kadınına Siyasal Haklar Tanınmasına Yönelik Arayışlar*”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı.18, 2017, ss. 117-136

OKUR, Mehmet, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Milli Ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2005, ss.199-217

OSMA, Kıvanç, “*Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykellerinde Kadın İmgesi*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 30, No 1, ss. 89-107

ÖNK, Murat, “*Atatürk Dönemi Eğitim Sistemi Gelişmelere Bir Bakış*”, **The Journal of Academic Social and Science**, Sa. 37, 2015, ss. 511- 530

ÖZER, Sevilay, “*Kadınlara Seçme Ve Seçilme Hakkının Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları*”, **ATAM**, Cilt 29, Sayı, 85, Mart 2013, ss. 131-167

ÖZLÜ, Hüsnü, “*Milli Mücadele Yıllarında Kastamonu’da Müdafaa-i Hukuk Hareketinin Doğuşu ve Bölgenin Kuva-yı Milliye’ye Katılışı*”, **ÇTTAD**, VIII/ 18-19, 2009, ss. 69-87

PİRİMOĞLU, A. Baki, “*Türkiye’de Nüfus Artışının Ekonomik Gelişmeye Tesirleri*”, **Erzurum Atatürk Üniversitesi yay.**, Erzurum, 1975

SALMAN BOLAT, Bengül, “*1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar*”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap**

Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Y.10, Sa. 19, 2014, ss. 27-50

SARIÇOBAN, Gülay, “*Milli Mücadele’de Anadolu Kadını*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Aralık 2017, 21(4), ss.1331-1346

SARISAMAN, Sadık, “*Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu*”, **ATAM**, Cilt 13, Sayı 39, 1997, ss. 695-723

SEMİZ, Yaşar, “*1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekarlık Vergisi)*”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, 2010

SÖYLEMEZ, Faruk, “*Milli Mücadele Döneminde Kastamonu’da Kurulan Cemiyetler*”, **ATAM**, C.12, Sa,34, Mart 1996

ŞAHİN, Cemile, ŞAHİN, Mehmet, “*Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*”, **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 2, 2013, ss. 53-72

TAMER, Aytül, ÇAVLİN BOZBEYOĞLU, Alanur, “*1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar*”, **Nüfus Bilim Dergisi**, Sa. 26, 2004, ss. 73-88

TEPEKAYA, Muzaffer, KAPLAN, Leyla, , “*Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 10, 2003, ss. 147-202

UZUN, Hakan, “*Yazdığı Eserlerde Atatürk’ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 59, güz 2016, ss. 165-180

UZUN, İsmail, “*Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985)*”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2017, ss. 73-85

YILDIRIM, Seyfi, “*Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç ve Göç Politikaları (1921-1960)*”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 24, 2016 Bahar, ss. 273-301

YILDIZ, Filiz, “*1930’ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyet’in Modern ve Tutumlu Kadınları*”, **The Journal Of Academic And Social Science Studies**, Sayı 54, Bahar 2017

YÜCEŞAHİN, M. Murat, “*Türkiye’de İllere Göre Cinsiyet Oranları*”, **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 1993, ss. 267-290

YÜKSEL, Hasan, “Osmanlı’da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği’nin Demografik Yapısı”, **Nüfus Bilim Dergisi**, 2006-07, 28-29, ss.73-89

4- TEZLER

DUROĞLU, Sibel, **Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih, (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2007

KOCAKAYA, A. Hanife, **Atatürk Dönemi Güzellik Yarışmaları ve Keriman Halis**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2009

KÖSE, Mustafa, **1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2010

TERZİOĞLU, Zübeyde, **Basına Göre Türk Kadınının Siyasi Hakları (1930-1935)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2007

ÜLKER, Çiğdem, **II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı 1908-1914**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2012

YILDIZ, Hacer, **Türkiye’de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Ankara, 2015

5- SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 28 Ağustos 1932; 31 Ağustos 1932

Ana, 29 İlkteşrin 1938; 15 Sonkanun 1938

Cumhuriyet, 1 Kanunuevvel 1928; 6 Birincikanun 1934; 30 Kanunusani 1930

Halk, 28 Teşrinievvel 1929

Milli İktisat Ve Tasarruf Dergisi, Birinci Teşrin 1932

Milliyet, 6 Kanunuevvel 1934

Okul Kızı, 29 Nisan 1937

Resimli Perşembe, 31 Kanunusani 1929

Son Posta, 18 Birinciteşrin 1935

EKLER

EK-1: 1935 Nüfus Sayımına Dair Çıkarılan Haber

HALKIN HALKIN HALKIN

Son Posta

— CUMA — 19 HİNDİCİ AYI 1935

Sıra 6 — No. 1872 Yarı aylık bedeli 2000 — İnce İnce bedeli 20000 Falt 8 Kurş

Büyük Şefimiz Atatürke Suikast Yapacaklardı

Önümüzde Uzun Bir Çete Harbi Var

Hâinler Yakalandı Bir Sayılavın Teşrii Masuniyetinin Kaldırılması İstenildi

Habeşlere Makineli Tüfek Cephane Geldi

100 Bin Kişilik Yeni Bir Habeş Kuvveti Daha Dün Yola Çıktı

Zecri tedbir işi de sarpa sardı

Ne Bir Ekaik, Ne Bir Fazla Kaç Kişi Olduğumuz Gelecek Hafta Anlaşılacak

Nüfus Sayımı İçin Her Tarafa Çok İyi Hazırlık Yapıldı

Ya Evet, Ya Hayır İngiltere, Fransadan Kat'ı Cevap Bekliyor

Fransa, İngiliz Dostluğuna İtalyan Dostluğunu Terch Eder Gibi Görüyor

Yeni Tefrikamız Ölümlü Yolcusu

Pak Yakında Okuyacaksınız

SON SÖEL DURUM
Halkın büyük bir kısmında en son haberler ve söylentilerden sonra vaziyet şu şekilde: mütahid ve hâinler...

Habeşlere Makineli Tüfek Cephane Geldi
100 Bin Kişilik Yeni Bir Habeş Kuvveti Daha Dün Yola Çıktı

Hâinler Yakalandı Bir Sayılavın Teşrii Masuniyetinin Kaldırılması İstenildi
Ankara'da bildirildiğine göre Büyük ve Ulusal Şefimiz Atatürke suikast yapmak maksadıyla teşkil edilmiş bir grup tarafından...

Zecri tedbir işi de sarpa sardı
Cenaze 17 (A.A.) — Zecri tedbir işi henüz tamamlanmış olmamıştır. İhtiyatla bir tedbir işi bu cephede sürmektedir...

Ne Bir Ekaik, Ne Bir Fazla Kaç Kişi Olduğumuz Gelecek Hafta Anlaşılacak
Nüfus Sayımı İçin Her Tarafa Çok İyi Hazırlık Yapıldı

Ya Evet, Ya Hayır İngiltere, Fransadan Kat'ı Cevap Bekliyor
Fransa, İngiliz Dostluğuna İtalyan Dostluğunu Terch Eder Gibi Görüyor

Yeni Tefrikamız Ölümlü Yolcusu
Pak Yakında Okuyacaksınız

Ek-3: Millet Mekteplerinin Açılışına İlişkin Haber

SAYI: 38 28 Teşrinisenev 1929 3 KURUŞ

HALIK

MİLLET MEKTEPLERİ
1 Teşrinisanide Açılıyor

MİLLET MEKTEPLERİNDE HANIMLARIMIZ OKUYOR

Bütün felâketler cehaletten gelir!
Açılan mekteplere koşunuz!
Karanlıktan kurtulunuz!

Ek-4: Mustafa Kemal'in Halkı Eğitim-Öğretime Çağrısı

Ek-6: Mübaccel Hanım Avrupa'daki Güzellik Yarışmasına Uğurlanırken

ALTINCI SENE — N° 2059

PERŞEMBE 30 KÂNUNUSANI 1930

YUNUS NADI

ABONE ŞERAHİ

KESİT	İLK SİTE	İKİNCİ SİTE
Senelik	1400 Kr.	2700 Kr.
6 Aylık	750 Kr.	1450 Kr.
3 Aylık	400 Kr.	800 Kr.

Nüshası her yerde
5 Kuruştur

Cumhuriyet

Kraliçemiz Muhteşem Tezahüratla Teşyi Edildi

"Dün haremde doğup, yarın Operanın gümüş köprüsü üzerinde yükselmek!.. Bir milletin tekâmülünde ne büyük mesafedir," Paris'te çıkan "Le Journal" dan

Haremden gümüş köprüye

BUYUK GAZI'YE İTHAF

Cumhuriyet'in tertip ettiği yıllık müsabaka neticesinde kazanan Mübaccel Hanım dün Semlon skanesinde Paris'e hareket etti. Bu seyahat Türk güzeline pederi İsmail Bey ile (La République) in şöhret sahibi Mustafâ Eymen ile oldu. Bu seyahat çok iyi bir seyahat ve gümüş köprüye muvaffakiyet temenni ediyor.

Fakat bu güzel kırmızı ille de biriktirmekle olduğumuz ciğerlik müsabakanın simgesi olarak bile memleketimize kalmıyor. Bu muvaffakiyetten sonra İsmail Bey'in amirliği ile M. Maurice de Walsby ile La Journal gazetesinde çıkan müsabakasından şu satırları okuyabiliriz:

Fakat 1930'dan itibaren Güzellik müsabakasının gayrimenkul ve gayrimenkul sahibi yeni Türkiye'de bulunan Avrupa'nın olan müsabaka yarışmaları arasında ilk defa bir Türk müsabakası tutulmuş. İstanbul'da yapılan müsabaka Güzelli teşkil edecektir. Mübaccel Hanım'ın bu yarışmada Operanın gümüş köprüsü üzerinde yükselmek. Bu bir milletin tekâmülünde ne büyük bir mesafedir.

Müsabakada harem kraliçesi Mübaccel Hanım'ın müsabaka sırasında muhtemelen ne büyük bir başarıya ulaşacağı ve ifadesi neticesinde ne büyük bir başarıya ulaşacağı. Güzelli yarışması 4 gün süreyle devam edecektir.

Kraliçe hareket ederken...

Sirkeci garını dolduran on binlerce halk "yaşasın Gazi, yaşasın Cumhuriyet," sesleri ve meditatif alkışlar arasında kraliçeyi teşyi ettiler

Kraliçenin bulunduğu konarın etrafı, kendisine takdim edilen buketlerle bir çiçek bahçesi halini almıştır

Dün Sirkeci garındaki mahser manzara

Kraliçenin ihtisarı

Mübaccel H. giderken Türk güzelliğini Avrupa'da ilk defa olarak temsil edeceğinden dolayı çok müftechir olduğunu söylemiştir

Sevimli Kraliçeye vagon penceresinden buket takdimi için uğraşan bir genç

Ek-7: Dünya Güzeli Keriman Halis, Güzellik Müsabakası Heyeti ve Diğer Ülkelerden Katılan Güzeller

İngiltere en büyük rütbeli nişanını Gazi Hz. ne veriyor.

A K Ş A M

Yeni kontenjan listesinde 11 milyon liralık ithalat müsaadesi var.

Sene 14 — No: 4987 — Fiyatı her yerinde 5 kuruş

PAZAR — 28 Ağustos 1932

Telefonlar: Tahiri 21686 — İdare 21434 — Kışla 20113

İngiliz kralı Gazi Hz. ne en büyük nişanı tevcih edecek

London, 27 — Londra'nın siyasi mahallinde İngiltere kralının, sabık Portekiz kralı Manoelden ihtilal eden Garter nişanını, Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine ihida edeceği söylenmektedir. İngiltere kralının vâhlet ve yabakı şakılarından biri bu nişan ile kordonunu Ankaraya götürerek Türkiye Cumhuriyetine teslim edecek ve bu hadise seneli hâliyinin nihayetinden evvel vâkı bulacaktır.

Bu nişan hamil olanlar, Heralds kollejinde gizli bir içtima katederek İngilterede, en asil ve en şerefli tevcih sayılan bu nişan ve kordon üzerinde görülmüşlerdir.

İngilterede bu nişan taşıyanlar, daima ilk safta bulunurlar ve diğer rütbe ve ünvan sahipleri daha geride kalırlar.

Ünvanları: Dünya güzeli Keriman Halis hanım, Kanada güzelli kraliçesi - Ayakta duranlar dünya güzelli müسابakası jüri heyeti reisi M. Maurice de Waleffe, mis Brezilya, genç muharrirlerden M. Marcel Travers, mis Peru, Brezilya gazetecilerinden M. Brice, mis Antilles, mis Panama

Yukarıdaki fotoğraf dünya güzeli Paris'te tertip edilen bir resmi kabul anasından gösteriyor. Bu fotoğrafı gazetemize gönderen muhabir M. Marcel Travers bize yazdığı mektupta aynen diyor ki: "Türkiye güzelliğini temsil eden Keriman Halis hanımın verildiği dünya güzeli ünvanını pek yerinde olduğuna hepimiz tasdik ve iftira mütehdiz. Keriman Halis hanım, her noktaya nazardan mükemmel bir kızdır. Görünüz ki Cloude Farrerrenin hakkı vardır."

İktisat vekili gitti

Üç ay içinde ne kadar iharcata yapabileceğiz?

Manifatura tüccarlarının istedikleri serbest ithalat müsaadesi

İktisat vekili Mustafa Şeref bey, dün Avrupa hareketi etmiştir. Vekil Avrupa hareketi etmeden evvel manufatura tüccarlarının istedikleri serbest ithalat müsaadesi hakkında bir heyet kabul etmiştir.

Manifaturacılar, evvelce sipariş ettikleri Mustafa Şeref bey, ri manufaturacılar serbestçe ithal etmek müsaadesini alamadıkları takdirde pek müzakereler olacaklarını beyan etmişlerdir.

Vekil bey, fabrikaların mevaddi istidadi listeleri meselesi hakkında şu izahatı vermektedir: — Bu defaki listede, yani birinci, ikinci teftih, birinci kısım ayarına sınırlı olan kontenjan listesinde 11 milyon liraya yakın ihalat müsaadesi konmuştur. Listedeki manufatura fabrikalarının istiyenleri nazarı itibarı almıştır.

Kontenjan listesindeki ham maddeler, ihtiyacı temin etmezse fabrikalar takas suretiyle ham medde celbedebileceklerdir.

İktisat vekili gitti

İktisat vekili Mustafa Şeref bey, ri manufaturacılar serbestçe ithal etmek müsaadesini alamadıkları takdirde pek müzakereler olacaklarını beyan etmişlerdir.

Vekil bey, fabrikaların mevaddi istidadi listeleri meselesi hakkında şu izahatı vermektedir: — Bu defaki listede, yani birinci, ikinci teftih, birinci kısım ayarına sınırlı olan kontenjan listesinde 11 milyon liraya yakın ihalat müsaadesi konmuştur. Listedeki manufatura fabrikalarının istiyenleri nazarı itibarı almıştır.

Kontenjan listesindeki ham maddeler, ihtiyacı temin etmezse fabrikalar takas suretiyle ham medde celbedebileceklerdir.

Almanya

Kabinenin programı pazar günü anlaşılacak

Berlin 27 (Husus) — Kabinenin saat dörtte toplanmıştır. İki saat hükümetin iktisadi programı hakkında müzakere olmuştur.

Bu program pazar günü, Von Papan'ın irat edeceği bir nutukla sfkırı umumiyeye izah edilecektir.

Kitap panayırını kurulum

Beşvazıt meydanında kitap panayırını inşaatından bir hafta 30 ağustos zafer bayramında açılacak olan kitap panayırının inşaatına faaliyette devam edilmektedir. Bütün kitapçıların ve muharrirlerin bu panayıra iştiraki temin edilmiştir.

Dahiliye vekili

Dün tetkik seyahatinden avdet etti

Dahiliye vekili Şükrü Kaya bey, Karadeniz sahili vilayetleri ile Erzuruma kadar seyahatini ikmal ederek, dün Karadeniz vapuruna şehrimize dönmüştür.

Söğüt Kaya Bey rihusunda Vali Muhiddin, muavini Ali Rıza, polis müdürü Fehmi Beyler bir çok zevat tarafından istikbal edilmiştir.

Şükrü Kaya bey, Muhiddin beylerle birlikte vilayete gelerek bir müddet meğul olmuştur.

(Devamı ikinci sahifede)

Bir tezat:

Macir L. Mustacir L.

Ek-8 : Keriman Halis Hakkında Basında Yer Alan Haber

Zafer bayramı memleketin her tarafında emsalsiz tezahüratla tesit edildi.

AKŞAM

Dün gece her tarafta muzikalar çaldı, halk sabaha kadar neşe içinde vakit geçirdi.

Sıra 14 — No: 490 — Fiyat her hafta 5 kuruş
ÇARŞAMBA — 31 Ağustos 1932
Telefonlar: Tahiri 21686 — İdare 21434 — KİYE 20113

Dünkü şenlikler

Zafer bayramı her seneden parlak geçti

Öğleden sonra kitap panayırını açıldı; iki tayyareye isim kondu

Yukarıya kabarmış nakliyecilerin meclisi rasat, koterde kumandanı ve valinin önünden geçerken, aşağıda mekteplerin resmi geçeri

Dün 30 günün zafer ve tayyare bayramı baharında pek büyük tezahürat ile toptu edildi. Düşülmüş ki gündüz kadar hiçbir sese bu kadar parlak meclis yapılmamış. Halk gün geçtikçe bu büyük milli bayramı önemsiyor daha ziyade idrak ediyor.

Dün sabah koterde kumandan Sıkırtı Nallı paşa tarafından kutuldu. İktidardan sonra saat 10.5 de kumandan paşa darülfünun meydanına gelmiş ve süzleri tiftik ünlüleri sonra orda sunma ön kederiyle sabit Koca Süit bey zafer gününü tesit eden bir nutuk söylemiştir. Bu nutuk nutukları Sıkırtı Nallı paşa da

Dünya güzel Keriman Halis hanım bugün sobrimize vasi oluyor. Keriman hanım iptida Paris'ten Danimarkaya giderek bir müddet orada misafir kalmak ve eyülin sonunda doğru vadedet etmek niyetinde idi. Fakat birden bire bu niyeti terketerek pazar günü akşamı ameliyatı yapılarak İstanbul mütevecchih hareket etmiştir.

Tren dışı Sofyadan geçmiştir. Sofya istasyonunda sefirimiz Terzik Kani'K. ve İsmail hanımın, sefaret erkânı ve Sofyada bulunan Türklerle Bulgar gazetecileri kendisini iktihal etmişlerdir.

Keriman hanım memleketten avdetinden çok memnun olduğunu ve gündüz kadar hiç huzursuzluğu tarafa bir heyecan duyduğunu söylemiştir.

Tren dışı gece haldenmeden içerde günün, bu sabah erkânı Hademköyüne vasi olmuştur. Keriman hanım burada İstanbuldan gelen bir heyet tarafından iktihal edilmiştir.

Hoşta İstanbul mebusları namına Salih Cincir, Akar'dın Cemil, Zeynelin, halk, fakas, halkı namına firka idare beylerinden Hüsnü, beldeye reis muavini Hamak, polis müdriyeti namına derönce çaba müdriü Kenan beyler, şehir meclisi namına şifeli ercikten İzzet'den Nakıye hanım, terlip heyetinden bir avrat ve gazeteciler dâhilik, Keriman hanım iktihal heyetinde gürültükten sonra sarık demar-pollan idaresi tarafından tahala edilmiş vagona binmiştir.

Güzellik kraliçesi bugün iptida Çarşamba'yı idare-hanımın, oradan beldeye ve ferhaya gidecek, sonra kendisini güzellik müsabakasına görünce tepik ve maniffa-kuyunü temin eden Abdül Daver beyi evinde ziyaret edilecektir.

Bundan sonra Fındıklıdaki evine gidecektir.

Kraliçe İzmir

İzmir belediyesi 9 Eylülde ülaraya güzel Keriman Halis hanımın İsmire davet etmiştir. Keriman Halis hanım vakti Danimarkaya gitmesiği dâhilinde için 9 Eylül gününde kadar İsmire yetiştiril-yerleşmiş bir telgrafla İzmir belediye reisi Behçet Salih beye bildirmiştir.

Dünya güzeli şifeli memleketine erkân üstadığı için İsmire ihtimal vardır.

İzmirde yangın

İzmir, 30 — Bekoçlarında, Cevre-kireli zade Sabri ve Süreyya beylere ait kutuluk kereste fabrikasından bu akşam akşam çıkmıştır. Yangın çabuk büyümüş, fabrika ve civarındaki bir kaç dükkân yanmıştır. Yangın söndürmeğe toplanmış ilafte-riyelerinden biri yaranmıştır, Zazır ve zıyan 20 bin lra girmiştir kadarır.

Günün intihaları:

— Kitap panayırından makale, belkıs nutukla zevkini atarmaktı! — Yanlış var, tompa zevkini atarmak olacaktı!

— Dünya güzeli güzellikten geliyorum! — Kocam güzellik mî! — Ben buldu meymun kuz!

— Anma havası meşrep konular, herkeşin güd havasınd! — Bir her gün yerde takla atarm da hayır çevirip katam olmas!

Dün açılan kitap panayırından bir manzara

Ek-9 : Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti Dergisi'nin Yerli Malı Hakkında Halkı Bilgilendirmesi Üzerine

5 Kuruş.
No. 11.

Birinci Teşrin - 1932

İKTİSAT VE TASARRUF

Çıkaran: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti - Ankara.
Neşriyat Müdürü: Dr. VEDAT NEDİM.

Türk güzeli
niçin
Cihan Güzeli
oldu?
Çünkü,
Türk güzeli;
Türk üzümü,
Türk fıncığı
Türk inciri,
ile
beslendi!

Keriman Halis Ecenin vatandaşlarına tavsiyesi:
"Sağlam ve güzel olmak istiyorsanız,
siz de, benim gibi,
Türk üzümü, Türk inciri, Türk fıncığı yiyiniz!"

AHMET İSAAH MARDİNSİZ İZG.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 25.09.2019

Tez Başlığı: “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmajı İnşası (1928-1938)”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin, 25.09.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 26’dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Hülya YALÇIN
Öğrenci No: 12047239930
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Programı: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

Tarih: 25.09.2019

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT
PRESIDENCY

Date: 25.09.2019

Thesis Title : " The Image Of The Women The Republic Is Trying To Build (1928-1938)"

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 25.09.2019 for the total of 91 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 26 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes included
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Hülya YALÇIN

Student No: 12047239930

Department: Ataturk Institute

Program: Ataturk Institute

Status: Masters

ADVISOR APPROVAL

Date: 25.09.2019

APPROVED

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 25.09.2019

Tez Başlığı: "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmajı İnşası (1928-1938)"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	Hülya YALÇIN
Öğrenci Numarası:	12047239930
Anabilim Dalı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Programı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Statüsü:	Yüksek Lisans

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tarih: 25.09.2019

Prof. Dr. Mehmet Derviş
KILINÇKAYA

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT
PRESIDENCY

Date: 25.09.2019

Thesis Title: " The Image Of The Women The Republic Is Trying To Build (1928-1938)"

My thesis work related to the title/topic above:

5. Does not perform experimentation on animals or people.
6. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
7. Does not involve any interference of the body's integrity.
8. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname:	Hülya YALÇIN
Student No:	12047239930
Department:	Ataturk Institute
Program:	Ataturk Institute
Status:	Masters

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Date: 25.09.2019

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA